

علم اور گانیش بربر مسلمان اوچون فرسدور

1511

8-сон Ражаб

Ойлик ижтимоий-маърифий электрон журнал

Узун-узун карвонлар,
Ҳазин-ҳазин замонлар,
Зарбоф-зарбоф чопонлар,
Қатор-қатор аъёнлар,
Ўтди кетди ҳоқонлар,
Қанча беку боёнлар...
Бир эл қолди дунёда,
Бир эл қолди, ёронлар!

Ҳалоллигу покликдан,
Уйига эшик этган.
Ўзи эрдай, эр ишлаб,
Тупрокни кўшиқ этган.
Кўкда ой, қуёшларни
Кўркига ошиқ этган,
Юрагида тоғлару
Кўкрагида осмонлар.

Худо ўзи хоҳласа
Имконларга еткизгай,
Дарёларга мавж бериб,
Уммонларга еткизгай.
Эл қадрига етгучи
Султонларга еткизгай,
Толеига битгайдир
Улуғ даври даврагонлар.

Дилбандлари ўсмоқда,
Кўзлари жонга жондир.
Бирлари Жалолиддин,
Бирлари Шохжаҳондир.
Ҳар бири бир кўрғондир,
Қилич бирлан қалқондир
Бу қадду бу қоматлар,
Бу қошлар, бу мижгонлар.

Фарзанд бўлсанг, элга бок,
Элни кўр, элга айлан.
Оламда нокас ҳам кўп
Элу динидан қайтган,
Сўз қадрига етгучи
Зотлар ҳам билиб айтган:
Қайдан билсин эл қадрин
Эл кўрмаган нодонлар!

Сирожиддин Саййид

www.islom.uz

Таҳрир ҳайъати:

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф (раис),
Тоҳир Малик, Эркин Малик, Абдулҳамид Турсун,
Муҳаммад Айюб Усмон, Муҳаммад Зуфар,
Озод Мунаввар, Исмоил Муҳаммад Содиқ
Анвар Аҳмад

«Ҳилол» ойлик электрон журнали.
Муассис: «Ҳилол» нашриёти (Москва)

Бош муҳаррир:

Бош директор:

Журнални саҳифаловчи:

Аҳмад Муҳаммад
Абу Муслим
Жавоҳир Назаров

ОТАНГИЗ РОЗИМИ?

Бу воқеага ҳаж пайти Масжидул-Ҳаромда гувоҳ бўлганман. Пешин намозини кутиб, тиловат ва зикр қилиб ўтирган эдим. Каъбани минг-минглаб ҳожи тавоф қиляпти. Шу пайт ёнгинамизга бир йигит ногиронлар аравачасида ўтирган бир қария билан келиб қолди.

Аравачани сафга қўйиб, ўзи унинг орқасидаги халтачадан кичикроқ тоғорача ва сув идиши олди. Кўксига осилган ёрлиқдан унинг Доғистондан экани кўриниб турарди. Қизиқсиниб турганимни кўриб, гап очди:

— Отам анчадан буён дард чекадилар. Бу йил ҳажга олиб борасан, келгуси йилгача борманми-йўқми, деб туриб олдилар. Яхшиям, аравача бор экан, шунда ибодат қилдириб юрибман. Бомдод намозига олиб келувдим. Намоздан кейин ухлаб қолиб, таҳоратлари синди. Бохабар бўлиб турсангиз, мен сув олиб келиб таҳорат қилдириб қўярдим.

Идишини кўтариб, сувга кетди. Ҳатто қўлларини қимирлатишга кучи етмаётган, нурсиз кўзларини очиб туришга ҳам мажол қолмаган отахоннинг бунчалик машаққатли сафарга ғайрат қилганига тасанно айтиб ўтирдим. Шу пайт доғистонлик йигит келди, тоғорачани отанинг тиззасига қўйиб, уни таҳорат қилдира бошлади. Кейин тоғорачани ерга қўйиб, оёқларини ювишга киришди. Таҳорат қилдириб бўлгач, сочиқ олиб отахоннинг ювилган аъзоларини бирма-бир артди. Кейин аравачани Каъба тарафга тўрилади-да, ёнига жойнамоз солиб, ўзи ҳам намоз ўқишга киришди.

Қари отасини узоқ Доғистондан ҳаж қилдиргани аравачада олиб келган, уни ҳар куни ибодат учун Ҳарамга етаклаб келаётган, кунига бир неча марта таҳоратигача қилдираётган бахтиёр ўғилнинг ҳимматига тасанно айтиб ўтирар эканман, беихтиёр ичимдан шундай оғриқли гаплар отилиб чиқди: «Эй отани ҳурматлашни унутиб қўйган, унга итоат қилмаётган, дилини оғритаётган, улғайтириб-тарбиялаган бузрукворидан хабар олмай, ўз ҳолига ташлаб қўйган, ҳақоратлаётган, ҳатто, қўл кўтаришгача борган, қариялар уйига олиб бориб ташлаган нобакор фарзандлар! Отани ҳурматлашни, унга эҳтиром кўрсатиб, дуосини олишни мана бу йигитдан ўрганинг! Зеро, ота дуоси, унинг розилиги жаннат эшикларининг очкичидир!

Оталар фарзандларининг чин инсон бўлиб улғайишлари, таълим-тарбия олишлари, касбу ҳунар ўрганишлари йўлида жонларини, молларини, куч-ғайратларини сарфлашади. Ўғил-қизларининг ахлоқ-одобини, илм-салоҳиятини ўнглашади. Фарзандга келган бало-қазоларга кўксиларини қалқон қилишади. Шунинг учун уларнинг бу хизматларини билиш ва қадрига етиш, бунинг шукронаси учун уларга итоатда бўлиш, фарзандлик бурчини ўташга ҳамиша шай туриш лозим. Чунки адолат мезони уларнинг бу ғамхўрлик ва хизматларини муносиб тақдирлашни тақозо этади.

Замон бир жойда қотиб турмайди. Бир куни келиб кечагина навқирон ва бақувват бўлган ота кексайиб, қадди дол бўлади. Соғлиғидан путур, кўзларидан нур кетади, ҳар ишда бошқалар ёрдамига муҳтож бўлиб қолади. Ҳаёт қонунига кўра, кечагина ожиз ва нотаъвоф фарзанд бугун улғайиб, куч-қувватга тўлади, ақли, фикри, иқтидори юксалади. Ана шундай пайтларда фарзандлар оталаридан инсонлик қарзларини узишлари, яъни уларга чиройли муомала қилишлари, улар шаънига доғ туширмайдиган, муносиб

инсонлар бўлишлари, қўлларидан келганича уларга ёрдам беришлари керак бўлади.

Аллоҳ таоло Қуръони каримнинг бир неча ояти карималарида ота-оналарга яхшилик қилишни буюрган. Аммо айрим ёшларимиз бу илоҳий амрни унутиб қўйишяпти. Яшириб нима қилайлик, орамизда оталарига қўпол, ёмон муомалада бўладиган, илтимосларини бажаришни «эсдан чиқариб» қўядиганлар ҳам бор. Уларнинг дилини оғритадиган, ўзининг ёмон хулқи билан эл орасида отасини шарманда қиладиган нобакор фарзандлар ҳам учраб туриши сир эмас. Энг ачинарлиси, баъзи ноқобил ўғил-қизлар бойлик ва имкониятлари бўлатуриб оталари кексайгач, ожиз ва нотаъвоф бўлишганида уларни эъзозлаб парваришlash ўрнига ё қаровсиз ташлаб қўяди ё қариялар уйига жўнатади. Кексайган оталарининг хонадонга келтирадиган баракотларидан манфаатланиш, дуоларини олиш ўрнига, аксинча дийдорига зор қилиб, хўрлайди. **Бу борада Расулуллоҳ (с.а.в.) бундай марҳамат қиладилар:** «Оталарингизни ҳурматлаб, уларга яхшилик қилинглар, фарзандларингиз сизларга ҳам яхшилик қилишади».

Аждодларимиз оталарга ҳурмат-эҳтиром кўрсатишда, уларни рози қилиб, фарзандлик бурчларини шараф билан ўтишда қанча авлодларга ибрат ва намуна бўлишган. Умар ибн Зар айтади: «Агар кундузи юрсам, ўғлим одоб юзасидан ортимда келар, кечаси эса менга бирон озор етишидан кўрқиб олдимда борар, мендан юқорида бўлмаслик учун ҳатто мен турган уй томига ҳам чиқмас эди».

Фазл ибн Яҳё Бармакий отаси билан тутқунликда турганида ҳаво совуқ бўлиб, эрталабки изғиринда таҳорат олишга ота тоқати етмас эди. Шунда ўғли Фазл сувли идишни эрталабга қадар иситиш учун ухламай чироқ ёнида ушлаб турар ва илигач отаси таҳоратига берар эди.

Имом Товус айтади: «Тўрт тоифа инсонларни ҳурмат қилиш суннатдир: олимни, оқсоқолни, султонни ва отани. Кишининг ота исмини айтиб қақириши қўполликдир».

Ота-онанинг, айниқса оталарнинг фарзанд зиммасидаги ҳақлари ўта муҳим ва эътиборга лойиқдир. Шунинг учун ҳар бир фарзанд ҳамиша улар кўнглини олиш, дуоларига сазовор бўлиш, хизматларида камарбаста туриш, яхши ишлари, ҳадылари билан уларни хурсанд қилиш пайдан бўлишлари лозим. Яхши фарзандлар эса бу яхшиликларни улар вафотидан кейин ҳам давом эттиришади, дуо ва истиғфорда бардавом бўлишади, отанинг дўст ва ақрабolarини йўқлаб туришади, солиҳ амаллари билан улар шаънини пок сақлашади.

Халқимизда «Ота рози – Худо рози» деган ажиб ҳикмат бор. Сиз ҳам отангизни рози қилиб, Аллоҳ таоло розилигига эриша олдингизми?

«Албатта, осмонлару Ерни олти кунда яратган, сўнгра Аршни эгаллаган Роббингиз кеча ила кундузни қоплайди. Униси бунисини шошилиб қувлайди. Қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган қилиб яратди. Огоҳ бўлинг, яратиш ва амр қилиш Унинг Ўзига хосдир. Оламларнинг Робби – Аллоҳ буюкдир»

(Аъроф, 54).

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ۗ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

ОЛАМЛАРНИНГ РОББИ — АЛЛОҲ БУЮКДИР!

Ислом ақийдасига кўра, Аллоҳ таоло ўхшаши йўқ Зотдир. Зотининг, сифатининг, амалларининг ҳам монанди йўқ. Ким уни бирор нарсага қиёслашга уринса, кофир бўлади. Шу боисдан, ушбу оятда зикр этилган ва Аллоҳга нисбат берилган ҳодисалар, оятда келганидек, Аллоҳнинг Ўзига хос равишда бўлган, деб тушунилади. Уларни бирор нарсага қиёслашга уриниш айни гуноҳ. Нега, нима учун, деб сўраш ҳам мумкин эмас.

«Албатта осмонлару ерни олти кунда яратган...» Аллоҳ таоло осмонлару ерни яратгани ҳақ. Аммо, қандай усулда яратганини билмаймиз. Демак, ўзига хос бўлган яратиш тадбири билан яратган.

Уларни олти кунда бунёд этганлиги ҳам ҳақ. Аммо, бу кунлар қандай кунлар эканини билмаймиз. Билишга имконимиз йўқ. Бу кунлар ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзига хос бўлган кунлардир.

«...сўнгра аршни эгаллаган Роббингиз...» Аллоҳ таоло аршни эгаллагани ҳам ҳақ. Аммо, қандай, нечук эгаллаш эканини билмаймиз. Бу ҳақда сўраб-суриштирмаймиз ҳам. Ўтган салафи солиҳларимиз бундай масалаларни қўзиганларни бидъат-чи, бузғунчи, фитнакаш, деб атаганлар ва баъзиларини жазолашга ҳукм қилганлар.

Қуръони каримда шу маънода бир қанча ояти карималар келиши эътиборидан ушбу жумла ҳақида ҳар бир мусулмон билиши лозим бўлган баъзи маълумотларни келтириш мақсадга мувофиқдир. Аввало Арш ҳақидаги баъзи маълумотларни ақида китобларимизнинг энг мўътабарларидан ҳисобланмиш «Шарҳи ақийдаи Тоҳовия» китобидан билиб олайлик:

Шарҳ: «Арш» луғатда подшоҳнинг тахтини англатади. Аллоҳ таоло Қуръонда Сабаъ маликаси ҳақида «**унинг катта арши бор**» (*Намл сураси, 23*) деган. Яъни, маликанинг тахти бор. Арш, жоҳил файласуфлар айтганидек фалак эмасдир. Улар Аршни тўққизинчи фалак ёки атлас фалаки, дейишган. Араблар Аршни ҳеч қачон бу маънода ишлатишмайди. Қуръон араб тилида нозил қилингандир. Арш оёқлари бор тахт бўлиб, уни фаришталар кўтариб юришади. Арш олам учун худди куббадек, у махлуқотларнинг шифтидир. **Бунга далиллар ушбулардир:**

1. «У зот улуг Аршнинг эгасидир. Ирода қилган нарсасини қилувчидир» (*Буруж сураси, 15-оят*)
2. «У зот даражалари юксак, Арш эгасидир» (*Ғофир сураси, 15-оят*)
3. «Сўнгра Аршни эгаллади» (*Юнус сураси, 3-оят*)
4. «Ва Арши сувнинг устида эди» (*Ҳуд сураси, 7-оят*)

5. «Ҳеч бир илоҳ йўқ, фақат У зот – карим Аршнинг Роббиси бор» (*Мўминлар сураси, 116-оят*)

6. «Аршни кўтараётганлар ва унинг атрофидагилар Роббиларига ҳамд ила тасбеҳ айтувлар, Унга иймон келтирувлар ва иймон келтирилганлар учун истиғфор айтувлар» (*Фофир сураси, 7-оят*)

7. «Ва ўша куни Роббининг Аршини саккизтаси устларида кўтарур» (*Ал-Ҳаққа сураси, 17-оят*)

8. **Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг дуоларида келган гаплар:** «Ҳеч бир илоҳ йўқ, фақат азийму ҳалийм Аллоҳ бор. Ҳеч бир илоҳ йўқ, фақат У – улўғ Арш Роббиси бор. Ҳеч бир илоҳ йўқ, фақат Аллоҳ – осмонлар Роббиси, ер Роббиси ва карим Арш Роббиси бор». (*Бухорий, Муслим*).

9. **Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:** «Албатта, одамлар ўлурлар. Биринчи ҳушига келган мен бўлурман. Қарасам, Мусо Аршнинг оёқларидан бирини тутиб турган бўлади. Билмадим, у мендан олдин ўзига келганми ёки Турдаги зарба билан кифояланганми?» деганлар. (*Бухорий, Муслим*).

Юқорида «Шарҳи ақоиди Тоҳовия» китобидан олиб зикр этилган маълумотлардан Арш ҳақида эътиқод қилишимиз лозим бўлган нарсаларни билиб олдик. Энди ушбу ва бошқа ояти карималарда келадиган Аллоҳнинг Аршни эгаллаши ҳақидаги маънони тушунишимиз борасидаги зарур маълумотларни билиб олишимиз лозим.

Аввал таъкидлаб ўтганимиздек, бу маънода ҳам салаф – ўтган мусулмон авлодлар ва уламоларнинг тутган йўллари бор нарсани ўзича қабул қилиш, бошқа нарса ҳақида ўйлаб ҳам ўтирмаслик бўлган. Бу масала «Аршга истиво» масаласи номи билан машҳурдир. Чунки бу ҳақида ояти карималарда «Алал Арши истава» бирикмаси Аллоҳ таолога нисбатан ишлатилади. Агар матнни сўзма-сўз таржима қиладиган бўлсак, «Аллоҳ Аршга баробарлашди», маъноси чиқади. Ўтган авлодларда бу маънони Аллоҳнинг Ўзига ҳавола қиламиз, бу ҳақида сўз очмаймиз, деб келишилган. Чунки у вақтда ҳамма яхши тушунчага эга бўлган, содда ҳаёт кечирилган ва турли фитналарга дучор бўлишмаган. Шу билан бирга, ушбу масалани кўтариб турадиган баъзи шахслар ҳам топилган. Лекин кўпчилик уларни фитначи деб номлаб, ўз фикрларини тарқатишларига йўл қўймаган. Шу билан мусулмонлар оммаси тинч-омон юрган.

Бу масалада имом Молик раҳматуллоҳи алайҳининг тутган мавқифлари ҳамманинг таҳсинига сазовор бўлган. Ривоятларда келишича, бир киши имом Молик раҳматуллоҳи алайҳининг ҳузурларига кириб, истиво ҳақида сўраган экан. Шунда имом Молик: «Истиво маълум, унинг қандайлиги номаълум. Унга иймон келтириш – вожиб, унинг ҳақида савол бериш – бидъат. Сен бидъатчи экансан, чиқаринглар буни менинг олдимдан!» деган эканлар. Салафи солиҳларимиз шу йўл билан Аллоҳ субҳанаҳу ва таолонинг поклиги, ўхшаши йўқлиги ва бошқа барча камолот сифатларига бўлган тўғри эътиқодни сақлаб туришган.

Вақт ўтиши билан Ислом давлати ҳудудлари кенгайиб, турли халқ, дин, фалсафа ва мафкурага эга одамлар ҳам Исломни қабул қилишди ёки мусулмонлар билан аралашиб яшай бошлашди. Табиийки, улар ўзларининг эски фикр ва тасаввурларидан бирдан ва тўла узилиб чиқа олмас эдилар. Шу билан бир вақтда, Ислом душманлари ҳам доимий равишда турли иғволар қилиб туришар эди. Улар мусулмонларнинг ақийдаларига путур етказиш мақсадида турли шубҳали масалаларни ғоят усталик билан ўртага ташлашар эди. Ана шундай масалаларнинг энг катталаридан бири – Аллоҳ таолонинг сифатларига оид оят ва ҳадисларнинг зоҳирий маъноларини мисол қилиб, мусулмонлар ақийдасига зарар етказишга уриниш бўлди. Аллоҳнинг қўли, кўзи ёки У пок зотга нисбат берилган бошқа сифатларда кишиларни кўплаб залолатга кетказиш бошланди. Анчагина тоифалар бу масалада куфр кетишди. Энди солиҳ аждодларга имом Моликка ўхшаб: бу

масалада савол бериш бидъатдир, деб фатво чиқариш иш бермайдиган ҳолга келинди. Балки шунга ўхшаш масалада савол сўрамайдиган одамнинг ўзи қолмади.

Ана шундай нозик бир пайтда Абул Ҳасан ал-Ашъарий ва Абу Мансур ал-Мотурудий каби буюк алломалар ақийданинг софлигини сақлаб қолиш учун катта хизмат қилдилар. Бошқа нозик масалалар қатори Аллоҳ таолонинг сифатларига оид масалада ҳам ҳал қилувчи ечим топдилар. Бузғунчилар Аллоҳнинг Аршга истиво қилиши, унга баробарлашишидир, деган бўлсалар, халаф – кейинги уламоларимиз, йўқ, унда Аллоҳга нуқсон нисбати берилган бўлади, шунинг учун, истивони Аллоҳ таолонинг бошқа баркамол сифатларига мос равишда тушунмоқ керак, дедилар. Шу тариқа, истиво – қувват ва султон ила эга бўлмоқдир, деган таъвийл қилинди. Бунда ҳам худди салафи солиҳларга ўхшаб Аллоҳ таолони турли нуқсонлардан поклаш қасд қилингандир.

Ҳам салаф, ҳам халаф уламоларимизнинг мақсадлари бир бўлган. Фақат мақсадга етиш учун ўз замонларига ва шароитларига мос йўл тутишган, холос. Сиз билан биз ҳам бу масалада жуда эҳтиёт бўлиб, ихтилоф қилмай иш тутишимиз лозим.

Юқорида саналган ҳодисалардан ташқари, ягона Роббимизнинг қудратига, санъатига, яратувчанлигига далолат қилувчи, биз кўзимиз билан кўриб, ўрганиб ҳулоса чиқариб олишимиз лозим бўлган сон-саноксиз мўъжизалар теварак-атрофимизда истаганча бор. «...Роббингиз кеча ила кундузни қоплайди». Чор атроф ёп-ёруғ кундуз эди. Аммо бу ёруғлик саҳнини кеча – тун қоплаб олди. Ким буни қилди? Албатта, Аллоҳ қилди. Буни Ундан бошқа ҳеч ким қила олмайди. Ерни маълум суръатда айланадиган, шу туфайли кеча кундузни ўраб келаверадиган қилиб қўйган Зот Аллоҳдир. Аммо, кўз ўнгида доимо бир меъёрга такрорланиб турадиган бу амалиётни барпо қилувчини инсон унутиб қўяди. Унинг назарида, бу улкан ҳодиса ўз-ўзидан содир бўлаётганга ўхшаб туюлади. Аммо диққат-эътибор билан назар солса, ҳар доим кеча кундузни шошиб қувлаётганини англаб етади: яъни, «Уни шошилиб қувлайди». Шу ҳолнинг ўзиёқ Аллоҳ таолонинг Биру Борлигига далил эмасми? Фақат инсон бир оз эътибор қилиб, назар ташласа, бўлди. Дарҳол англаб етади.

Аллоҳ «қуёш, ой ва юлдузларни Ўз амрига бўйсундирилган қилиб яратди». Уларни Ўзи яратди ва уларга фақат Ўзи амр ирода қилади. Ҳа, Қуёш ҳам, Ой ҳам, юлдузлар ҳам қанчалик улкан, қанча кўп бўлмасин, уларни Аллоҳ яратди ва уларнинг устидан фақат Аллоҳнинг Ўзи ҳукм юргизади. Улар эса, Унинг амрига сўзсиз бўйсунди. Шунингдек, инсон зотини ҳам Аллоҳ таоло халқ қилган ва фақат унинг Ўзигагина уларга амр қилишга ҳақли. Аммо одам зотидан баъзилари бошқаларига амр қилиш ҳаққини даъво қилсалар, уларнинг оиласидан баъзи жоҳиллар Аллоҳ амрини қўйиб, ўша даъвогар банданинг амрига юрмоқдалар.

Эй одамлар: «Огоҳ бўлинг, яратиш ва амр қилиш Унинг Ўзига хосдир!» Аллоҳнинг Ўзидан бошқа зот ҳеч нарсани ярата олмаганидек, Унинг ўзидан бошқа зот амр қилишга ҳам ҳақли эмас.

Имом Ибн Жарир Тобарий Абдулазиз Шомийнинг отасидан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Ким қилган яхши амали учун Аллоҳга ҳамд айтмай ўзини мақтаса, куфр келтирган бўлади ва қилган амали бекор кетади. Ким «Аллоҳ бандаларига амр қилиш ҳаққидан бир оз берган», деб ўзича гумон қилса, Аллоҳ Ўз Пайғамбарларига нозил қилган нарсага куфр келтирган бўлади», деганлар. «Оламларнинг Робби – Аллоҳ буюқдир». Демак, жамики нарсани фақат Унинг Ўзидан сўраш, жамики нарсада фақат Унгагина арз қилиш керак.

(«Тафсири Ҳилол», 2-жилд)

ЖАННАТ ВА ДЎЗАХ ОРАСИ

Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бизга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадис айтдилар. У зот содиқу масдуқдирлар: «Сизнинг ҳар бирингизнинг халқ қилиниш моддаси онасининг қорнида маний ҳолида қирқ кун жам қилинади. Сўнгра ана шу мислича алақа (зулуксимон қон) бўлади. Сўнгра ана шу мислича музға (чайналган гўшт) бўлади. Сўнгра ичига руҳ пуфланади. Ва тўрт калима: ризқи, ажали, амали ва бадбахт ёки некбахтлигини ёзиш амр қилинади. Ундан бошқа илоҳий маъбуд йўқ Зот билан қасамки, бирингиз жаннат аҳлининг амалини қилиб келиб, ўзи билан жаннат орасида бир аршин қолганида, ундан ўша китоб ўзиб кетиб, дўзах аҳлининг амалини қилади-да, унга киради. Албатта, бирингиз дўзах аҳлининг амалини қилиб келиб, ўзи билан дўзах орасида бир аршин қолганида, ундан ўша китоб ўзиб кетиб, жаннат аҳлининг амалини қилади-да, унга киради», дедилар» (Имом Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Термизий ривоят қилишган).

Шарҳ: Абдуллоҳдан ривоят қилинди, дейилса, Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху кўзда тутилган бўладилар. Ушбу ҳадиснинг муқаддимасида ровий Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анху ҳабиб Пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳар бир сўзлари рост, тасдиқланган зот эканларини таъкидлаб қўймоқдалар. У кишининг: **«У зот содиқу масдуқдирлар»**, деган гапи шу маънони ифода қилади. Содиқлик сифати Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг энг машҳур, энг кўп тарқалган сифатларидан бири экани яхши маълум. Масдуқликлари, яъни ростгўйликлари тасдиқланган зот эканлари ҳам худди шундай маълум ва машҳурдир. Ровийнинг аввал бу сўзларни айтиб олиб, кейин ўзлари эшитган ҳадисни ривоят қилишга киришишларидан мақсадлари — бу ҳадисда келадиган маъноларга шакшубҳа бўлмаслиги керак, деганларидир.

Ушбу ҳадис шарифда Аллоҳ таолонинг илми нақадар чексиз, нақадар шомил, нақадар аниқ экани баён қилинмоқда. Шунингдек, Аллоҳ таоло ҳар бир нарсани аниқ ўлчов билан қилиши, бу ўлчов ўзгармаслиги ҳамда ўша нарсаларни Аллоҳ таоло азалдан қиёматгача аниқ ва равшан билиб туриши баён қилинмоқда. Келинг, ҳадиси шарифда баён этилган фикрлар билан бирин-кетин танишиб чиқайлик:

«Сизнинг ҳар бирингизнинг халқ қилиниш моддаси онасининг қорнида маний ҳолида қирқ кун жам қилинади». Ким жам қилади? Албатта, Аллоҳ таоло жам қилади. Демак, ҳар бир инсон отасининг сулбидан маний ҳолида онасининг қорнига-бачадонига ўтиши фақат Аллоҳнинг илми ва тадбири ила бўлади. Дунёдаги неча миллиардлаб одам ўтган бўлса ҳаммаси шундай бўлган. Ҳозирги лаҳзада дунё бўйича неча сулбдан қанча маний, неча раҳмга ўтаётган бўлса ҳам Аллоҳ билиб турибди. Лекин манийнинг бачадонга ўтиши бола пайдо бўлди, дегани эмас. Ўша манийдаги уруғлик аёлнинг туҳумига урчиши керак. Бу эса, Аллоҳнинг иродасисиз, тадбирисиз бўлмайди. Ота-она жинсий алоқа лаззатини ҳис қилишлари мумкин, лекин маний нима бўлаяпти, уруғлик урчияптими, йўқми, буларни била олишмайди. Ҳомила бўлган-бўлмаганини била олмай, аломатларидан биладиганларига мурожаат қиладилар. Уруғликнинг урчиши ҳақида уларнинг ҳеч қандай илми йўқ. Буни фақат чексиз илм соҳиби — Аллоҳ таолонинг Ўзигина билади. Аллоҳ таоло отанинг сулбидан ўтган манийни онанинг қорнида қирқ кун жамланган туришини ирода қилган экан. Ана ўша муддатда турган маний урчиса, ҳомила бўлади. Ундан олдин тушиб кетса, ҳомила бўлмайди. Албатта, бунинг ҳаммаси Аллоҳнинг илми ва қудрати билан бўлади.

«Сўнгра ана шу мислича алақа (зулуксимон қон) бўлади». Яъни, юқорида зикр қилинган муддат мислича — қирқ кун алақа ҳолида туради. «Алақа»ни эски китобларимизда «лахта қон» деб айтилган. Араб тилида «Алақа» сўзи зулукни англатади. Ҳа, қон сўрадиган ҳайвон, зулук, арабчада «алақа» дейилади. Қадимги кишилар бачадоннинг ичида зулук нима қилади, дейишган бўлса керак, унинг моддасини эътиборга олиб «лахта қон» деб айтишган. Илм ривожланиб, ҳозирда бачадон ичини асбоблар билан кўриш ва сувратга олиш имкони туғилди. Ҳомиланинг «алақа»лик ҳолини сувратга туширсалар, бачадон деворига ёпишиб ётган зулук бўлиб сувратга тушган. Дунёнинг кўзга кўринган олимлари ҳадисдаги улкан илмий ҳақиқатга тан бериб, ҳомиланинг бошқа ҳолатларини ҳам ўрганиб

чиқдилар. Ҳомиланинг барча ҳолатлари Қуръон ва Суннатдаги аниқ васф қилинганидай ҳеч бир жойда васф қилинмаганини эътироф қилдилар. Қуръон ва Суннат оддий нарса эмас, илоҳий мўъжиза эканини таъкидладилар.

Аллоҳ таоло ана ўша сон-саноксиз бачадонлардаги нutfаларни алақага айланиш жараёнини яхши билиб туради ва тадбирини қилади. Бу жараёни У Зоти Олийдан бошқа ҳеч ким билмайди. Ҳатто аёлларнинг ўзлари ҳам ўз бачадонларидаги нutfа қайси лаҳзада қандоқ қилиб нutfадан алақага айланишини билмайдилар. Битта бачадондаги жараёни бутун дунё бир бўлиб пойласа ҳам, унга аралаша олмайди, анигини билмайди. Аллоҳ таоло эса, ҳамма бачадонлардаги жараёни билиб турувчидир. Одам дунёга келгандан бери, қиёматгача билувчидир.

«Сўнгра ана шу мислича музға (чайналган гўшт) бўлади». Яъни, алақа бўлгандан сўнгра ана шу муддат — қирқ кун мислича музға бўлади. Энди зулуксимон лахта қон бачадонда чайналган гўшт ҳолига айланиб, қирқ кун туради. Бу ҳам олдин васф қилинганидек, фақат ягона Аллоҳ таолонинг илми ва тадбири ила бўлади. Аллоҳ таоло ирода қилмаса, хоҳ нutfалик, хоҳ алақалик, хоҳ музғалик ҳолида, бошқа ҳолга айланмай бачадондан тушиб кетади. Бечора бачадон эгаси эса, уни тушиш жараёнидаги ўзгаришлардан сезади, холос.

«Сўнгра ичига руҳ пуфланади». Яъни, музға бачадонда қирқ кун тургандан кейин ичига руҳ-жон пуфланади. Ушбу ҳолат энг муҳим жараён ҳисобланади. Бу ҳаётнинг улкан сиридир. Ҳозиргача ҳеч ким жон нима, у инсон ичига қандоқ пуфланади, буни билмайди. Инсон ўзининг узок ҳаёти давомида бу сирни англаб етиш учун қўлидан келган ҳамма нарсани қилди, аммо англай олмади. Ҳамма нарсани билишни даъво қилаётган инсон шунчалар жоҳил, у дунё сирларини биламан, деб даъво қиладию, ақалли ўзини ҳам билмайди. Бу сирни фақат Аллоҳ таолонинг ёлғиз Ўзигина билади. Фақат билибгина қолмай, тадбирини ҳам қилади.

Ана энди, биз ўрганаётган мавзу, қазо ва қадарга тегишли жараён бошланади. **«Ва тўрт калима: ризқи, ажали, амали ва бадбахт ёки некбахтлигини ёзиш амр қилинади».**

Кимга амр қилинади? Вакил қилинган фариштага амр қилинади.

Ким амр қилади? Аллоҳ таоло амр қилади.

Нима амр қилинади? Ёзиш амр қилинади.

Ёзиш нима дегани? Ёзиш билимни қайд қилиш, дегани. «Илмни ёзиш ила қайд қилинлар», дейилган бир ривоятда. Ёзиш илмни янада аниқроқ исбот қилиб қўйишни англатади. Бирор нарсани ёзиб, илмни қайд қилиб қўйиш, бошқа бировни ўша ёзилган нарсага мажбур қилиш, дегани эмас. Хусусан, ўша ёзилган нарса сир тутилса, умуман ҳеч қандай таъсири бўлмайди, бўлиши мумкин ҳам эмас. Инсон онаси қорнида турганида, келажакда бўладиган унга тегишли маълумотлар, Аллоҳнинг илми қайд қилинади. Хўш, ушбу илмни ёзиб қўйиш-қайд қилишни уни мажбурлаш, деб бўладими? Йўқ, албатта! Хусусан, қайд қилинган нарсалар, Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайдиган нарсаларку! **Энди мазкур тўрт нарсани алоҳида ўрганиб чиқайлик:**

1. РИЗҚ. Дунёдаги барча жонзотларнинг ризқини фақат Аллоҳнинг Ўзи билади. Бу жонзотларнинг қайси бирига қачон, қанча ва қандоқ

ризқ тегишини Аллоҳ таолонинг Ўзигина билади, Аллоҳдан бошқа ҳеч ким билмайди. Бутун дунё тўпланиб, биргина жонзотнинг бир лаҳзалик ризқини билмоқчи бўлсалар, бунга эриша олмайдилар. Халқ ичида «ютганинг ўзингни, чайнаганинг гумон», деган нақл бор. Бу гап ризқ Аллоҳдан бошқа ҳаммага гумон эканини таъкидлаш учун айтилган. Кишининг оғзида чайнаб турган таоми ўзига ризқ бўладими-йўқми, била олмади, деган маънодаги гап. Аслида бу ҳам унча аниқ ифода эмас. Ютганинг ҳам гумон бўлади. Чунки томоқдан ўтган нарсани ҳам тўлиқ ризқ бўлади, деб айта олмаимиз. Аллоҳ унинг ризқ бўлишини хоҳламаса, ўша таом заҳарга айланиб, инсонни бемор қилиши ёки халок этиши мумкин. Ёки кўнглини айнитиб, қўсқиб бўлиб, чиқиб кетиши мумкин. Хўш, шунчалик сир нарсаси инсон ҳаётига таъсир қилиши мумкинми? Йўқ, албатта!

Барча жонзотларни йўқдан бор қилган Зот ҳам, шу жумладан, инсонни яратган Зот ҳам, Аллоҳ таолодир. Унинг нутқалигидан олдин ҳам, ўлгандан кейин ҳам барча ҳолатларини аниқ биладиган Зот Аллоҳдир. Дунёдаги барча ризқларни яратган, уларни яхши ва тўлиқ биладиган, тadbирини қиладиган Зот ҳам Аллоҳдир. Бинобарин, ҳар бир инсонга қанча ва қандоқ ризқ тегишини ҳам фақат Аллоҳнинг Ўзи билиши ғариб нарсаси эмас. Ўша Ўзи билган нарсани фаришталаридан бирига айтиб, ёздириб қўйиши ҳам қийин эмас. Аллоҳнинг бу илмида мажбурлаш аломати йўқ.

2. АЖАЛ. Бу иш ҳам фақат Аллоҳ таолодан бошқа ҳеч ким билмайдиган нарсалардан. Аллоҳ Ўзининг шомил илми ила барча жонзотнинг, жумладан, ҳар бир инсоннинг ажалини аниқ билади. Аллоҳдан бошқа ҳеч ким, ҳатто муқараб фаришталар ҳам, бирор жонзотнинг ажалини билмайди. Дунёнинг ҳаммаси тўпланиб, бир дона кичкина қумурсқанинг ажалини билишга ҳаракат қилсалар ҳам, удалай олмайдилар. Дунёдаги барча жонзотни, жумладан, инсонларни яратган Зот—Аллоҳ. Уларга жон ато этган Зот—Аллоҳ. Уларни ўлдирадиган Зот—Аллоҳ. Бинобарин, ҳар бир жонзотнинг, жумладан, ҳар бир инсоннинг ажалини фақат Аллоҳнинг Ўзи билиши ғариб эмас. Ўша Ўзи билган нарсани фаришталаридан бирига айтиб ёздириб қўйиши, қийин эмас. Аллоҳнинг бу илмида ҳам мажбурлаш йўқ.

3. АМАЛ. Бунинг илми ҳам, фақат Аллоҳ таолонинг Ўзига хос бўлган нарсалардан бири. Инсон нафақат бошқаларнинг, ҳатто ўзининг ҳам бир оздан сўнг нима қилишини ҳеч ким аниқ билмайди. Инсон бир нарсани ният қилади, унинг учун интилади. Аммо, ўша ишнинг амалга ошиши ёки амалга ошмаслиги Аллоҳ таолонинг хоҳиш-иродасига боғлиқ. Аллоҳ хоҳлаган иш бўлади, хоҳламагани бўлмай қолади. Шу сабабдан, Аллоҳ таоло ҳар бир инсоннинг туғилгандан тортиб, ўлгунига қадар қиладиган амалини тўлиқ ва аниқ билиши ғариб эмас.

Чунки инсонни Аллоҳ яратган ва унинг барча имкониятлари, хусусиятлари ва бошқа нарсаларини тўлиқ ва аниқ биладиган ягона Зот — Аллоҳ. Шунингдек, инсон ҳаёт кечирадиган дунёни яратган Зот ҳам — Аллоҳ. Бу дунёнинг икир-чикирлари, майда-чуйдаларига ҳам тўлиқ ва аниқ биладиган Зот — Аллоҳ. Инсоннинг ҳам, дунёнинг ҳамма тасарруфини қилиб турадиган Зот — Аллоҳ.

Бинобарин, инсоннинг нима амал қилишини ягона Аллоҳнинг Ўзи билиши ҳақ гап. Агар Аллоҳ бу нарсани билмаса, Аллоҳлиги қолармиди?! Аллоҳ ўша Ўзи билган инсон амалларини фаришталаридан бирига айтиб, ёздириб қўйиши қийин эмас. Ўз навбатида Аллоҳнинг бу илми бандани у ёки бу амални қилишга мажбурлаш ҳам эмас.

4. БАДБАХТЛИК ЁКИ НЕКБАХТЛИК. Ҳар бир инсон бахтли ёки бахтсиз эканини фақат Аллоҳ таолонинг Ўзи билади. Билганда ҳам Ўзининг ҳамма нарсани қамраб олувчи илми ила азалдан билади. Нафақат инсонга онасининг қорнида жон пуфлаганда, балки азалдан билади. Ушбу ҳадисда айтилаётган маъно, ўша азалий илми қайд қилиш ҳолос. Бутун инсоният тўпланиб олиб, ичларидан битталарини ҳақиқий бахтли ёки бадбахт эканини билишга уринсалар ҳам, била олмайдилар. Ҳатто пайғамбарларнинг саййиди Мухаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам фақат Аллоҳнинг билдириши ила ўн кишинигина жаннатга кириши ҳақида башорат берганлар, ҳолос. Қолганларнинг нима бўлишини Аллоҳнинг Ўзигина билади.

Аллоҳ таоло ўша илми фаришталаридан бирига айтиб ёздириб қўйиши, қийин эмас. Шу билан бирга, ўша илми, ёзиб қайд қилиб қўйиш бандани бадбахт ёки некбахт бўлишига мажбур қилиш эмас. Чунки илм бир нарсани кашф қилувчи нурдур, бировни мажбур қилувчи куч эмасдир!

Эътибор берайлик, энди ҳадиснинг давомида нима учун одамлар бир-бирларининг ёки ўзларининг бадбахт ёки некбахтлигини била олмасликлари баён қилинади. Пайғамбаримиз ҳадиснинг бу қисмини: **«Ундан бошқа илоҳий маъбуд йўқ Зот билан қасамки»,** деб бошламоқдалар. Бу эса, келажак гапнинг ўта муҳим эканига далolatдир. **«...бирингиз жаннат аҳлининг амалини қилиб келиб, ўзи билан жаннатнинг орасида бир аршин қолганида, ундан ўша китоб ўзиб кетиб, дўзах аҳлининг амалини қиладиди-да, унга киради».**

Одамни нима бўлишини ким билар эди? Ҳатто ўша одамнинг ўзи ҳам билмайди. Умр бўйи тоат-ибодатда юриб, охирида шайтоннинг иғвосига учиб иши расво бўлиши мумкин. **«Албатта, бирингиз дўзах аҳлининг амалини қилиб келиб, ўзи билан дўзахнинг орасида бир аршин қолганида, ундан ўша китоб ўзиб кетиб, жаннат аҳлининг амалини қиладиди-да, жаннатга киради».**

Бунақаси ҳам бўлиши мумкин. Умр бўйи нима қилиб юрган бўлса-да, охириги пайтда инсонлиги қўзиб, яхши бир амал билан ҳоли батамом ўзгариб қолиши мумкин. Шунинг учун ҳам «Ақоид» уламулари ушбу ҳадиси шарифни ва шунга ўхшаш бошқа ҳадисларни далил қилиб: **«Аҳли қиладан муайян шахсни жаннатий ёки дўзахий эканига қатъий ҳукм қилиб бўлмайди»,** дейдилар.

Аммо юқорида зикр қилинган икки ҳолатда ҳам қадарнинг, Аллоҳнинг собиқ илмининг мажбурий таъсири йўқ. Китобнинг ўзиб кетиши эса, унда ёзилган илмнинг ўта аниқ ва пухта эканини билдиради ҳолос. Ушбу ҳадиси шарифда Аллоҳнинг илми шомилу комил, аниғу пухта, ҳамма нарсани қамраб олувчи экани баён қилинди. Бу ҳақиқатни бирма-бир ўрганиб чиқдик. Ҳадиснинг охирида инсон ўз амали асосида ҳукм чиқариб, Аллоҳни унутиб қўймаслиги ёки кўнгли бир оз бўлса ҳам бошқа томонга бурилиши мумкин эмаслиги таъкидланмоқда. Биров «умрим бўйича яхши амал қилдим, энди, албатта, жаннатга кираман», деб хотиржам бўлмасин! Ҳатто умрининг охириги лаҳзасида ҳам иш бошқачага айланиб кетиши мумкин. Чунки ҳамма нарсаси Аллоҳнинг амри билан бўлади. Биров «мен умрим бўйи гуноҳ қилиб ўтдим, энди, албатта, дўзахга тушаман», деб ноумид бўлмасин! Ҳатто умрининг охириги лаҳзасида ҳам иш бошқачага айланиб кетиши мумкин. Чунки ҳамма нарсаси Аллоҳнинг амри билан бўлади.

Ишларнинг хотимасига қараб яқун ясалади. Умрнинг интиҳоси қачонлигини ҳеч ким билмайди. Шунинг учун, ҳаётнинг ҳар лаҳзасини умрнинг охири деб билиш керак. Яхшилик қилиб юрганлар, охириги иши ёмонлик бўлиб қолмаслиги учун интилиши керак. Ёмонлик қилганлар, қолган ҳар бир лаҳзани умрнинг охириги лаҳзаси, деб яхшилик қилишга ўтиши керак. Қазо ва қадарга бўлган иймоннинг фойдаси ҳам шунда! Кишини доимо яхшиликка қорлаб, ёмонликдан қайтариб туришида!

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг содиқу масдўқликлари.
2. Инсон онасининг қорнида маний ҳолида қирқ кун жам бўлиши.
3. Инсон онасининг қорнида алақа ҳолида қирқ кун қолиши.
4. Инсон онасининг қорнида музга ҳолида қирқ кун қолиши.
5. Сўнера инсонга руҳ пуфланиши.
6. Аллоҳ таолонинг ҳар бир инсоннинг ризқини, ажалини, амалини, бадбахт ёки некбахтлигини азалдан билиши.
7. Бу илми инсон онаси қорнида турганида ёзиб, қайд қилиб қўйилиши.
8. Бирор гапни таъкидлаш учун Аллоҳнинг номи ёки сифати ила қасам ичиш жоизлиги.
9. Умр бўйи жаннат аҳлининг амалини қилиб юрган одам охирида дўзах аҳлининг амалини қилиб қўйиб, дўзахга тушиб қолиши мумкинлиги.
10. Умр бўйи дўзах аҳлининг амалини қилиб юрган одам охирида жаннат аҳлининг амалини қилиб, жаннатга кириб қолиши мумкинлиги.
11. Ўзининг яхши амалидан қувониб, бепарво бўлиш яхши эмаслиги.
12. Ўзининг ёмон ишларидан тушкунликка тушиб, ноумид бўлиш керак эмаслиги.
13. Қазои қадарга нисбатан иймоннинг мустаҳкам бўлиши зарурлиги.

(«Ҳадис ва Ҳаёт», 2-жилд, 184-194-бетлар)

МАЗҲАБСИЗЛАР БИЛАН БАҲС

(Доктор Муҳаммад Саид рамазон Бутийнинг нашрга тайёрланаётган «Мазҳабсизлик – ислом шариатида таҳдид солувчи энг хатарли бидъатдир» китобидан боб)

Бу одамнинг кимлигини ҳам, унинг исмини ҳам айтмайман. Унинг мазҳабсизликни ўрганувчи эмас, ўргатувчи эканини билсангиз кифоя. Агар уни ва фикрини ғаройиб мутаассибликнинг энг олис воҳасига улоқтириб юборган ана шу ифлос доғи бўлмаганида у ҳам олийжаноб инсон ва софдил йигит эди!

У ҳақиқатни бошқа ўринларидан ҳам излашга одатланган бир неча ажойиб йигит билан келди. У билан суҳбатни бошларканман, шундай дедим:

– Сиз Аллоҳнинг ҳукмларини англашда қандай услубни қўллайсиз? Уларни Қуръон ва Суннатдан оласизми ёки мужтаҳид имомларданми?

– Мен имомларнинг фикрларини ва уларнинг ҳужжатларини кўриб чиқаман-да, сўнг Қуръон ва Суннатдаги далилга энг яқин бўлган фикрга суянаман!

– Сизда беш минг Сурия лираси бор. Уларни олти ой сақладингиз, сўнг у пулга мол сотиб олиб, савдо қила бошладингиз. Ана шу молнинг закотини қачон берасиз – қолган олти ойдан кейинми ёки тўлиқ бир йилдан кейинми?

У бироз ўйлаиб, сўнг деди:

– Саволингизга қараганда, сизнингча, савдо молидан закот бериш керакми?

– Мен фақат сўраяпман. Ўзингизга хос услубингиз бўйича жавоб беришингизни хоҳлаяпман. Мана, қаршингизда кутубхона. Унда тафсирга, суннатга оид китоблар ва мужтаҳид имомларнинг китоблари бор...

У бироз ўйлаиб, кейин деди:

– Э-э биродар, ахир бу дин, ўйлаб-ўйламай жавоб бериладиган оддий савол эмас. Бунинг учун таҳлил қилиш, кўриб чиқиш ва ўрганиш керак, буларнинг ҳаммаси учун эса вақт керак. Биз бу ерга бутунлай бошқа мавзунини муҳокама қилиш учун келганмиз!

Мен бу саволга нуқта қўйдим ва дедим:

– Жуда яхши... Айтинг-чи, ҳар бир мусулмон имомларнинг ҳужжатларини кўриб чиқиши, сўнг улардан Қуръон ва Суннатга кўпроқ мос келадиганига эргашиши шартми?

– Ҳа.

– Бундан чиқдики, ҳамма одамлар ҳам худди мазҳаб имомлари каби ижтиҳод қилиш салоҳиятига эга экан-да. Эҳтимол, уларнинг салоҳияти яна ҳам юқорироқ, яна ҳам етукдир? Ахир буюк-буюк имомларнинг фикрларига ҳукм бериш ёки уларни Қуръон ва Суннат мезони асосида тўғри ва нотўғрига чиқаришга қодир бўлган одам шубҳасиз ҳамма имомлардан кўра илмлироқ бўлади-да!

– Аслида одамлар уч тоифа бўлади: муқаллид, муттабиъ ва мужтаҳид. Бир мазҳабни бошқаси билан солиштириб, Қуръонга яқинроғини ола биладиган одам – муттабиъдир. Бу тақлид билан ижтиҳод орасидаги ўрта даража.

– Муқаллиднинг вазифаси нима?

– Ўзига маъқул бўлган мужтаҳидга эргашиш.

– Уларнинг фақат биттасига оғишмай эргашиб, бошқасига эргашмаслигида унга гуноҳ борми?

– Ҳа, бу унинг учун ман этилган (ҳаром).

– Бунга ҳужжат борми?

– Ҳужжат шуки, у Аллоҳ таоло унга фарз қилмаган нарсани ўзи учун фарз қилиб олган.

– Сиз Қуръонни етти қироатнинг қайсинисидан қироат қиласиз?

– Ҳафс қироати билан.

– Ҳар доим шу қироат билан ўқийсизми ёки ҳар қуни ҳар хил қироат биланми?

– Йўқ, мен ҳар доим фақат Ҳафс қироати билан ўқийман.

– Ҳўш, нима учун сиз буни ўзингизга фарз қилиб олдингиз? Ахир Аллоҳ таоло сизга Қуръонни фақат Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилинганидек ўқишни буюрган-ку?

– Чунки бошқа қироатларни ўзлаштирган эмасман. Шу қироатдан бошқасида ўқишга имконим йўқ.

– Фикҳни Шофеъий мазҳаби бўйича ўрганган бу киши ҳам бошқа мазҳабларни тўлиқ ўзлаштира олмаган. Унга диний аҳкомларини фақат шу имомдан ўрганишга имкони бўлган. Агар сиз у барча имомлар ижтиҳодини ўрганиб, ҳукмларни уларнинг ҳаммасидан олиши шарт десангиз, у ҳолда ўзингиз ҳам барча қироатларда ўқишингиз учун уларнинг ҳаммасини ўрганишингиз лозим бўлади-ку! Агар ўзингизни ожизман деб оқлайдиган бўлсангиз, унда ўша муқаллидни ҳам оқлашингиз керак бўлади. Нима бўлганда ҳам, биз шундай деймиз: Аллоҳ таоло унга бир мазҳабдан иккинчисига ўтишни ҳам, доим фақат битта мазҳабга эргашишни ҳам буюрмаган бўлатуриб муқаллид бир мазҳабдан бошқасига ўтишни ўзи учун вожиб қилиб олиши шарт, деган гапни қаердан олдингиз?

– Унга ушбу лозим тутишни Аллоҳ буюрган, деб эҳтиқод қилишгина тақиқланган.

– Бу умуман бошқа масала. Бу ҳеч қандай шубҳа ва ихтилофсиз ҳақиқат. Лекин Аллоҳ буни унинг зиммасига юкламаганини билган ҳолида фақат битта мужтаҳидни лозим тутган муқаллид гуноҳкор бўладими?

– Йўқ, гуноҳкор бўлмайди.

– Аммо сиз ўқитаётган китобча сўзларингизнинг аксини айтаяпти. Унда бу нарса тақиқланган, дейилган. Ҳатто баъзи жойларида фақат битта имомга оғишмасдан эргашган одамни «кофир» дейишгача борилган.

– Бу қаерда айтилибди?

У китобчасини очиб, ундаги матн ва жумлаларни ўқир экан, муаллифнинг: «Барча масалаларда фақат бир имомга оғишмай эргашувчи киши – кўр-кўрона эргашувчи адашган мутаассибдир ва у динни бўлиб, фирқа-фирқа бўлиб олганлардандир», деган сўзлари ҳақида фикрлай бошлади. Сўнг деди:

– Бу ерда у шариат буюрган, деган эҳтиқод билан мунтазам эргашишни назарда тутган. Бу иборада баъзи нуқсонлар бор!

– Унинг айнан шуни назарда тутганига ҳужжат борми? Нима учун муаллиф адашган, демаяписиз?

У яна бу иборанинг тўғрилиги, шунчаки тушириб қолдирилган сўзлар эътиборидан шундай экани ва муаллиф бу ерда ҳеч қандай хатога йўл қўймаганини таъкидлашда туриб олди!

Мен шундай дедим:

– Бироқ, бундай эътиборга кўра – баҳслашишга ўрин қолмайди. Унинг фойдаси ҳам йўқ. Ҳеч бир мусулмон йўқки, тўрт имомдан биттасига эргашиш шариат буйруқларидан эмаслигини билмаса. Ҳар бир мусулмон маълум бир мазҳабни лозим тутар экан, у бу ишни ўз хоҳиши ва ихтиёри билан қилади.

– Қанақасига? Мен кўпчиликдан, баъзи аҳли илмлардан эшитганманки, шариатда маълум бир мазҳабни лозим тутиш вожибдир. Ҳатто унинг учун бир мазҳабдан бошқасига ўтиш мумкин эмас!

– Шу гапни айтган биттагина оми ёки олим одамнинг исмини айтинг-чи.

У жимиб қолди. Бироқ у сўзларим тўғри чиқиши мумкинлигидан ҳайратга тушди ва биргина нарсани – кўпчилик одам бир мазҳабдан бошқасига ўтишни тақиқлашади, деб тасаввур қилишини такрорлай бошлади.

Мен унга шундай дедим:

– Ҳозир бир киши ҳам бундай ботил хомхаёлга эътиқод қилмайди. Тўғри, Усманийлар даврининг охири авлодлари ҳақида келган ривоятларда улар Ҳанафий мазҳабидаги кишининг ўз мазҳабидан бошқа мазҳабга ўтишини катта (гуноҳ) деб ҳисоблаганлари айtilган. Уларнинг бу фикрлари (агар нақл тўғри бўлса) аҳмоқликнинг ва кўр-кўрона манфур мутаассибликнинг чўққиси эканига ҳеч қандай шубҳа йўқ.

Ана шундан сўнг унга:

– Сиз муқаллид билан муттабиъ орасидаги фарқни қаердан олдингиз? Бу фарқ луғат жиҳатиданми ёки истилоҳ жиҳатидан? – дедим.

– Йўқ, улар орасида луғавий жиҳатидан фарқ бор.

Шунда унга бу икки сўзнинг луғавий фарқини кўрсатиб бериши учун тилга доир манбаларни олиб келдим. У ҳеч нарса топа олмади.

Мен шундай дедим:

– Албатта, Абу Бакр Сиддиқ розияллоху анху, мусулмонлар у зотга тайинлаган маошга қарши чиққан аъробийга: «Агар муҳожирлар рози бўлсалар, сиз уларга эргашувчисиз холос», деганлар. У киши «эргашш» сўзини ҳеч қандай бошқа фикрга ўрин қолдирмайдиган розилик маъносида қўллаганлар (Бу маънода Аллоҳ таоло: «У пайтда эргашилганлар азобни кўриб, эргашганлардан тонлар ва сабаблар ҳам улардан кесилар», деган сўзида эргашиллиқни кўр-кўрона тақлид қилишнинг энг тубан кўринишларидан бири, дея таъбир қилган).

– Майли, атамалардаги фарқ бўла қолсин... Ахир бирор нарсага ўзим атама беришга ҳақим йўқми?

– Албатта, бор. Лекин сизнинг бу атамаларингиз нарсанинг моҳиятини мутлақо ўзгартира олмайди. Сиз муттабиъ деб атаётган одам агар ҳужжатлар ва улардан ҳукм чиқариш услубидан хабардор бўлса, демак у мужтаҳиддир. Агар ҳужжатлар ҳақида беҳабар бўлса ёки улардан ҳукм чиқара олмаса, бундай ҳолатда у муқаллиддир. Агар у баъзи масалалардан хабардор, бошқаларидан беҳабар бўлса, демак у баъзи масалаларда муқаллид, баъзиларида мужтаҳид бўлади. Ҳар қандай ҳолатда ҳам тақсимот икки қисмга бўлиниши ва уларнинг ҳар бирига тегишли бўлган ҳукм аниқ ва маълумдир.

– Муттабиъ – фикрлар ва уларнинг ҳужжатлари орасидан тўғриларини ажрата оладиган ва улардан бирини бошқаларидан устун қўя оладиган одамдир. Бу соф тақлид даражасидан фарқли даражадир.

– Агар сиз фикрларни ҳужжатнинг кучли ёки заифлигига қараб саралашни назарда тутаетган бўлсангиз, унда бу ижтиҳоднинг олий даражасидир. Шахсан сизнинг қўлингиздан шу нарса келадими?

– Мен кучим етганича шундай қиламан.

– Шахсан сизнинг бир жойда ва бир вақтда берилган уч талоқ бир талоқ ҳисобланади, деган фатвони берганингизни биламан. Мана шу фатвони беришдан аввал сиз имомларнинг фикрлари ва ҳужжатларига мурожаат қилиб, сўнг уларни таққослаб кўриб, сўнг шулар асосида фатво чиқардингизми? Уваймир ал-Ажлоний «лиён» қилганидан сўнг Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг мажлисларида ўз хотинига уч марта талоқ берди. У: «Эй Аллоҳнинг Расули, агар уни (ниҳомимда) олиб қолдиган бўлсам унга туҳмат қилган бўламан. Уни уч талоқ қилдим», деди (Бу – битта лафз билан «уч талоқ» деса, уч талоқ тушишига ҳужжат бўладиган очиқ ва саҳиҳ Суннатдаги қўллаб далиллардан биридир. Бу хусусда «Муҳозаротун фил-фиқҳил-муқорин» деган китобимга мурожаат қилинг).

Сиз ушбу ҳадис, унинг бу масалага нисбатан тутган ўрни ҳақида ва бу ҳадис жумҳурнинг мазҳабига ёки Ибн Таймийянинг мазҳабига қай даражада далолат қилиши ҳақида нима биласиз?

– Мен бу ҳадисни учратмаганман.

– Ундай бўлса, қандай қилиб сиз бу масалада тўрт мазҳаб иттифоқ қилган фикрга қарши чиқиб, уларнинг ҳужжатларини ва уларнинг саҳиҳ ёки заифлик даражасини ўрганмай туриб фатво чиқардингиз? Мана, ўзингизга ўзингиз мажбурият қилиб олган ва бизга ҳам мажбурият қилишга уринаётган қонун-қондангиз – иттибоъ деб ўзингиз атама берганингиздан четлашибсиз!

– У пайтда менда ҳамма мазҳабларни ва уларнинг ҳужжатларини ўрганиш учун етарли китоблар йўқ эди.

– Аксар мусулмонларнинг ҳужжатларидан ҳеч нарса ўрганмай туриб, уларнинг фикрига тескари бўлган фатвони шошилиб чиқаришга сизни нима мажбур қилди?

– Ахир мендан сўрашган бўлса, менда эса китоблар кам бўлса, нима қилишим керак эди?!

– Сиз барча буюк олимлар ва имомлар қилган нарсани қилишга имконингиз бор эди. У ҳам бўлса «Мен билмайман», дейишингиз керак эди. Ёки савол берган одамга тўрт мазҳаб имомларининг фикрини ва уларга қарши бўлган фикрни икки-сидан бири асосида фатво чиқармасдан келтиришингиз мумкин эди. Бундай қилишга имконингиз бор эди. Балки бу сизнинг вожибингиз эди. Қолаверса, бу сизни қандайдир ҳулосага келишга мажбур қилдиган даражадаги муаммо эмас эди! Сиз бўлса тўрт имом иттифоқ қилган ҳукмга тескари фикр асосида, тан олганингиздек, уларнинг ҳужжатларини ўрганмай туриб, тўртала мазҳабга зид бўлган фикр кўнглингизга яқинроқлигидан кифояланиб фатво чиқарибсиз. Бу – сиз биз ҳақимизда гумон қилаётган мутаассибликнинг охири нуқтасидир.

– Мен тўрт имомнинг фикрларини Шавканийнинг китобидан ва «Субус - салом» китобидан ҳамда Саййид Собикнинг «Фикҳус-сунна»ларидан ўрганиб чиққанман.

– Бу китоблар ушбу масала бўйича тўрт имомга муҳолиф бўлганларнинг китоблари. Уларнинг барчаси бирёқлама фикр билдириб, ўзларининг фикрини қувватловчи ҳужжатларнигина келтиришган. Сиз икки хусуматчи ҳақида ҳукм чиқарсангиз, улардан фақат биттасини, унинг гувоҳлари ва яқинларинигина эшитиб кўриб ҳукм чиқараверасизми?

– Мен ўз ҳатти-ҳаракатларимда ҳеч бир маломатга қўядиган нарса кўраётганим йўқ. Мен сўровчига фатво беришим шарт эди ва буни ўз тушунчам даражасида бажардим.

– Мен муттабиҳман деяпсиз. Сизнингча, биз ҳам шундай бўлишимиз шарт экан. Сиз иттибоҳни «барча мазҳабларнинг ҳукмларини кўриб чиқиб, уларнинг ҳужжатларини ўрганиб, саҳиҳ далилга яқинроқларига эргашш», деб таҳрифладингиз. Ўзингиз эса бу ишингиз билан ўз қонун-қондангизни йўққа чиқаряпсиз! Бир вақтда ва бир жойда берилган уч талоқ учта талоқ бўлишига тўрт мазҳаб имомлари иттифоқ қилишган. Буни биласиз. Бунга уларнинг далиллари борлигини ҳам биласиз. Сиз эса уларни ўрганиб чиқмагансиз. Лекин улар иттифоқ қилган фикрдан воз кечиб, кўнглингиз тусаган фикрни олгансиз. Сиз аввал тўрт имомнинг ҳужжатлари ботил эканига амин эдингизми?

– Йўқ, мен уларни ўрганиб чиқмагандим. Чунки менда унга тегишли манбалар йўқ эди.

– Унда нима учун кутиб турмадингиз? Нега шошилдингиз? Ахир Аллоҳ таоло сизга буни буюрмаган эди-ку!? Жумҳур уламо-ларнинг далилларини ўрганмаганингиз Ибн Таймийянинг раъйини қувватлайдиган далил бўла оладими? Сизлар бизни ноҳақ айблаётган мутаассиблик (фанатизм) аслида мана шу эмасми?

– Ўзимда мавжуд бўлган китоблардан мени қаноатлантирадиган ҳужжатларни топдим ва Аллоҳ таоло менга бундан ортигини буюрмаган.

– Агар мусулмон одам ўзида бор китобларда бирор нарсанинг ҳужжати кўрса, бу нарса унинг тушунчасига зид бўлган мазҳабларни (уларни ўрганмаган бўлса ҳам) тарк этиши учун етарли бўладими?

– Унга шунинг ўзи кифоя қилади!..

– Айтайлик, диний аҳкомларни бажаришни энди бошлаган, ҳали Исломот маданиятидан ҳеч нарса олиб улгурмаган ўспирин бола Аллоҳ таолонинг: «Машриқу мағриб Аллоҳникидир, қаёққа қарасангиз Аллоҳнинг юзи бор. Албатта, Аллоҳ кенг қамровли,

билувчи Зотдир» (Бақара сураси, 115-оят) оятини ўқиди. У бу оятни «Мусулмон одам намозида юзини ҳоҳлаган томонга буриши мумкин экан, оятнинг зоҳирий маъноси буни аниқ кўрсатиб турибди» деб тушунди. Бироқ бола тўрт буюк имом намозда юзни фақат Каъба томонга буриш керак, деб иттифоқ қилишганини, уларда бу ҳақда далиллар борлигини эшитган экан, лекин ўша ҳужжатларни ўрганмаган. Хўш, у намозга турганида нима қилади? Ўзи ҳужжатдан қаноат ҳосил қилган нарсага эргашадими ёки иттифоқ бўлиб, бунга тескари ҳукм чиқарган имомларгами?

– У ўз қаноатига эргашиши лозим!!!

– Масалан, у машриққа қараб намоз ўқиса, намози дуруст бўладими?

– Ҳа. Чунки у ўз шахсий қаноатига эргашиши лозим!

– Агар шахсий қаноати унга қўшининг аёли билан зино қилиш, қорини хамр ила тўлдириш, одамларнинг молини ноҳақ тортиб олишда ҳеч қандай гуноҳ йўқ, деб ишонтарадиган бўлсачи? Унинг «шахсий қаноати» шарофати туфайли Аллоҳ таоло унга бу нарсаларни ҳалол қиладими?

У бироз сукут қилиб, сўнг деди:

– Нима бўлганда ҳам, сиз мендан сўраган ушбу ҳолат воқеҳликдан узоқ ва ҳаётда юз бериши мумкин эмас.

– Бу воқеҳликдан узоқ эмас, аксинча, бундай нарсалар ва бундан ҳам ажабтовур ҳодисалар ҳаётда тез-тез учраб турибди! Ислоҳ, Қуръон ва Суннат ҳақида илмга эга бўлмаган ўспирин тасодифан ушбу оятни эшитиб ёки ўқиб қолиб, ундаги зоҳирий маънога қараса, у ҳамманинг бошқа томонга эмас, айнан Каъбага қараб намоз ўқишини кўриб турганига қарамай, ҳар қандай араб тушунадиган нарсани тушунади: намозхон юзини истаган тарафга бурса ҳам «гуноҳ йўқ» экан дея! Яъни, мусулмонлар орасида Ислоҳдан ҳеч нарса билмайдиган одамлар бор экан, бундай бўлиши табиий ва ҳар қачон юз бериши мумкин. Қисқаси, бу ҳолат хоҳ воқеълик бўлсин, хоҳ воқеҳликдан узоқ бўлсин, сиз бу ҳақда чиқарган ҳукм воқеъликдан узоқ эмас эди. Сиз шахсий қаноатни ҳар қандай ҳолатда ҳам ҳукм чиқариш учун асос бўлади, деб ҳисобладигиз. Бу эса сизнинг одамларни уч тоифага – муқаллид, муттабиъ ва мужтаҳидга ажратишингизга зид келади.

– У текшириб кўриши керак. Ахир у бирорта ҳадис ёки бошқа оятни ўқимаганими?

– Худди талоқ ҳақида фатво чиқараётганингизда сизда йўқ бўлганига ўхшаб, унда ҳам текшириш учун зарур манбалар йўқ эди. Унда бу оятдан бошқа қиблага ва уни белгилашга тегишли нарсаларни ўқишга ҳам имконият йўқ эди. Хўш, шундан кейин ҳам у имомларнинг ижмоъсини рад қилиб, ўзининг шахсий қаноатига эргашишини таъкидлаб, ўжарлик қилавериши керакми?

– Ҳа, агар у текшириб кўришга қодир бўлмаса, узрли бўлади. Раъйи ва изланиши нимага олиб келган бўлса, ўша нарсага таяниш унинг учун етарли.

– Айтиб кўяй, тилингиздан қанчалик ғалати ва хатарли сўзлар чиқаяётганини бошқаларга айтиб бераман!

– Мен ҳақимда ҳоҳлаган нарсангизни айтаверинг, кўрқадиган жойим йўқ!

– Албатта! Аллоҳ таолодан кўрқмаган, ўзининг сўзлари билан У Зот азза ва жалланинг «Агар билмасангиз, зикр аҳлидан сўранг» (Анбиё, 7) деган оятини йўққа чиқарган одам мендан кўрқармиди?!

– Э-э, биродар, ўша имомлар ҳам бир гуноҳкор бандалар. Мен суянаётган оят эса – Беайб Парвардигорнинг каломи. Қандай қилиб Беайб Парвардигорни қўйиб, адашувчи бандаларнинг этагидан тутиш мумкин?

– Вожаб... Аллоҳ таолонинг «Машриқу мағриб Аллоҳникидир...» (Бақара, 15) деган сўзларидаги асл маъно ҳақ, албатта! Бироқ Ислоҳ маданияти, унинг аҳкомлари ва Қуръон маъноларидан мутлақ узоқ бир йигитчанинг тушунчалари ҳақ ҳисобланмайди. Яъни, мен шу жоҳил ўспириннинг тушунчаси билан тўрт имом тушунчасини қиёслаяпман. Икковиям банда,

беайб эмас, лекин бировининг илмсизлиқда, юзакиликда муккасидан кетгани, иккинчи томоннинг эса тадқиқот, илм ва таҳлилга берилгани аниқ кўриниб турибди-ку!

– Албатта, Аллоҳ таоло уни жидду жаҳди олиб борган нарсадан бошқасига буюрмаган!

– Унда мана бу саволимга жавоб беринг. Бир кишининг фарзанди бор. Бола касал бўлди, дейлик, шамоллаб қолди. Шаҳардаги ҳамма табиблар уни текшириб, унга фалон дори бериш керак, дейишди. Улар боланинг отасига пенитиллин уколдан эҳтиёт бўлишни ўқитиб, бу боланинг ўлимига олиб келади, деб айтишди. Бироқ боланинг отаси пенитиллин шамоллаш ҳолатларида ёрдам беради деб тиббий журналларда ўқиган эди. У бу масалада ўзининг билимларига асосланиб, табибларнинг маслаҳатини бир тарафга улоқтирди, чунки уларнинг айтган гапларига ҳужжат-далилларини билмайди. У шахсий қаноатига суяниб, боласига пенитиллин укол қилдиради. Натижада бола Аллоҳнинг ҳузурига йўл олади. Ўша отани маҳқамага тортиш керакми? Бу ерда унинг гуноҳи борми?

У бироз ўйланиб турди ва жавоб берди:

– Булар бошқа-бошқа масалалар.

– Аксинча, булар айтиб берилган бир хил масалалар. Худди бояги ўспирин олимларнинг иттифоқ қилган фикрларини эшитгани каби ота ҳам барча табибларнинг фикрларини эшитди. Лекин у фақат тиббий журналда ўқиган маҳлумотига таянди, худди бояги ўспирин Аллоҳнинг Китобидан ўқиган битта матнига таянгани каби. Иккаласи ҳам ўз шахсий қаноатини қўллади!

– Биродар, Қуръон – нурдир.. нур... Бу нурни бошқа қандайдир сўзлар билан солиштириб бўлармиди?

Мен: «Қуръон нури уни тафаккур қилувчи ва ўқувчи ҳар бир одамнинг онгида тажаллий этади: ўша одам эса бу нурни Аллоҳ ирода қилганичалик тушунади. Агар зикр аҳли ҳам, улардан бошқалар ҳам ушбу нурдан бирдай оладиган бўлса, улар орасида қандай фарқ бўлиши мумкин? Иккала мисол ҳам бир хил, улар орасида мутлақо фарқ йўқ. Энди сиз менга жавоб беринг: бу мисоллардаги одамлар ўзларининг шахсий қаноатларига эргашадиларми ёки мутахассисларгами?» дедим.

– Шахсий қаноати унга асос бўлади.

– У шахсий қаноатини қўллади ва натижада фарзанди вафот этди. Бунинг учун у шариат бўйича ёки бошқа қонун бўйича қандайдир жавобгарликка тортиладими?

У оғзини тўлдириб жавоб берди:

– У ҳеч қандай жавобгарликка тортилмайди!

– Мунозарага мана шу ерда нуқта қўйилик. Сиз мана шу хулосангиз билан ўртамазда ягона фикрга келиш ва бу асосда қандайдир изланиш юритиш йўлини бутунлай йўқ қилдингиз! Ўзингизнинг ажабтовур жавобингиз билан бутун Ислоҳ уммати иттифоқига қарши чиқаяётганингизнинг ўзи кифоя қилади. Йўқ, Аллоҳ таолога қасамки, агар манфур мутаассибликнинг соҳиблари сизнинг ўзингиз бўлмасангиз, Ер юзидан манфур мутаассибликнинг бирор бир маъноси қолмайди!

Диний саводи йўқ мусулмон Қуръонни тушунишда ўз «шахсий қаноати»га суяниб, намозни бутун мусулмонлардан фарқли – Каъбадан бошқа тарафга қараб ўқисаю, унинг намози дуруст ҳисобланса! Оддий одам ўз шахсий қаноатига суяниб, хоҳлаган одамни хоҳлаганча даволаса, унинг қўл остида бемор вафот этсаю, бу «табиб»га «Аллоҳ сенга офият берсин!» дейишдан нарига ўтилмаса!

Ундай бўлса, нима учун «Дин аҳкомларидан ва ундаги далил-ҳужжатлардан беҳабар одамлар мужтаҳид имомлардан бирининг мазҳабига эргашиши лозим, чунки у имом ундан кўра Аллоҳнинг Китоби ва Унинг Расули соллаллоҳу алайҳи вассаламнинг суннатини яхшироқ билади», деган шахсий қаноатимизга суянишимизга қўйишмайди?!

Агар улар фикрларимизни хато деб ҳисоблашса, бу ҳам уларнинг «шахсий қаноат»лари эканини эсдан чиқаришмасин. Улар учун юқоридаги – Каъбага орқасини қилиб намоз ўқувчининг намози дуруст, боланинг ўлимига сабаб бўлиш эса ижтиҳод ва даволашдир, деб ҳисоблаётган кимса яхши ибрат бўлсин!

АЗОН ВА ИҚОМАТ

«Азон» сўзи луғатда «эълон этиш, билдириш, огоҳ этиш» маъноларини билдиради. Истилоҳда фарз намоз вақти кирганидан огоҳлантирувчи ва намозга чорловчи чақирик «азон» дейилади. Азон намоз вақти етганида масжид ташқарисида айтилади. Намоз вақти кирмасидан олдин айтилган азон ҳисобга ўтмайди. Азонни оқил, балоғатга етган, яхши-ёмонни ажрата оладиган эркак киши айтади. Таҳорат билан айтилса, яхши, лекин таҳоратсиз айтилса ҳам ўтади. Аёлларнинг азон айтиши жоиз эмас. Азон икки қўлнинг кўрсаткич бармоқларини қулоқ ичига тикиб, бош бармоқларини қулоқнинг юмшоғига теккизиб айтилади. Азон калималари ушбулардир:

«Аллоҳу акбар» (Аллоҳ улўғдир) – тўрт марта;

«Ашҳаду анла илаҳа илаллоҳ» (Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқлигига иқрорман) – икки марта;

«Ашҳаду анна Муҳаммадар Расулуллоҳ» (Муҳаммад Аллоҳнинг пайғамбари эканига иқрорман) – икки марта;

«Ҳаййа ғалас солаҳ» (Намозга шошилишлар) – икки марта;

«Ҳаййа ғалал фалаҳ» (Нажотга шошилишлар) – икки марта;

«Аллоҳу акбар» (Аллоҳ улўғдир) – икки марта;

«Ла илаҳа илаллоҳ» (Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ) – бир марта.

Бомдод намози учун айтилган азонга иккинчи «ҳаййа ғалал фалаҳ»дан кейин икки марта «Ассолату хойрум минан навм» (яъни: «Намоз уйқудан афзал»)ни қўшиб айтиш суннат амаллардан ҳисобланади. Иқомат сўзлари ҳам азонниқига ўхшаш, фақат «Ҳаййа ғалал фалаҳ»дан сўнг «Қод қоматис-солаҳ» жумласи қўшилади.

Беш вақт фарз намози, жума намозида азон айтиш эркакларга суннати муаккададир (таъкидланган суннат). Икки ийд (ҳайит) ва жаноза намозларига азон айтилмайди. Бир вақт намоз учун маҳалла масжидида айтилган азон етарли бўлади. Азонни эшитганлар бу пайтда ҳар қандай ишни, гап-сўзни тўхтатиб, азонга жавоб беришлари суннатдир. Агар азондан олдин масжидда Куръон ёки намоз ўқиётган бўлса, тўхтатиш лозим эмас.

Азонга жавоб сўз ва амал билан бўлади. Муаззин ҳар калимани айтганида эшитган киши ҳам ўша калимани айтиши вожиб. Фақат «Ҳаййа ғалас солаҳ» деганида «Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳил ғалийул ҳазим» (яъни: «Қудрат ва қувват Улуғ Аллоҳ таолодангинадир») ва яна «Ҳаййа ғалал фалаҳ» деганида «Машаъ аллоҳу кана ва ма лам яшаъ лам яқун» (яъни: «Аллоҳ таоло хоҳлаган иш бўлур ва У хоҳламаган иш ҳеч бўлмас») калималарини айтиб жавоб бериш сўз билан азонга ижобат қилиш, дейилади. «Ассолату хойрум минан навм» деганида «Содақта ва барирта» (яъни: «Рост айтдинг ва яхши қилдинг»), дейилади.

Ҳадиси шарифга мувофиқ «Азон айтилганида уни тингламасдан бошқа ишлар билан машғул бўлиш ўша кишининг имонида камчилик борлигини кўрсатади». Азонни эшитган киши масжидга жамоат билан намознинг илк вақтида ўқиш учун юриши азонга амал билан жавоб қилиш бўлади. Агар муаззиннинг азонини эшитган киши бирор узрли сабаб билан масжидга бора олмайдиган бўлса, азон ҳурматидан ҳар қандай ишини тўхтатиб, уни эшитиши лозим. Баъзи уламоларимиз азонни масҳара қилган, калималарини истезҳо билан такрорлаган ёки «Бу қандай ғаройиб овоз» ё «Бу бегона бир овоз» ёки «Бу жом овозидир», каби сўзларни айтган киши кофир бўлади, дейишган.

Азон билан иқомат айтилаётганида салом берилмайди ва алик олинмайди. Масжидда азон айтилган бўлса, уйда намоз ўқийдиган киши учун алоҳида азон айтиш лозим эмас, такбир айтилса етарли.

Сафарда азон айтилади. Азон ва иқоматдаги суннатлар ушбулардир: эркак киши айтиши; азонни ҳам, такбирни ҳам тик турган ҳолда айтиш; кўпчиликка эшиттириш мақсадида овозни баланд кўтариш; азонни баланд жойга чиқиб айтиш; азон ва иқоматни қиблага юзланиб айтиш; азонда «ҳаййа ғалас солаҳ»ни айтаётганида юзни ўнг томонга, «ҳаййа ғалал фалаҳ»ни айтаётганида чап томонга ўгириш. Киши ёлғиз ўзи учун азон чақирса, ўнг ва чап томонга қараши шарт эмас, чунки бунга ҳожат йўқ; азон жумлаларининг ораларини ажратиб (яъни, бир жумлани айтиб бир лаҳза сукут қилиш ва кейин иккинчисини) айтиш; азонда шошилмаслик, иқоматда эса бир оз тезроқ айтиш; азон айтаётганда таҳоратли бўлиш; шом намозидида вақт қисқалиги сабабли азондан кейин дарҳол такбирни айтиш, бошқа намозларда эса, азон билан иқомат ўртасида намозхонлар масжидга етиб келишга улгуришлари учун бир муддат тин олиб ўтириш (бу муддат тўрт ракат намоз ўқиш миқдорича бўлади); азон калималарини ўринсиз чўзиб, маъноларини бузиб юборишдан сақланиш; такбир айтилгач, кечиктирмай намозни бошлаш. Имом ҳам, жамоат ҳам такбирдаги «ҳаййа ғалас солаҳ» жумласи айтилганида ўринларидан туриб, «қод қоматис солаҳ» жумласига етганда намозга ният қилишга киришишади.

Азонни айтувчи ҳам, эшитувчи ҳам азондан сўнг ҳадиси шарифга мувофиқ олдин «Аллоҳумма солли ғала Муҳаммад ва ғала али Муҳаммад», деб Пайғамбаримизга салавот айтиб, кейин ушбу азон дуосини ўқийди: «Аллоҳумма, Робба ҳазиҳид даъватит томмати вассолатил қоимати ати Муҳаммаданил василата вал фазилата вад дарожатар рофиҳата вабъасху мақомам маҳмуданиллазий ваъадтаху варзуқна шафаҳатаху явмал қиёмати иннака ла тухлифул миъад» (яъни: «Ушбу комил дуонинг ва вақти кирган намознинг эгаси Аллоҳ! Муҳаммадга васила ва фазилат ҳамда баланд даражани бер, у Зотни Ўзинг ваъда қилганинг мақтовли жойларда тирилтир, қиёмат кунинда бизга унинг шафоатини насиб эт. Албатта, сен ваъданга хилоф иш қилмайсан»).

Азон билан иқомат ўртасида қилинган дуога албатта жавоб бўлади. Демак, бу фурсатни ғанимат билиш керак. Азон билан иқомат ўртасида дунёвий гап-сўзларни узрсиз айтиб ўтириш дуруст эмас. Баъзи уламолар буни ҳаром ҳам дейишган. Мўмин киши Аллоҳ таолони эслаб ўтиргани маъқул ва савоблидир. Уламолар ҳадиси шарифга таяниб: «Бола туғилганида ўнг қулоғига азон ва чап қулоғига иқомат айтиш суюкли ишлардандир», дейишган. Қайси бир жамоа, қишлоқ ёхуд шаҳар келишиб, азонни бекор қилишса, улар Ислонинг шиори бўлган энг муҳим нарсалардан бирини инкор қилган ҳисобланишади.

АЁЛЛАРГА ХОС МАСАЛАЛАР

БОШҚОРОНҒИЛИКДА ЎЗНИ ҚАНДАЙ ТУТИЛАДИ?

Келиним биринчи марта бошқоронғи бўлганида эркалик ва тантиқликни шунақанги ошириб юбордики, ҳалигача «туғаман» деса юрагим безиллайди. Бу борада шариатнинг алоҳида кўрсатмалари борми?

ЖАВОБ: Бошқоронғилик аёл ҳомиладорлигининг илк даврида унда намоён бўладиган ҳиссий ҳолатдир. Кўнгил айнаши, муайян нарса ҳидини ё муайян таомни ёқтирмаслик ёки муайян таомни, кўпинча нордон таомларни ейишни исташ, жиззакилик кабилар бошқоронғилик белгиларидир. Бошқоронғи аёл кўнгли нордон таомларни қаттиқ тусабини сезади.

Бошқоронғиликнинг эр-хотин иноқлигига ва уларнинг алоқаларидаги жозибага таъсири борми ёки йўқми? Бошқоронғиликнинг ҳомиладор аёл мизожи ва кўнгли ўзгаришига, унинг асаблари ва жисмига таъсир кўрсатиши сир эмас. Бошқоронғилик аёлнинг туйғу ва истакларида ҳамда кўп ҳолларда эри билан муносабатларида акс этадиган ҳолатдир. Бошқоронғи аёл гоҳо эрининг ҳидини ёқтирмайди, эри унга яқинлашганида нафратланади. Бу эрини ёмон кўрганидан эмас, балки бутун мизожи ўзгаргани, безовталиги ва ҳаяжонидан бўлади. Аёл бу ҳолда ўз туйғу ва истакларини бошқаролмайди. Шунинг учун бу ҳолдан эсон-омон ўтиб олгунча унинг бу ҳолини ҳисобга олиш, бу даврда унга ғамхўрлик қилиш лозим бўлади.

Ақлли, зийрак эр хотинининг бошқоронғи бўлганини билганидан унга вазифаларни кўп айтмаслиги, юмшоқ бўлиши, аёлининг оромини ҳисобга олиши, қийинчиликларини тушуниши, ўз истак ва талаблари билан аёлига оғирлик туширмаслиги керак.

Ўз навбатида бошқоронғи аёл ҳам эрини бахтиёр қилиш ва унга ором етказиш учун бор имконини сарфлаши лозим. У доимо шуни ёдда тутиши керакки, бошқоронғилик она бўлишнинг биринчи белгисидир. Оналик эса шафқат, меҳр, яхшиликдир (Аллоҳ билувчидир).

ПУШТНИ ТУШИРИШ МУМКИНМИ?

Бир биродаримизнинг аёли ҳозирча туғишни истамай, пуштни тушириш (аборт) учун ҳаракат қияпти. Бу борада шариатнинг ҳукми қандай? Агар туғиш она соғлигига хавф солса, пушт тушириш жоизми?

ЖАВОБ: Бу масалада жуда кўп фиқҳий китоблар ҳам, фуқаҳоларнинг бу ҳақдаги сўзлари ҳам бор. Уларнинг ҳулосаларидан энг кучли ва эҳтиётлиларини қуйидаги тартибда баён этиш мақсадга мувофиқ:

Биринчидан, фуқаҳоларнинг ҳаммалари пуштни жон киргизилгандан сўнг заруратсиз тушириш (олдириш) ҳаром, деб айтишган. Она ҳаёти хатарда қолиши каби ҳолат бўлганида пуштни тушириш мумкин. Ҳадиси шарифларда кўрсатилганидек, пушт яратилишининг аввалги тўрт ойдан сўнгги ўн кун ичида унга жон киргизилади.

Иккинчидан, жуссасидан баъзи аъзолар: соч, бармоқ, оёқ кабилар кўринган ва билинган пуштни тушириш жиноятдир. Унинг тушишига сабабчи бўлган одамга, она ё бошқа бўлса-да, «ғурра» (пушт товони) бериш вожиб бўлади. Уламо ва фуқаҳоларнинг бу борадаги фикрлари бундай: бу босқичдаги пуштда жон бўлмайди, шундай бўлса-да, уни тушириш жиноятдир, заруратсиз тушириш ҳаромдир.

Учинчидан, баъзи уламолар пуштни жуссаси кўринмасдан ва шаклланмасдан олдин тушириш мумкин, деганлар. Пушт яратилишининг аввалги қирқ кунда шу босқичда бўлади, демак, ҳануз сув (нутфа) ҳолида туради, нутфани ташлаш, хотиндан суғуриб, уруғни чиқариш каби жоиз, дейдилар. Аммо жуда кўп фуқаҳолар бу сўзни эътиборсиз ҳисоблаб, рад этганлар ва бундай қилган ё унга сабабчи бўлган одам гуноҳкор бўлади, деганлар. Қуйида машҳур икки фақих Имом Ғаззолий ва Қозихоннинг «Ихё» ва «Фатово»даги сўзларини келтирамиз. Имом Ғаззолий «суғуриб тўкиш» билан «тушириш» орасидаги фарқни ва «тушириш»нинг ҳукми «суғуриб тўкиш» ҳукмидек эмаслигини баён этиб, бундай тушунтирдилар: «Тушириш ҳосил бўлган пуштга жиноятдир. Пуштнинг

босқичлари бор. Пуштнинг биринчи босқичи уруғ бачадонга тушиб, аёл тухуми билан қўшилиши ва жон қабул этишга тайёр бўлишидир. Бу ҳолни бузиш жиноятдир. Сув қуюқлашиб қонга айланган бўлса, жиноят оғирлашади. Агар унга жон киритилган ва жусса етилган бўлса, жиноят янада оғирлашади. Пушт тўла жонли ва жуссали бўлиб, ажралганида тушириш жиноятнинг энг оғиридир».

Қозихон бу босқичда пуштни тушириш мумкин, деганларнинг сўзларини келтирганларидан сўнг дейдилар: «Мен тушириш мумкин, демайман. Зеро, ҳаж ёки умранинг эҳромидаги киши ов қилинадиган бирор нарсанинг тухумини синдирса, тухум у нарсанинг асли бўлганидан унинг қийматини тўлаши керак.

Пуштни туширган онага бўладиган гуноҳ ҳам ундан кам эмас. Аммо бу она гуноҳи қотиллик гуноҳи даражасига етмайди. Бу узрсиз туширганлар ҳақидадир».

«Тушириш» ҳақидаги сўзларни шундай хулосалаш мумкин: пуштни шаклланмасидан олдин тушириш ҳаромга яқин, макруҳдир. Шаклланган пуштни тушириш ҳаромдир. Жон киритилган пуштни тушириш жуда оғир ҳаромдир. Бу ҳукмлар зарурат бўлмаган ҳолдаги туширишга тегишлидир (Аллоҳ билувчидир).

ПАРДОЗ-АНДОЗ АХЛОҚҚА ЗИДМИ?

Яқинда бир дугонам: «Муслима аёл безаниши, хушбўй атирлар сепиши, сочларини чиройли турмаклаши мумкин эмас, чунки бу исломий ахлоққа зид», деб менга танбеҳ берди. Унинг бу таънаси ўринлими?

ЖАВОБ: Йўқ, унчалик тўғри эмас. Безак, хушбўйликлар эркак ва аёлни бирдай гўзал, чиройли қиладиган неъматлардандир. Безак кўз учун лаззатдир. Зеро, кўз безакли нарсани кўрса, қувонади. Хушбўй ис димоққа лаззат бахш этади. Инсон ширин ҳидлардан завқланади. Шунинг учун шариатимиз мусулмонларни жума, ийд ва бошқа оммавий йиғинларга хушбўй ва ораста бўлиб боришга ундайди. Зеро, мусулмон биродарлари назарида гўзал ва хушбўй бўлиши керак. Ундан ҳеч ким нафратланадиган бўлмасин.

Бу ҳол эр-хотин ўртасида янада муҳим ва аҳамиятлидир. Хотини эри олдида доимо безаниб юриши керак. Унинг олдида ҳамиша хушбўй ҳид таратиб юрсин. Бу ишларга, хусусан, қўшилишдан олдин катта эътибор бермоғи лозим. Безак уни эрининг кўзи ўнгиди янада чиройли қилади, хушбўйлиги ўзига тортади ва эрини ром қилади.

Безак эри олдида чиройли либосларни кийиш билан ҳам бўлади. Эр-хотин ёлғиз бўлганларида либосларининг қисқа ё узунлигида, юпка ё қалинлигида фарқ бўлмайди.

Шунингдек, хотин эрининг муҳаббатини қозониш учун аёлларга хос тилла ва бошқа тақинчоқларини тақиши ҳамда сурма, упа каби воситалардан ҳам фойдаланиб безаниши мумкин.

Сочларини чиройли турмаклаб, қўл ва болдирларидаги ортиқча жунларни кетказиб безанса ҳам бўлади. Айниқса, танаси ва оғзининг тозаллигига эътибор бериши керак. Қўлтиқларидаги бадбўй ҳидларини кетказиши лозим.

Аёлнинг ўз бадани бичимида диққат қилиши, мумкин қадар семириш ва ёғ босишидан сақланиши ҳам зийнатдир. Зеро, бадан бичими ҳам гўзалликдир.

Аммо таъкидлаш лозимки, аёл фақат ва фақат ўз эри учун безанади ва хушбўй бўлади. Эридан ўзгага безанган ва хушбўй бўлган аёл гуноҳқордир. Безак ва хушбўйлик лаззат беради, аёл эридан бошқа кимсалар ундан лаззат олишига йўл қўймаслиги керак.

Эрлар ҳам ўз аёлларига «бепардоз» кўринмасликлари зарур. Эр сочини тўғрилаши, мўйлабларини қисқартириши, бадани ва оғзининг тозаллигига эътибор қилиши, хотини учун ўзини хушбўй қилиши, муносиб тарзда безаниши керак. Хотинининг кўзи ундан қувонсин, тотли ҳидига фарқ бўлсин. Агар эр-хотин бу айтилганларга эътибор қилиб, хоссатан, қўшилишдан олдин уларга риоя қилса, бахтиёрликнинг муҳим

ХУЛУЪ ҲАМ ТАЛОҚМИ?

Яқинда талоқнинг «хулуъ» деган хили борлигини эшитдим. Бу қандай талоқ, шу ҳақда маълумот берсангиз.

шартига риоя қилган бўлишади (Аллоҳ билувчидир).

ЖАВОБ: «Хулуъ» (хуль) талоқнинг бир тури. Бу ҳақда Бақара сурасининг 229-оятда зикр этилган: «Эй мусулмонлар! Агар эр-хотиннинг Аллоҳ таоло кўрсатган шаръий ҳудудга риоя этолмасликларидан хавфсирасангиз, хотиннинг эридан ажралиш учун эрига мол беришида ва эрининг уни олишида гуноҳ йўқдир». Яъни, хотин эрига пул ёки мол бериб талоқ олиши, ўзини ундан халос қилиши гуноҳ эмас.

Ислом динида биринчи хулуъ Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам замонларида содир бўлди. **Имом Бухорий, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишларича, Собит ибн Қайс Ансорийнинг хотинлари (Аллоҳ таоло улардан рози бўлсин) Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг олдиларига келиб мурожаат қилди: «Эй Расулulloҳ! Мен Собит ибн Қайсни на хулқда, на динида айбламайман. Аммо Исломда ношукрлик қилишини ёмон кўраман». Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ундан сўрадилар: «Унга боғини қайтариб берасанми?» Аёл: «Ҳа», деб жавоб бергач, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Собит ибн Қайс розийаллоҳу анҳуга: «Боғини олгин-да, уни бир талоқ қўйгин», дедилар. Собит ибн Қайс у хотинга уйланганларида маҳрига хурмо боғини берган эдилар.**

Бу ўринда шуни билиш муҳимки, аёлнинг талоқ учун ҳали олмаган маҳридан кечиши ё олган маҳрини эрига қайтариб бериши ўз хоҳиши билан бўлиши лозим. Нисо сурасининг 4-ояти мазмунини бундай: «Хотинларга маҳрларини розилик билан беринг. Агар улар маҳрларидан бирор нарсани ўзлари рози бўлиб сизга қайтарсалар, уни енг, бунда гуноҳ ва бало йўқ».

Азоб ёки қийноқ таъсирида хотини маҳридан кечган эр хурсанд бўлмасин. Аллоҳ таоло эътиборида бу хотиннинг ҳуқуқлари эрининг зиммасидан тушмайди. У эр икки бор ҳисоб беради: хотинига зулм қилиб, азоблагани учун бир ҳисоб берса, хотинининг ҳаққини егани учун яна бир ҳисоб беради (Аллоҳ билувчидир).

(Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуфнинг нашрга тайёрланаётган «Ҳаётий масалаларга доир зарур фатволар» китобидан)

АБУ УБАЙДА ИБН ЖАРРОХ

Абу Убайда Омир ибн Абдуллоҳ ибн ал-Жарроҳ ибн Ҳилол (Аллоҳ ундан рози бўлсин), машҳур саҳобалардан. Маккалик илк мусулмонлардан кейин биринчи бўлиб Исломга кирган. У Қурайш қабиласининг Бани Фихр уруғидан бўлиб, сулоласи еттинчи отада (Фихрда) Пайғамбаримизнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) сулоалари билан бирлашади. Аввал Ҳабашистонга, кейин Мадинага кўчганлардан. Тириклигида жаннат башорати берилган ўн саодатманд саҳобийнинг бири, яъни Ашараи Мубашшарадан. Расули акрам (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан барча юришларда қатнашган. Ислом тарихида шижоатли, ўта жасур жангчи, буюк саркарда, одил, ҳаёли, ишончли киши сифатида танилган. Расулуллоҳ вафотларидан сўнг ва Ҳазрати Умардан кейин Ислом умматига раҳбарлик таклиф этилганида кўнмаган. Ҳижратнинг 18 (милодий 639) йили Шомда тарқалган бир касалликдан Ўрдунда вафот этди, қабри Амё қишлоғида.

Абдуллоҳ ибн Умар (Аллоҳ ундан рози бўлсин) бундай дейди: «Қурайш қабиласида уч киши бор: улар инсонларнинг энг очик чехрали, гўзал ахлоқли ва ҳаёлисидирлар. Агар сизга гапир-гудай бўлишса, бир луқма ҳам ёлғон қўшишмайди, агар сиз уларга гапирсангиз, сизни ёлғончига чиқаришмайди. Булар Абу Бакр Сиддиқ, Усмон ибн Аффон ва Абу Убайда ибн Жарроҳлардир» (Аллоҳ барчаларидан рози бўлсин).

Абу Убайда Исломга биринчилардан бўлиб Абу Бакр Сиддиқ чорлови билан кирган, Абдурахмон ибн Авф, Усмон ибн Маъзун, Арқам ибн Абу Арқам (Аллоҳ барчаларидан рози бўлсин) билан бирга Пайғамбар алайҳиссалом ҳузурларига бориб, шаҳодат калимасини айтган эдилар. Илк мусулмонлар кўрган барча қийинчилик, ҳўрлик, Ислом душманларининг жабр-ситамини у ҳам бошдан кечирдилар. Кейинчалик мушриклар билан бўлган маъракаларда алоҳида шижоат ва мардлик кўрсатдилар. У кишининг Аллоҳга иймони кучли, Ислом уммати орасида ишончга сазовор, омонатга вафодор эди.

Абу Убайда ибн Жарроҳ розияллоҳу анҳу Уҳуд кунининг энг кўзга кўринган қаҳрамонларидан бири бўлдилар. **Уҳуд урушининг иштирокчиларидан Абу Бакр Сиддиқ бундай ҳикоя қиладилар:** «Уҳуд уруши кунини Расулуллоҳ одамлардан ажраб ёлғиз қолганларида мен биринчилардан бўлиб у зот томон юрдим. Қарасам, бир одам у зотнинг олдиларида ҳимоя қилиб уруш қилмоқда: «Толҳа бўлса эди, отам ҳам, онам ҳам унга фидо бўлсин! Толҳа бўлса эди, отам ҳам, онам ҳам унга фидо бўлсин!» деб борсам, орқамдан Абу Убайда худди қушдек учиб келди. Бир-галашиб етиб борсак, Расулуллоҳнинг олдиларида Толҳа йиқилиб ётган экан. Расули акрам алайҳиссалом вассалом: «Биродарингизга қаранг, у ҳақлидир», дедилар.

Шу пайт Пайғамбар алайҳиссаломнинг ёноқларига бир нарса келиб тегиб, дубулғанинг ҳалқасини киритиб юборди. Уни Пайғамбар алайҳиссаломдан чиқариб олиш учун борган эдим, Абу Убайда: «Аллоҳ хайрингни берсин, Абу Бакр, менга қўйиб

бер», деди ва у кирган нарсани чиқара бошлади. Пайғамбар алаҳиссаломга озор бермаслик учун тиши билан чиқаришга ҳаракат қилди ва чиқариб олди. Абу Убайданинг олд тиши тушди. Сўнгра мен кейингисини олишга уринган эдим, Абу Убайда яна: «Абу Бакр, Аллоҳ хайрингни берсин, менга қўйиб бер», деди. Яна тиши билан чиқариб олди. Абу Убайданинг яна бир тиши тушди. Абу Убайда ибн Жарроҳ розияллоҳу анҳунинг ўшанда тушган икки тишлари умр бўйи у кишининг Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга садоқатлари нишони бўлиб қолди.

Муҳаммад ибн Жаъфар ҳикоя қилади: «Бир куни Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳузурларига насронийлар гуруҳи келиб:

– Эй Абул Қосим, ўртамиздаги мол-мулкни тақсимлай олмай, бир-биримиз билан қирпичоқ бўлиб кетаёздик. Сиз, мусулмонлар тўғриси, омонатдор кишисизлар. Шунинг учун бир ишонган одамнингизни бизга қўшиб берсангиз, у молларимизни адолат билан тақсимлаб берса! – дейишди.

– Эртага келинглар, сизларга энг ишонган одамимни қўшиб бераман, – дедилар Фаҳри Коинот.

Бу ҳикояни Умар ибн Хаттоб (Аллоҳ ундан рози бўлсин) давом эттиради:

– Эртаси куни пешин намозини ўқиш учун масжидга одатдиган эртароқ келдим. Аллоҳ ҳаққи, умрим бино бўлиб, бирор марта одамлар орасида қозилик қилишни истамаган эдим, лекин ўшанда Сарвари олам «бу ишга мени танласалар-ку», деган орзу билан ёнардим. Пайғамбар алайҳиссалом бизга пешинни ўқиб бергач, ортларига ўгирилдилар. Нигоҳлари билан одамлар орасидан кимнидир ахтара бошладилар. Мен умид билан бўйнимни чўзиб қарадим. Пайғамбаримиз назарлари Абу Убайдага тушиб, уни чақирдилар. «Меҳмонлар билан бирга бориб, улар келиша олмаётган масалани одиллик билан ҳал қилиб бер», деб буюрдилар. «Улоқни Абу Убайда илиб кетди», деб қўйдим ичимда.

Анас ибн Моликдан (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Албатта ҳар бир умматнинг амини (ўта ишончли киши) бўлади, бизнинг

аминимиз Абу Убайда ибн Жарроҳдир», дедилар» (Имом Бухорий, Муслим, Термизий ривояти).

Жобир ибн Абдуллоҳдан (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилинади: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Убайда ибн Жарроҳни бош қилиб бизларни Қурайш карвонини пойлаш учун юбордилар. У зот (алайҳиссалом) бизни бир идиш хурмо билан таъминладилар, бошқа нарса топа олмадилар. Абу Убайда бизларга бир дона-бир донадан хурмо берар эди. «Уни нима қилар эдинглар?» деб сўрадим. «Гўдак сўрганга ўхшатиб, сўрар эдик. Сўнгра устидан сув ичар эдик. Баъзиларимиз таёқларимиз билан барг қоқиб келар эдик. Кейин уни ҳўллаб ер эдик», деди» (Абу Нуъайм ривояти).

Абу Саълаба (розияллоҳу анҳу) қуйидагиларни айтди: «Расулulloҳга (соллаллоҳу алайҳи васаллам) учраб: «Эй Аллоҳнинг Расули, яхши таълим олиш учун мени бир одамга йўлланг», дедим. Шунда у зот мени Абу Убайда ибн Жарроҳга юбордилар ва: «Мен таълимингни ва одобингни яхшилайдиган кишига жўнатдим», дедилар» (Ибн Асокир ривояти).

Абу Умома Бохилийдан (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилинади: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Бакр, Умар, Абу Убайда ибн Жарроҳ (розияллоҳу анҳум) ва бир гуруҳ саҳоба билан ўтирган эдилар. Бир идишда шарбат келтирилди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам уни Абу Убайдага тутдилар. Шунда Абу Убайда: «Сиз ўзингиз олинг, эй Аллоҳнинг Расули!» деди. «Сен ол!» дедилар у зот. Абу Убайда пиёлани олди ва уни ичишдан олдин яна: «Сиз ўзингиз олинг, эй Аллоҳнинг Расули!» деди. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Ич, барака албатта улуғларимиздадир. Ким кичигимизга раҳм қилмаса ва каттаимизни улуғламаса, биздан эмас», дедилар» (Табароний ривояти).

Абу Убайда ибн Жарроҳ (розияллоҳу анҳу) Шомга волий қилиб тайинланиб, катта мансабга эга бўлганидан кейин ҳам заррача ўзгармади. Қўл остида ўша вақтдаги дунёнинг энг кучли лашкари турганига қарамай, оддий аскардек юраверди. Шомдаги одамлар Исломдан олдин дабдабага ўрганиб қолишган эди. Мусулмонлар амирининг аҳволи бирпасда ҳамма ёққа овоза бўлиб тарқаб кетди.

Урва ибн Зубайрдан (розияллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Ҳазрати Умар Шомга келган куни шомлик жуда кўп одам ва катталар кутиб олишди. Шунда Умар: «Оғайним қани?» деб сўради. «Ким у?» дейишди. «Абу Убайда», деди Ҳазрати Умар. «Ҳозир келади», дейишди. Абу Убайда канопо юганли туяни миниб келди. Ҳазрати Умар Абу Убайда ибн Жарроҳ билан кучоқлашиб кўришди. Кейин унинг уйига кирди. Уйда қилич, қалқон, эгар-жабдукдан бошқа нарса кўрмади ва: «Бошқа шерикларингга ўхшаб сен ҳам у-бу қилмадингми?» деб сўради. «Эй мўминлар амири, ётиб-тургани шу ҳам етади», деди Абу Убайда. Шунда Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу: «Сендан бошқа ҳаммамизни дунё ўзгартиб юборди, эй Абу Убайда», деди» (Имом Аҳмад, Абдуллоҳ ибн Муборак, Абу Нуъайм ривояти).

Мана шунинг учун ҳам Ҳазрати Умар Абу Убайда ибн Жарроҳни жуда яхши кўрар ва ҳурмат қилар эди. У киши ҳамма раҳбарлари, ишбошилари ва волийлари Абу Убайда ибн Жарроҳга ўхшаш бўлишини орзу қилар эди.

Имом Бухорий «Тарихи сағир»да Зайд ибн Аслам розияллоҳу анҳудан, у киши Убай розияллоҳу анҳу қилган ривоятда қуйидагилар айтилади: «Умар ибн Хаттоб ўз

соҳибларига: «Орзу қилинглари!» деди. «Мен бир уй тўла дирҳамларим бўлиши ва уларни Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилишни орзу қилурман», деди бири. «Орзу қилинглари!» деди у яна. «Мен мана шу уй тўла олтинларим бўлиши ва уларни Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилишни орзу қилурман», деди бошқаси. «Орзу қилинглари!» деди у яна. «Мен мана шу уй тўла жавҳарларим бўлиши ва уларни Аллоҳнинг йўлида инфоқ қилишни орзу қилурман», деди яна бири. «Орзу қилинглари!» деди у яна. «Бундан бошқа орзумиз йўқ», дейишди улар. Шунда Умар: «Аммо мен мана шу уй тўла Абу Убайда ибн Жарроҳ, Муоз ибн Жабал ва Ҳузайфа ибн Ямон розияллоҳу анҳум каби одамлар бўлишини ва уларни Аллоҳнинг тоати учун омил қилишни орзу қилар эдим», деди.

Сўнгра у Ҳузайфага мол юборди ва: «Назар солинглари, нима қилар экан?» деди. У молни тақсимлаб юборди. Сўнгра у Муоз ибн Жабалга мол юборди ва: «Назар солинглари, нима қилар экан?» деди. У молни тақсимлаб юборди. Сўнгра у Абу Убайдага мол юборди ва: «Назар солинглари, нима қилар экан?» деди. У молни тақсимлаб юборди. «Ана, сизларга айтмабмидим!» деди Умар».

Шомда вабо тарқалаётгани ҳаммаёқда шов-шув бўлганда Абу Убайда розияллоҳу анҳу халифа Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳудан қуйидаги амрни олдилар: «Менинг сенга бир ҳолатим чиқиб қолди. Сенда бошқа мен учун уни ҳал қила олмайдим. Агар ушбу мактубим сенга кечаси етиб борса, тонг отмасдан мен томонга йўл олишингни талаб қиламан. Агар ушбу мактубим сенга кундузи етиб борса, кеч бўлмасдан мен томонга йўл олишингни талаб қиламан». Абу Убайда розияллоҳу анҳу мактубни ўқиб кўриб: «Мўминлар амирининг менга тушган ҳолатини билдим. У киши боқий эмас кимсани боқий қилмоқчи», дедилар. Сўнгра қуйидаги мактубни ёздилар: «Эй мўминларнинг амири, менга тушган ҳолатингни билдим. Мен мусулмонлар лашкари ичидаман. Уларга етган нарсдан ўзимни четга олмоқчи эмасман. Аллоҳ менинг ва уларнинг ҳақида Ўз ҳукмини қилмагунча улардан ажрамоқчи эмасман. Қачон сенга ушбу мактубим етиб борса, мени талабингдан ҳалол қил. Менга қолишга изн бер». Ҳазрати Умар мактубни ўқиб, қаттиқ йиғладилар. У кишининг атрофида турганлар: «Нима, Абу Убайда ўлибдими, эй мўминларнинг амири?» дедилар. «Йўқ. Лекин ўлим унга яқинлашибди», дедилар у киши. Абу Убайда ибн Жарроҳ розияллоҳу анҳу одамлар орасида юриб, уларни сабрга чақирар эдилар. Охири дард у кишининг ўзларига ҳам хуруж қилди. Синчалоқларига кичкина бир нарса чиқди. Одамлар у кишига тасалли бермоқчи бўлиб, ҳеч нарса эмас, дедилар. У киши бўлса, Аллоҳдан умидим бор, шунга ҳам барака берса ажаб эмас, дедилар. Охири у киши хаста бўлиб ётиб қолдилар.

Ибн Асокир Саъид ибн Абу Саъиддан ривоят қилади: «Абу Убайда ибн Жарроҳ розияллоҳу анҳу Урдунда вабога чалинганида (қабри ўша ерда) ўша ерда ҳозир бўлган мусулмонларни чақириб: «Мен сизларга бир васият қиламан. Агар уни қабул қилсангиз, яхшиликда бардавом бўлурсизлар—намозни ўқинглари, закотни беринглари, Рамазон ойи рўзасини тутинглари, садақа қилинглари, ҳаж қилинглари, умра қилинглари. Бир-бирингизга насиҳат қилинглари. Амирларингизга насиҳат қилинглари, уларни алдаманглари. Дунё сизни ҳалок қилмасин. Агар бир одам минг йил яшаса ҳам, албатта, менинг сиз кўриб турган ҳолимга тушиши бор. Аллоҳ таоло бани одамга ўлимини ёзгандир. Улар ўларлар. Уларнинг энг фаросатлиси ўз Роббисига итоаткорроқ бўлгани ва қайтар куни учун кўпроқ амал қилганидир. Вассалому алайкум ва раҳматуллоҳи! Эй Муоз, одамларга намоз ўқиб бер». Ана шундан кейин Абу Убайда ибн Жарроҳ розияллоҳу анҳу вафот этдилар. Аллоҳ таоло бу кишидан рози бўлсин!

Аҳмад МУҲАММАД тайёрлади

БИДЪАТ

«Бидъат»нинг луғавий маъноси «бир нарсани янгидан пайдо қилиш, янгилик киритиш» деганидир. Шаръий истилоҳда динда бўлмаган нарсани динга қўшиш, диний ишларда кейинчалик жорий бўлган одатлар «бидъат» дейилади.

Динга янгилик киритиш ҳаромдир. Чунки дин Аллоҳ таолонинг Ўз Расули (с.а.в.) орқали кўрсатган йўриғидир. **Диндаги бидъат икки хил бўлади:** 1. *Эътиқодга тааллуқли бўлган бидъатлар (мўхтазилалар, равофизлар, жуҳаймия ва бошқа тоифаларнинг Аҳли суннат вал жамоа эътиқодига қўшган фикрлари эътиқодий бидъатлардир).* 2. *Аллоҳ ҳамда Унинг Расули кўрсатмаган бирор иш ёки одатни ибодат сифатида динга киритиш каби амалиётдаги бидъатлар.* **Пайғамбаримиз (с.а.в.) бидъатлардан огоҳ этиб:** «Сизлар Аллоҳнинг йўлига эргашинлар, ўзга йўлларга эргашманлар»; «Ким бизнинг бу ишимиз (динимиз)да ундан бўлмаган нарсани янгитдан пайдо қилса, у мардуд (яъни, рад этилган)дир»; «Аллоҳ бидъатчининг амалини то у бидъатни тарк этмагунча қабул қилмайди»; «Аллоҳ бидъат эгасининг рўзасини, ҳажини, умрасини, жиҳодини, фарз ва нафл намозларини қабул қилмайди ва у хамирдан қил суғурилгандек Исломдан чиқади»; «Албатта, энг тўғри Сўз Аллоҳнинг китобидир, энг яхши ҳидоят Муҳаммаднинг ҳидоятидир. Ишларнинг энг ёмони янги пайдо бўлганларидир. Ҳар бир янги чиққан иш бидъатдир. Ҳар бир бидъат залолатдир. Барча залолат дўзахдадир», деганлар. Бу айтилганлардан мусулмонлар ҳаётида янги пайдо бўлган, лекин диннинг асосига тегишли бўлмаган нарсалар бидъат бўлмайди. деганлар (*Абдуллоҳ ибн Масъуд*). Бидъатга қарши курашишнинг йўли илм ва уламолардир. Уламолар деганда илмига амал қилувчиларни тушуниш керак. Илмга амал қиладиган уламоларнинг камайиши бидъатнинг ривожланишига олиб келади. Аллоҳнинг Китоби ва Расулulloҳ суннатларини ўрганиб, уларга амал қилинса, иншааллоҳ, бидъат балосидан халос бўлинади. Бидъат ҳақидаги таърифларнинг ҳаммасини жамлаб таҳлил қилган мутахассислар уларни икки асосий йўналишга тақсимлайдилар. Биринчи йўналишдаги уламоларга имом Шофеъий ва у кишининг мазҳабидаги уламолардан Изз ибн Абдуссалом, Нававий, Абу Шома, моликийлардан Қуробий ва Зарқоний, ҳанафийлардан Ибн Обидийн, ҳанбалийлардан Ибн Жавзий ва зоҳирийлардан Ибн Ҳазм киради. Бу йўналишдаги уламолар бидъатни, у хоҳ ибодатларда бўлсин, одатларда бўлсин, яхши ёки ёмон бўлсин, «Қуръон ва Суннатда йўқ ва янги пайдо бўлган нарса», деб таърифлашади. Бу йўналишдаги таърифларнинг маъносини ўзида тўла акс эттирган таъриф Изз ибн Абдуссаломники бўлиб, унда: «Бидъат Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида бўлмаган нарсадир», дейилган. Биринчи йўналишдаги бидъатлар «вожиб бидъат» (масалан, наҳв илмини ўрганиш каби), «ҳаром бидъат» (қадария, хаворижлар каби адашган фирқалар каби), «мандуб бидъ-

ат» (мадрасалар ташкил этиш ва таровеҳ намози каби), «макруҳ бидъат» (масжидларни нақш ила безатиш каби), «мубоҳ бидъат» (намоздан кейин қўл бериб сўрашиш каби) ларга бўлинади. Кўпчилик мазкур таърифга биноан, бидъатни иккига тақсимлаб қўя қоладилар ва бидъат икки хил: яхши ва ёмон бидъат, дейдилар. Иккинчи йўналишдаги уламолар – имом Молик, Шотибий, Туртиший, ҳанафийлардан имом Шумунний ва Айний, шофеъийлардан Байҳақий, Ибн Ҳажар Асқалоний ва Ибн Ҳажар Ҳайсамий, ҳанбалийлардан Ибн Ражаб ва Ибн Таймиянинг фикрича, бидъатнинг барчаси – ибодатдагиси ҳам, одатдагиси ҳам залолатдир. Иккинчи йўналишдаги таърифларнинг энг машҳури ва жамловчиси имом Шотибийнинг таърифи ҳисобланади. У киши бидъатни икки хил таъриф қилган: 1. Бидъат динда янги ихтиро қилинган йўл бўлиб, у ила шариатга ўхшатиш киритилади. Унга юриш ила Аллоҳга ибодат қилишда муболаға қасд қилинади. Бу таърифда дин жавҳарига янги ўзгариш киритиш ҳақида, ибодатларда шариат кўрсатган йўлга ўхшаш йўл пайдо қилиш ҳақида сўз бораётгани очиқ-ойдин кўриниб турибди. 2. Бидъат динда янги ихтиро қилинган йўл бўлиб, у ила шариатга ўхшатиш киритилади. Унга юришдан шариат йўлига юриш қасд қилинади. Имом Шотибийнинг иккинчи таърифи биринчисидан кенг бўлиб, унда ибодат ва одатлардаги янги ихтиро қилинган нарсалар бидъат экани таъкидланган. Имом Шотибийнинг ўзи эса, бидъат фақат ақида ва ибодатларга хос бўлишига мойил бўлган. Бинобарин, мусулмонлар ҳаётида янги пайдо бўлган ва дин асосига дахлдор бўлмаган нарсалар бидъат бўлмайди. Ҳар бир янги пайдо бўлган нарса бидъат, ҳар бир бидъат залолат, барча залолатчи дўзахда бўлса, ҳолимиз не кечар эди? Ҳолбуки, Пайғамбаримиз ҳаётлик даврларида Қуръони карим китоб шаклига келтирилмаган, мадрасалар қурилмаган, турли илмлар шаклланмаган, китоблар ёзилмаган эди. Буларнинг барчаси кейин пайдо бўлди ва барча мусулмонлар, жумладан, бидъат маъносини тор олган уламолар ҳам бу ишларни катта қувонч билан маъқуллашади. **Бидъатнинг ҳукми ақийдада, ибодатда ва одатдагилигига қараб турлича бўлади:** 1) ақидадаги бидъат динда маълум бўлган очиқ-ойдин эътиқодга хилоф бўлса, ҳаром бўлади ҳамда куфрга олиб боради. Агар ақидадаги бидъат юқоридаги зикр қилинган нарсадан паст ва Аҳли сунна ва жамоа ақидавий мазҳабига хилоф бўлса, фисқ бўлади. 2) ибодатдаги бидъат гоҳида ҳаром, гоҳида макруҳ бўлиши мумкин. Ҳаромига таркидунёчилик, офтобда туриб рўза тутиш ва аёлларга яқинлашмаслик учун ўзини бичиш каби бидъатлар мисол бўлади. Ибодатдаги макруҳ бидъатга жума хутбасида султонларни зикр қилиш ва масжидларни ортиқча безаш мисол бўлади. 3) одатлардаги бидъат макруҳ ёки мубоҳ бўлиши мумкин: масалан, еб-ичишда исроф қилиш – макруҳлиги, емоқ ва ичмоқда лаззатни исташ – мубоҳлиги каби. «Бидъат» сўзи «Мусталаҳул ҳадис» уламолари истилоҳида ҳадис ривоят қилувчи ровийнинг Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан кейин ҳавойи нафсга берилиб, шариатда бўлмаган баъзи бир амалларни янгидан пайдо қилишини англатади. **Бидъатчи ровийнинг ҳукми бундай:** 1. Агар бидъатчининг бидъати кофирликка олиб борса, унинг ривояти рад қилинади, қабул қилинмайди. 2. Агар ровийнинг бидъати фисққа олиб борса, бу борада ихтилоф бор. Лекин саҳиҳ қавл шуки, унинг ривояти икки шарт билан қабул қилинади: а) ўзининг бидъатига одамларни чақирмасин; б) ўша бидъатини тарғиб қиладиган ривоятни қилмасин.

Сайфуллоҳ АШУРОВ
тайёрлаган.

РАСУЛУЛЛОҲНИНГ ХИРҚАЛАРИ

Каъб ибн Зухайр жоҳилият даврида Пайғамбаримизни (алайҳиссалом), мусулмонларни, Ислом динини масхаралаб, ҳажв илиб шеърлар тўқир эди. Лекин Аллоҳнинг тавфиқи билан кейинчалик мусулмон бўлди. Шундан сўнг Ислом даъватига ҳисса қўшиб шеърлар айта бошлади. У «Пайғамбар дунёни нурлантирган машъала» деган маънодаги мисраларини ўқиганида Набий алайҳиссалом хурсан бўлиб, елкаларидаги хирқани (тўнни) унинг этнига ёлган эдилар.

Кейинчалик бу хирқани машҳур саҳобий Муовия ибн Абу Суфён шоир Каъбнинг ворисларидан қирқ минг дирҳамга (олтин пулга) сотиб олди. Сўнгра бу муборак либос умавийлардан аббосийларга, улардан усмонлиларга ўтди. Ҳозирда эса, Истанбулдаги Тўпқоли саройи музейида сақланмоқда.

ШАЙХ ШОМИЛНИНГ СЎЗИ

«Шайх Шомил бошчилигидаги Кавказ халқининг истилочи русларга қарши бўлган истиқлол курашларида кўрсатган буюк жасорати олдида коммунизм ғоясининг отаси Карл Маркс ҳам ҳайратини яшира олмай: «Хурриятга қандай эришиш кераклигини Кавказ тоғлиларидан ибрат олиб ўрганинг. Хур яшашни истаганларнинг нималарга қодир эканини кўринг. Миллатлар, улардан сабоқ олинг...» дея эътироф этишга мажбур бўлган экан» (Рафиқ Иброҳим хотираларидан).

Шайх Шомил рус босқинчиларига қарши чорак аср кураш олиб борди. Истилочиларнинг сараланган сон-саноксиз қўшинларини ер тишлатди. Унинг ҳар қилич сермашида, албатта душман калласидан жудо бўларди. Уни кўрганда рус аскарлари қочгани жой тополмай қолишарди.

Шиддатли жангларнинг бирида Шайхнинг кўксига найза санчилди. У совуққонлик билан найзани суғуриб олиб, бир четга улоқтирди. Сўнгра яраланган шер каби жангни янада қаттиқроқ давом эттирди. Унда бир томондан ярасининг, иккинчи томондан олдинги жангда ҳалок бўлган дўсти Ғозий Муҳаммаднинг

алами бор эди. Шайхнинг мардона ҳамлаларидан кейин душман тумтарақай бўлиб кетди.

Кеч киргач шайх Шомил бирдан кўздан ғойиб бўлиб қолди. Ўша ердаги бир масжиднинг муаззини унинг ярадор эканини пайқаб, ортидан кузатиб юрган эди. Атрофни қоронғилик ўраб бўлгач, муаззин Шомилни душман кўзидан панароқдаги бир ғорга яширди. Сўнг Шайхнинг ярадор бўлганини унинг қайнотаси Абдулазиз Афандига хабар қилди. Абдулазиз Афанди Доғистоннинг катта табибларидан эди. У Шомилни ғорда парваришлаб, ўт-ғиёҳлар билан даволади. Аммо яраси жуда хавфли эди. Шунинг учун беҳуш ётган Шайхни қишлоққа олиб тушишга мажбур бўлишди. Сўнг муолажа яна қишққда давом эттирилди.

Орадан йигирма беш кун ўтиб, муолажалар ўз таъсирини кўрсатди. Ниҳоят шайх Шомил кўзини очди. Биринчи назаари тушган киши тепасида турган онаси бўлди. Шунда унинг илк айтган сўзи ушбу бўлди: «Онажон, намоз вақтини ўтказиб юбормадимми?».

ИСТИБДОД ФОЖИАЛАРИ

Ҳиндистон Англиянинг мустамлакаси бўлган кезларда бир куни инглиз аскарлари велосипед ҳайдаб кетаётган инглиз қизига ҳурматсизлик қилишгани учун ерли аҳолидан етти юз кишини ўша ернинг ўзида отиб ташлашди. Кейин вилоят губернатори бутун шаҳар аҳолисини бир неча кун фақат эмаклаб юришга мажбур этди. Ундан нега бундай буйруқ берганини сўрашганида: «Улар Худоларига ишонишади, аммо битта инглиз аёли уларнинг барча илоҳларидан олийдир», деб жавоб берди.

Туркистонни босиб олишда жонбозлик кўрсатган рус генерали, Фарғона генерал губернатори М. Скобелев бундай деган экан: «Тўқилган ҳар томчи рус қони учун душмanning (ўрта осиеликларнинг) қонини дарё қилиб оқизаман» (*Мажид Ҳасаний. «Юрт бўйидаги қилич», Тошкент, 1977*).

Биринчи жаҳон уруши пайтида Мўсулда (Ироқ) халқ оқликдан оғир аҳволда қолиб, ҳар куни қанчалаб инсонлар

кўчаларда қийнала-қийнала жон берган ва бунинг олдини олишга ҳеч қандай чора топилмаган.

Энг даҳшатлиси, очликдан ўлган бечора ёш болаларнинг этларини гўшт дўконларида қўй ва кўзи эти деб сотган ёки ошхоналарда пишириб, халққа едиришдек ваҳшийликка йўл қўйган ўн-ўн икки киши қатл этилган.

МАКРУҲ АМАЛЛАР

Макруҳ амаллар иккига бўлинади: ҳалолга яқин (танзиҳий) макруҳ амаллар ва ҳаромга яқин (таҳримий) макруҳ амаллар. 1. Ҳалолга яқин (танзиҳий) макруҳ амаллар – шариат жазмсиз ва уқубат таҳдидисиз манъ қилган иш ва нарсалар. Бунга мушук ва йиртқич қушлар теккан сувда таҳорат қилиш, мисол бўлади. Бундай ишни қилмаганлар савоб олади, мақталади, қилганлар эса иқоб қилинмайдилар, маломатга қолмайдилар. 2. Ҳаромга яқин макруҳ (таҳримий) амаллар – қилиш шариат жазмий равишда ман қилган, лекин ман қилишни қатъий бўлмаган далил (оҳод ҳадислар) собит бўлган амаллар; кўнгил қабул қилмайдиган ва табиат нафрат қилиб жирканадиган, ман этилган иш ва нарсалар. Улар ҳам ҳаромдай гап.

Макруҳ ишни гуноҳидан кўрқиб қилмаган киши савобли, қилаверган киши гуноҳли бўлади. Ҳанафий мазҳабида таҳримий макруҳ қисқа қилиб «макруҳ» деб қўйилади. Танзиҳий макруҳ эса таъкидланади. Макруҳ ишларнинг макруҳлигини инкор қилган киши кофир бўлмайди, гуноҳкор бўлади. Макруҳ ва муфсид (зарарли, бузғунчи) амалларнинг машҳурлари ушбулардир:

1. Ахлоққа хилоф куй-қўшиқлар, шеърлар тинглаш, рақслар томоша қилиш.
2. Пардасиз шеърлар битиш.
3. Илмга аҳл бўлмаган кишиларга илм ўргатиб, вақтни соғуриш.
4. Қуръони каримдан ёд олган сура ва оятларни такрор қилмай унутиш.
5. Иш қилаётган кишилар ҳузурида Қуръон тиловат қилиш.
6. Қуръонни, оятлар ёзилган қоғозларни ва диний китобларни номуносиб жойларга ташлаш.
7. Оят ёки бошқа яхши нарсалар ёзилган қоғозларни ёндириб юбориш.
8. Жунуб, ҳайзли, нифосли ва таҳоратсиз кишиларнинг Қуръонни ғилофсиз ушлашлари.
9. Мазкур ҳолатдаги кишиларнинг тиловат қилишлари (таҳоратсиз киши Қуръонни ёддан ўқиши мумкин).
10. Жунуб ва таҳоратсиз кишининг азон ва такбир айтиши.
11. Жунуб, ҳайзли ва нифосли ҳолда масжидга кириш.
12. Масжидда дунёвий сўзларни сўзлаш.
13. Масжидда дунёвий ишларни қилиш.
14. Масжидда олдинги сафларга ўтиш учун ўтирганларнинг елкаларидан ошиб ўтиш.
15. Масжидда бармоқларини қирсиллатиб, соқол ва мўйловларини силаб одобсизлик билан ўтириш.
16. Масжидда тиш кавакларини ва бурунларини кавлаб ўтириш.

17. Масжидда эснаш ва қаттиқ овоз билан аксириш.
18. Масжидда имом хутба ва мавъиза қилаётганида ўзаро сўзлашиб ўтириш.
19. Имом жума хутбасини ўқиётган пайтда жума суннатларини ёки нафл намоз ўқиш.
20. Масжид ичида тупуриш ва бурун қоқиш.
21. Масжидда такаббурлик билан (керилиб) ўтириш.
22. Намоз ўқиётган кишининг олдидан ўтиш.
23. Азон айтилаётган пайтда бировга салом бериш ёки алик олиш.
24. Азон айтилаётган пайтда сўзлаш ёки бирон иш қилиш.
25. Нафл намоз ёки рўзани узрсиз бузиш (меҳмон хурсандчилиги учун нафл рўзасинигина, кейин қазосини тутиш шартли билан, очиш мумкин).
26. Қуёш чиқаётган, қиёмга келган ва ботаётган пайтда намоз ўқиш.
27. Тонг отганидан сўнг қуёш чиққунча ва аср намозини ўқиганидан сўнг қуёш ботгунча нафл намоз ўқиш.
28. Жума ва шанба кунларини хослаб рўза тутиш.
29. Ўртада ифторлик қилмай, кунни кунга улаб рўза тутиш.
30. Эрнинг рухсатисиз нафл рўза тутиш.
31. Арафа кун, ҳайит кун ва ташриқ кунларида умра қилиш.
32. Қуръон ўқишни яхши билмайдиган киши ўзининг яроқсизлигини билатуриб имом бўлиши.
33. Масжидда намоз тугамай ёки Қуръондан тиловат қилинаётган пайтда чиқиб кетиш.
34. Жунуб киши ювинмай туриб овқатланиши.
35. Овқат ва ичимликларни чап қўл билан истеъмол қилиш.
36. Чақирилмаган жойга меҳмонга бориш.
37. Эгасининг розилигисиз таомини ейиш.
38. Дастурхонда ўзгаларнинг олдидан олиб ейиш.
39. Овқат ва ичимликларни жаҳл билан тўкиб юбориш.

40. Овқатни (хом, қаттиқ, пишмаган ёки аччиқ, деб) ёмонлаш.
41. Овқатни ҳидлаш.
42. Нон устига пичоқ, туздон каби нарсаларни қўйиш.
43. Нон бўлакларини қолдириб, янғисини синдириш.
44. Пичоқ ва қўлни нон билан тозалаш.
45. Нонни бир қўл билан синдириш.
46. Такаббурлик билан ётиб ёки ёнбошлаб овқатланиш.
47. Тик туриб овқатланиш ва сув ичиш.
48. Зиёфатдаги овқат ва нарсалардан эгасининг рухсатисиз олиб кетиш.
49. Зиёфат пайтида фаҳш сўзларни айтиш.
50. Дастурхондан овқатлар олинмай туриб тарқалиш.
51. Дастурхон атрофида ўтирган одамлардан бирини турғизиб юбориб, ўрнига ўтириш.
52. Никоҳ тўйини зиёфатсиз ўтказиш.
53. Замзам суви, сут ёки хушбўй нарсалар берилганида қайтариш.
54. Дастурхонга қўйилган овқатни дарҳол ўтириб емасдан қуттириб қўйиш.
55. Баданга заифлик келтирувчи нарсаларни ейиш.
56. Ёнида оят ёзилган қоғозлар билан ҳожатхонага кириш.
57. Соғ бўлатуриб уй ичида ҳожат ушатиш.
58. Тик туриб сийиш.
59. Масжид ва қабрларга қирқ қадам яқин жойларда таҳорат ушатиш.
60. Ҳожатхона ичида таҳорат олиш ва ғусл қилиш.
61. Истинжони ўнг қўл билан қилиш.
62. Ҳожатхонада ахлатига қараш.
63. Ҳожатхона каби нохуш жойларда узрсиз кўп ўтириш.
64. Сувга сийиш.
65. Мевали дарахтлар тағига ҳожат чиқазиш.
66. Одамларга кўриниб туриб таҳорат ушатиш.
67. Ҳожатхонада қиблага қараб ёки қиблага орқа қилиб ўтириш.
68. Очиқ жойларда ойга ёки қуёшга олдини ё орқасини қилиб ўтириш.
69. Ҳожатхонада сўзлашиб ўтириш.
70. Кесакни (хало қоғозини) ўнг қўл билан туттириш.
71. Азон айтилаётган пайтда таҳорат ушатиш.
72. Қоғоз, суяк, барғ каби нарсалар билан истинжо қилиш.
73. Одамларга кўринган ҳолда кесак туттириб юриш.
74. Кесак туттириб юрган кишига салом бериш.
75. Ўнг қўл билан бурун қоқиш.
76. Аврат жойларни узрсиз ўнг қўл билан ушлаш.
77. Одамлар ичида беузр ел чиқариш.
78. Чумоли каби кичкина ҳашаротлар ичига сийиш.
79. Ахлатларни махсус қурилмаларга ташламай, йўлга ва гузар жойларга ташлаш.
80. Ҳожатхонада туриб салом бериш ва алик олиш.
81. Салом берганда ва алик олганда бошини эгиб ёки қўлини кўкракка қўйиш.
82. Саломлашмай туриб сўз бошлаш.
83. Иймонсиз кишига биринчи бўлиб салом бериш.
84. Бирон ҳаром ва гуноҳ ишни қилиб турган одамга салом бериш.
85. Мўйловларини ўстириб юриш.
86. Соқолни қисқа қилиш.
87. Сочнинг бир тарафини қириб, бир тарафини ўстириб юриш.
88. Соқол ва мўйловларини бутунлай қирдириб юриш.
89. Аёллар сочларини қирдириши ёки кестирishi.
90. Соқол, мўйлов ва сочларининг оқарган тукларини юлиб ташлаш.
91. Юзидаги ва қош орасидаги тукларни юлиш.
92. Эркаклар соқол, мўйлов ва сочларини қорага бўяшлари (қизил ва сарғиш рангларга бўяса бўлади).
93. Эр кишилар қўлларига хина қўйишлари.
94. Жунуб ҳолда соч олдириш.
95. Жунуб, ҳайзли ва нифосли ҳолда тирноқ олиш.
96. Тирноқни тиш билан узиш.
97. Тирноқларни қирқ кунгача олмай юриш.
98. Олинадиган тукларни қирқ кунгача олмай юриш.
99. Тирноқ ва тукларини ифлос жойларга ташлаш.
100. Аёллар сочларига соч улашлари.
101. Зийнат учун тишларни эгевлатиш.
102. Аёлларнинг умумий ҳаммомларга бориши.
103. Аёлларнинг кўчага зийнатланиб ва хушбўйланиб чиқишлари.
104. Баданга турли суратлар ва нақшлар чиздириш.
105. Аёллар эрлари ёки маҳрамларисиз сафарга чиқишлари.
106. Фол кўрувчи билан мулоқот қилиш.
107. Зарур бўлмаган пайтда Аллоҳнинг номи билан қасам ичиш.
108. Сотувчи молини мақтаб қасам ичиши.
109. Имонсиз кишиларгина киядиган кийимларни (ҳавас қилиб) кийиш.
110. Балоғатга етмаган ўғил болаларга ипак кийим кийдириш.
111. Ифлос кийимлар кийиш.
112. Такаббурлик учун шим ва иштонларни узун кийиш.
113. Эр кишиларнинг қизил ва сариқ кийимлар кийиши.
114. Ўзига ўлим тилаш.
115. Узоқ яшаш ва кўп ишларни қилишни ҳавас қилиш.
116. Вабо касаллиги тарқаган жойдан қочиб чиқиб кетиш.
117. Вабо касаллиги тарқаган жойга кириш.
118. Табиб бўлмаган шахар ва қишлоқларда яшаш.
119. Юқумли касали бор кишига уч газдан яқин келиш.
120. Ўлик учун дод солиб йиғлаш.
121. Ўз сўзини ўтказиш учун тўғри сўзга қарши чиқиш.
122. Ҳақиқатини билмай туриб ўз гумонича гапириш ва иш қилиш.
123. Ўзида йўқ яхшиликлар билан мақтаниш.
124. Бировда йўқ яхши сифатлар билан мақташ.
125. Одамларни кулдирish учун ёлғон сўзлар билан мазак қилиш.
126. Уят ва фаҳш сўзларни сўзлаш.
127. Бировдан бирон ҳожат сўраганда, Аллоҳ учун, деб сўраш.
128. Аллоҳ учун, деб ҳожат сўраган одамни куруқ қайтариш.
129. Бировга қилган яхшилик ва эҳсонини миннат қилиш.
130. Фойдали гапларни керагидан ортиқ гапириш.
131. Беҳуда гапларни гапириш.
132. Қарз ёки бирон ҳожат сўраганда хиралик қилиш.
133. Оғизни тўлдириб сўзлаш.
134. Бировнинг устидан киноя қилиб кулиш.
135. Бесабаб кўп кулиш.
136. Инсон ва ҳайвонлар суратларини уйда рўпарага осиб қўйиш.
137. Уйда ит боқиш.
138. Золим бошлиқларни иззат қилиш ва улардаги йўқ сифатларни айтиб мақташ.
139. Ота-она, устоз ва олим кишилардан бошқаларнинг қўлларини ўпиш.
140. Ўзини ўзи қарғаш.

Сайфуллоҳ АБДУЛЛОҲ ўғли
тайёрлади.

(Давоми келгуси сонда)

Аҳмад МУҲАММАД

ЛОҚАЙДЛИК БАЛОСИ

Искандар Мақдунийнинг (Александр Македонскийнинг) отаси, Македония ҳукмдори Филипп Коринфа қарши юриш бошлаганини, у ерда ўзига қарши урушга тайёргарлик кетаётганини эълон қилди. Шунда юнон донишманди Диохен (Диоген) ўзи яшаб турган хумни у ёқдан бу ёққа думалата бошлади. «Нега бундай қиялсан, Диоген?» деб сўрашганида: «Ҳозир ҳамма ўзига яраша ташвиш билан югуриб-елиб юрибди. Мана шундай бир пайтда менинг бекор ўтиришим, лоқайд туришим яхши эмас. Хумни думалатишим боисига келсак, бисотимда бундан бошқа нарсам йўқ», деб жавоб берган экан.

Диохеннинг бу гаплари мени кўп ўйлантиради. Бисотида ичи-га тушиб тунайдиган биттагина хуми бўлган донишманд юрт бошига иш тушганида бекор ўтиришни эп кўрмай, ҳеч бўлмаса шуни думалатиб турай, деган хаёлга борган экан. Биз-чи? Бизлар ҳам мана шундай таҳликали кунларда юнон донишманди каби иш тутга олаимизми? Қўшнимиз, дўстимиз, ҳамкасбимизнинг бошига бирор кулфат тушганида ёрдамга ошиқа олаимизми? Ёрдам бериш қўлимиздан келмаса, ҳеч йўқ бир оғиз сўзимиз билан тасалли беришга яраймизми? Бунга ҳам ярамасак, нари борса унинг ҳолига чин дилдан ачина олаимизми?

Йўқ! Минг афсус, юз минг афсус, орамиздаги айрим кишилар ана шу саволларга ҳаммаша ҳам ижобий жавоб бера олишмайди. Сабаби – одамлар орасида «лоқайдлик» деган оғир бир дард, тузалмас бир хасталик жуда илдиз отиб кетган. «Қўшнининг уйи ёниб кетса, менга нима, меники омон қолди-ку!» деган кайфиятдаги одамлар ҳам бор. «Дўстим қамалиб қолган бўлса, мен қаматганим йўқ-ку, ўзи жуда ҳаддидан ошиб кетганди-да, босар-тусарини билмай, керилиб кетган эди», дея ўзимизни ову-тамыз. «Қариндошим турмушда қийналиб қолган бўлса, менинг нима айбим бор, ҳадеб уйда ётавермай мундоқ олиб-югурсин эди», деб ақл ўргатадиганларимиз ҳам топилади. Йўлда машинаси бузилиб қолган ёки бензини тугаб қолган ҳайдовчининг илтижо билан кўтарилган кўлини кўрмаганга олиб ўтиб кетамиз. Баҳонамиз ҳам тайёр: «юмушимга шошиб турувдим» ёки «машина тузатиш қўлимдан келмаса» ёки «ўзимда ҳам ёнилги кам эди». Ҳузурингизга ёрдам сўраб ёки маслаҳат олиш илинжида келган кишининг гапини эшитгиниз ҳам келмайди, чунки сизга ҳам «лоқайдлик касали» юққан. Ўртимизга Ғарб ўлкаларидан шиддат билан бостириб келаётган «поп-маданият» билан ҳам, ёшларимиз ахлоқига заҳарли ханжар бўлиб урилаётган фахш ва бузуқликларни тарғиб қилувчи матбуот, китоб ва филмларнинг кўпайгани билан ҳам, фарзандларимиз ўқишда эмас, компьютер ўйинхоналарида вақт совуришаётгани билан ҳам ишимиз йўқ. Чунки бу нарсалар гўё бизга тааллуқли эмас, чунки биз лоқайдлик касали билан оғриганмиз.

Балки, ушбу сатрларни ўқиётган бирор киши: «Жа оширворманг, биринчидан бунақа ғирт лоқайд, ҳафсаласиз, худбинлар ҳаётда жуда кам учрайди, иккинчидан одамлар майда-чуйда нарсаларда лоқайдлик кўрсатишса ҳам юрт ёки миллат бошига оғир синов келса, қараб туришмайди» деб эътироз билдирмоқчи бўлаётгандир? Унда масалани сал каттароқ, миқёслароқ қилиб оламиз. Худо кўрсатмасин, юртга бирор табиий офат ёки каттароқ бир бало келганида айнан ўша лоқайдлар «менинг уйим қишлоқнинг энг четида» деб кўзларини юмиб, қулоғига пахта тикиб олади. Қўшнисининг уйи ёнганида бошини кўрпасига қаттиқроқ ўраб олган лоқайд кимса юрт ёнаётганида ҳам деразадан бош чиқариб қараб қўймайди. Дўстининг бошига кулфат келганида эти жимирлаб қўймаган лоқайд кимса халқининг кулфатига ҳам томошабин бўлиб тураверади. Бир

мусулмон биродарининг бошига келган мусибатга бепарво юрган лоқайд кимса дунёнинг турли бурчакларида зулм остида эзилаётган диндошларининг қисматига заррача ҳам ачинмайди. Мусулмонларнинг қалб жароҳатига айланган Афғонистон, Кашмир, Ироқ, Фаластин каби ўлкалардаги мусулмонларнинг дод-фарёди бундай кимсаларнинг қулоғига кирмайди. Кўплари ҳатто бундай ўлкалар борлигини билишга қизиқишмайли ҳам.

Чунки кўпларимиз фароғат излашга ўрганиб қолганмиз. Тинчлигимизни, роҳатимизни ўзгалар муаммоси туфайли бузгимиз келмайди. Мабодо, фарзандимиз синфдошининг алкаш отаси уни уйидан ҳайдаганини ёки мушукнинг дарахтга осилиб қолганини айтиб киргудай бўлса, «сенга нима?» деб ўшқаришга одатланганмиз. Биздан бундай тарбия олган, ибрат кўтарган фарзандимиз эртага лоқайдларнинг лоқайди бўлиб етишса, яна кимдан ўпкалаймизу кимдан хафа бўламиз? Қадимги Хитой донишманди Шан Ян мамлакатни заифлаштирувчи текинхўрликнинг олти кўриниши ҳақида ёзар экан, биринчи бўлиб кексайганда лоқайд яшашга интилишни келтиради.

Абу Ҳурайрадан (розияллоху анҳу) ривоят қилинишича, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бундай марҳамат қилганлар: «Ким дунёда бир мўминнинг дунё ғамларидан бирини енгиллаштира, Аллоҳ таоло ҳам ундан қиёмат ғамларини енгиллаштиради. Ким қийинчиликда қолган биродарини осонликка чиқарса, Аллоҳ таоло уни дунё ва охирада осонликка чиқаради... Агар банда биродарига ёрдам берса, Аллоҳ таоло ҳам бандасининг ёрдамида бўлади» (Муслим ва Бухорий). Бошқа бир ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссаломдан ушбу муҷда бор: «Амалларнинг энг фазилатлиси бошқаларнинг ҳожатини чиқаришдир».

Улуғ валийлардан бири Сирри Сақотий пиёда ҳажга кетаётганида ҳамсафарлари: «Эй шайх, умрингизда ҳеч хато қилганмисиз?» деб сўраб қолишибди. Шайх бошини ерга эгган кўйи: «Эй қардошларим, бир хатойим борки, унинг оташи мана ўттиз йилдирки юрагимни ёндиради, ҳар эслаганимда қалбим ўртанади», деб жавоб берибди. «У қандай мудҳиш хато эканки, сизни бунчалар қийноққа солган?» деб сўрашибди ҳамроҳлар. Фазилатли шайх бундай жавоб қилди: «Ўттиз йил олдин Бағдодни ёнғин олди. Дўконим жойлашган Чорсу мавзеи ҳам ёнғин балосидан омонда қолгани йўқ. Ўша куни сафарда эдим. Хабарчилар барча қўшнилариимизнинг дўкони ёниб битгани ҳолда менинг дўконим оловдан омон қолгани хабарини беришди. Қувонганимдан «Алҳамдулиллаҳ» дея Парвардигорга ҳамд айтдим. Аммо шу заҳотиёқ бошқа мусулмонларни унутиб, ёлғиз ўзимни ўйлаганим учун кўп афсуслар қилдим. Дарҳол тавба қилиб, истиғфор айтдим. Каффорат бўлсин деб дўконимдаги ҳамма молларини садақа қилдим».

Ўтмиш аждодлар ана шундай ўзгалар ғамида жон куйдирувчи, бировлар деб молини, боринги, жонини фидо қилувчи асл инсонлар бўлишган. Бизлар-чи? Бизлар лоқайдлик, бепарво-

лик, танбаллик, худбинлик бобида биринчимиз. Ўзимиз лоқайд бўлибгина қолмай, ўзгалар ғамида юрган, бошқаларга ёрдам бериш пайида бўлган олийжаноб инсонлар устидан куламыз ҳам.

Бир танишимиз тўқимачилик корхонасида бош муҳандис эди. У корхонани ривож топтириш учун янги-янги ихтиролар ўйлаб топар, турли ташаббуслар билан майдонга чиқар, оламшумул режалар тузар эди. Аммо бош директорнинг бу янгиликларга лоқайд муносабатидан фиғони фалакка чиқиб, ҳаммага шикоят қилиб юрарди. Нима бўлдию, замона бир айланб унинг ўзи корхонага бош директор этиб тайинланди. Шунда ҳамма «Ана энди янги бошлиғимиз олдин ўзи рўёбга чиқара олмаган ғояларини ишга солади, корхона ишларини равақ топтиради, ишларимиз гуриллаб, маошларимиз ҳам ошади», дея ширин халларга борди. Аммо иш улар кутганидай бўлиб чиқмади. Янги бошлиқ уч йилгина олдин таъмирдан чиққан корхона идорасини бошқатдан «замонавий» қилиб таъмирлашдан ташқари бирор янгиликка қўл урмади. Сал оғзи ботирроқлар тайинланганига икки йил бўлса ҳам ҳеч қандай ўзгариш қилмаётган бошлиқни қийин-қистовга олишса, у бундай жавоб қилган эмиш: «Мени бу ерга боғлаб қўймаган, яна икки-уч йилдан кейин бўшатишлари мумкин. Шундоқ бўлгач, нима қиламан жонимни қойитиб, ўзимга муааммо ясаб?! Ким мендан миннатдор бўлар эди?!»

Бундай фикрлайдиганлар фақат ўша калтабин бошлиқнинг ўзи эмас! Худди у каби қанча раҳбар ва раҳбарчалар ё курсиларидан хавотирланиб, ё катталарга ёқмай қолишдан чўчиб ёки шунчаки лоқайдликларига бориб, ишхоналарида ҳар қандай ўзгаришларга йўл бермай, янгиликлар киритишга ҳафсала қилмай туришибди. Жамоат манфаати, юрт равақ, миллат фаровонлиги йўлида жон қойитилари келмай юришибди.

Оиладаги, маиший ҳаётдаги лоқайдлик бора-бора кучайиб, энди ижтимоий, диний, маънавий аҳамият касб этмоқда. Кеча боласининг ахлоқсизлигига индамаган ота бугун жамият аъзоларининг жиноятларидан ҳам кўз юммоқда. Кеча қўшнисининг ночорлигига ачинмаган кимса бугун бутун бир халқнинг аҳволига ҳам ачинмайди. Оила аъзосининг эътиқоди ҳақида бош қотирмаган оила бошлиғи бугун айрим юртдошларининг миссионерлар тузоғига осонгина илинаётганига ҳам бепарво. Шу каби оддийгина лоқайдлик бундан катта жиноятларга, кулфатларга йўл очади. Бугун арзимас бир нарсга лоқайд қараган бир иш эгаси эртага бутун миллатни ҳалокатга дучор қилувчи бир вабо ёки иллатнинг юрда тарқалишига индамай томошабин бўлиб туради. Бугун лоқайдликни иллат санамаган бир ходим озгина садақа эвазига эртага ирси ўзгартирилган сабзавотларнинг бутун ўлкага тарқалишига бемалол йўл очиб беради. Бугун лоқайдлиги билан фахрланувчи бир акахон эртага ўз фойдасини кўзлаб қанчалар инсонларнинг ҳаётига зомин бўлувчи доридармон ёки эмлаш воситасини мамлакатга тарқатишга ўйламай имзо чекиб юборади.

Ана шундай лоқайдлик касалидан айниқса мусулмонларимиз ниҳоятда эҳтиёт бўлишлари зарур. Чунки Ислом фаоллик, эзгулик, инсонийлик динидир. Бу дин ўзгалар бахти-саодати йўлида фидокорлик кўрсатишга, бошқалар ғамини чекишга, ҳар бир мусулмоннинг эътиқоди ва ахлоқи ҳақида жон қойитишга чорлайди. Ўтмиш аجدодларимиз буни яхши ҳис этган ҳолда бир-бирларини ҳамиша йўқлаб туришган, бир-бирларига ёрдамга ошиқишган, сафардаги қўшнилариининг оиласидан хабар олишган, бир-бирларини яхшилиқка чақириб, ёмонликдан қайтаришган, ҳамма нарсани ҳамжиҳатликда, уюшган ҳолда бажаришган.

Ҳозирги пайтда мусулмонларни қоқоқликда, келишмасликда, лоқайдликда айблаб, Ислом шаънига тинмай тўхмат ва иғво тошлари отилаётганида мусулмонларнинг ҳам айби бор. Сўнги асрларда илм-фан тараққиётдан ортда қолиш, майда-чуйда ички ихтилофлар билан ўралашиш, Ислом биродарлигининг тобора унутилиб бораётгани, дин қайғусининг дин ялқовлиги ва лоқайдлигига айлангани, энг даҳшатлиси, аждодлар ибрати ва

меросидан воз кечилгани ана шу хатоларнинг бошидир.

Австриялик машҳур сиёсатдон ва ёзувчи Асад Вайс бундай ёзади: «Менинг Ислом таълимотидаги бениҳоя кенг доирани ўрганишим жараёнида мусулмонларнинг бу таълимотдан узоқлашаётганларидан ҳайрат ва таажжубим орта борди. Исломдаги фаоллик, ҳаётсеварлик мусулмонлар орасида ялқовлик ва лоқайдликка айланганини, Исломдаги олийжаноблик, Ҳақ учун фидокорлик эса тор маънодаги тарафкашлиқка, энгил ҳаётга интилишга айланганини кўрдим».

Демак, бир вақтлар аждодлари ер юзида Исломни тарқатиш йўлида жон фидо қилган, бунинг учун бир қанча ўлкаларни фатҳ этиб, халқларга ҳидоят, нажот, икки дунё саодатини олиб борган мусулмонлар бугунги кунда ўз ибратлари, исломиятнинг инжолари орқали ғайримуслимларнинг қалблари, ақллари, шуурларини забт этмоққа бурчлидирлар.

Лоқайдлик худбинлик ва танбалликни туғади. Ўзгалар ғам-ташвишига лоқайд одам фақат ўзини ўйлаган, ўз роҳат-фароғати, манфаатини ҳамманикидан устун қўювчи ўта худбин кимсалар бўлади. Худбинлик эса меҳр-шафқат, одамлилик, фидойиликнинг кушандасидир. Юкинғизни кўтара олмай турганингизда индамай тескарига қараб кетган, машиналарини йўлнинг ўртасига тўхтатиб, ҳаракатга халақит берган ҳолда салом-алик қилаётган, ғижиллашиб қолган икки кишини ажратиб, мурсога келтириш ўрнига можарони томоша қилиб турган, машина уриб кетган йўловчига ёрдам кўрсатиш ўрнига ҳалокатга учраганин телефонига суратга туширишга уринаётган кимсалар жамиятдаги энг хавфли иллатга чалинган бахтиқаролардир.

Одамзод яратилганидан буён унинг жисмида мавжуд бўлган сўзлаш, ҳаёл, сезиш қувватлари каби танлаш қуввати ёрдамида инсон бошқалардаги гўзал ва хунук хислатлар, муҳим ва зарарли ишларнинг яхши-ёмонини ажрата олади. Абу Наср Форобий ёзганидай: «Танлаб олиш хосияти ёрдамида инсон бирор нарсани истайди ёки ундан қочади, унга берилади ёхуд ундан жирканади, ундан таъсирланади ёки тортинади. Бунинг натижасида нафрат ва муҳаббат, дўстлик ва душманлик, қўрқинч ва жасурлик, ғазаб ва розилик, шаҳват ва миннатдорлик, лоқайдлик ва фидойилик ҳис-туйғулари пайдо бўлади».

Лоқайдликнинг энг ёмон кўриниши бекорчилик ёки ўзи севмаган машғулотни қилиш, ўзгаларнинг миннатли эҳсонларига кўз тикиб яшаш, ўзингизга ёки инсониятга фойда келтирмайдиган ишлар билан шуғулланишдир. Булар ҳам ҳаётингизнинг маромини бузадиган, турмушингиздан фойз ва лаззатни олиб қўядиган энг ёмон иллатлардандир. Бекорчилар барчанинг назаридан қолган ва ҳамманинг эътирозига сабаб бўлувчи кишилардир. Чунки уларнинг иродаси бўш, ўзлари эса ачинишга лойиқ бебахт кишилардир.

Инсоннинг энг тубан ва хатарли ҳолатларидан бири унинг лоқайд, бекорчи бўлиб қолишидир. Бундай инсон икки тарафга қалқа-қалқа пастликка шитоб билан тушиб бораётган ҳайдовчисиз машинага ўхшайди. Агар бекорчи, иш ёқмас, танбал бўлиб қолар экансиз, ўзингизни ғам-андуҳ ва қўрқинчлар гирдобига тайёрлайверинг. Чунки бекорчилик сизга ўтган, ҳозирги ва келажак ҳаётдаги барча паст-баландликлар, машаққат ва озор-ўқинчлар ҳақидаги маълумотлар дафтарчасини олиб келади. Миянгизга бир-бирдан ваҳимали ташвишларни, ғам-ташвишга қоришган ўй-фикрларни тўлдириб ташлайди ҳамда сизни бесаранжомлик ва ғурбат чангалзорларига киритиб юборади.

Лоқайдлик биргина мусулмонларнигина эмас, бутун дунё халқларини ташвишга солаётган муаммолардандир. Лоқайдлик ҳар қандай фаровон ва аҳил жамиятни ҳам ҳалокатга элтувчи, парокандаликка дучор этувчи хавфли иллатдир. Бундан халос бўлиш учун эса динимиз одамларга эзгулик улашиш, меҳр-шафқат кўрсатиш, ҳаммага бирдай яхшилиқ қилиш, дин ва халқ манфаатини ўз манфаатларидан устун қўйишга буюрган. Буни бирор лаҳза бўлса ҳам эсдан чиқаришга ҳаққимиз йўқ!

ЭНГ АЧЧИҚ НЕЪМАТ

(ФАЛСАФИЙ ҚИССАДАН БОБЛАР)

АЛЛОМАНИНГ ЎЛИМИ

Аллома аср бошида таваллуд топган. Ўн беш ёшгача хужрада таҳсил кўрди. Қуръон хатм илди, тафсир, ҳадис, фикҳ илмини эгаллади. Сўнг алғов-далғов кунлар бошла-ниб, оиланинг тинчи бузилди. Ҳар куни тўс-тўполон. Эрта-нинг не бўлиши қоронғу. Дўст ким, душман ким – ажратиб бўлмайди. Минг йиллар мобайнида қурилган, тикланган, битилган, яратилган, кўникилган барча нарсани уч-тўрт йилдаёқ ер билан яксон қилишди, тугатишди, воз кечиш-ди. Бунга чидолмаган отаси завжасини етаклаб бир кечада Афғонистонга ўтиб кетди. Безгак хуруж қилиб ётган Алло-ма улар билан боролмади. Ота бир ҳисобда унинг юрт-да қолишидан хурсанд ҳам эди. Эҳтимол, замон тинчиб қайтиб келинар, унчага боғ-роғлар, ички-ташқи ҳовлилар бегоналарга ўтиб кетмай, ўғли эгалик қилиб турар? Ҳеч бўлмаса, ўғли уларни сотиб, тиллога айлантурса, мусофир юртларда асқотарди.

Аммо ниятлар амалга ошмади. Алломанинг шифо то-пиши чўзилиб кетди. Бу орада йўл ҳам бекилиб қолди. Тақдирга тан бериб, ота-онани қўмсаб кун кечираверди. Кўпчилик қувонч билан қарши олган янги замонга у кўника олмади. Масжид ва мадрасаларнинг бузилишини кўриб қон-қон йиғлади. Шариат топталгани, йўққа чиқарилганидан ўқинди. Буюк алломаларнинг жилд-жилд китоблари ўтга ташланганида аламдан лабларини чайнаб ташлади. Ўзлигини унутаетган, қадриятини оёқ ости қилаётган, ғанимларга ёқиш учун ўз миллатдошларини қиймалаётган оломонни кўриб, дунёдан ҳафсаласи пир бўлди. Одамлар-дан ўзини тортди. Хонанишин бўлиб қолди.

Бу орада уйланди. Аммо турмуши узоққа чўзилмади. Хо-тини «мен қулоқнинг боласи билан бирга турмайман» деб

кетиб қолди. Кейин Аллома чақув билан ўн йилга қамалди. Турмада ҳам ҳаёти бошқаларникидан оғирроқ кечди. Тош конида итдек ишлатиб, бир бурда нон беришди. Шунда ҳам тилидан Аллоҳ номини қўймади, ибодатини тарк этма-ди. Уни уруш тугаганда бўшатишди. Кетаётиб, хужжатиға имзо чекаётган зобитдан қамалиш сабабини сўради. Унинг кўзларини чақчайтириб: «Ҳа, яна беш-ўн йил ўтиргинг кел-ляптими?» деган ўшқаришидан дами ичига тушиб кетди. Шу оғзига талқон солганича анчагача бировга оғиз очма-ди, икки киши гаплашиб турган бўлса, чеккалаб ўтадиган бўлди.

Боғлару, ҳовлилардан бир парча ҳам тегмади. Хамма-сини янги ҳукумат тортиб олди. У ёқда ота-онасидан садо йўқ. Борарга жойи, юкингани кишиси йўқ, аллакимлар-никида тунаб юрди. Сўнг отасининг танишларидан бири меҳмонхонасидан жой берди, қарз-ҳавола қилиб уйланти-риб қўйди. Икки фарзанд кўришди, бири турмади.

Эр-хотин ҳозирги мана шу уйни ўз қўллари билан ти-клашган. Эр девор урса, хотини лой ташиган. Раҳматлининг умри қисқа экан. Бу уйларда яйраш, набираларининг қувнашини кўриш насиб қилмади. Ўлғиз ўғлини Аллома ўзи уйлатди. Аммо «ғалати табиатли» қайнотанинг гап-сўзлари, қилиқлари келин болага ёқмай қолди. Баланд имо-ратлардан уй олиб чиқиб кетишди. Опоғдасини кўришга орзуманда набираларини ҳам кўпда юбормайди. «Анақа» бобонинг гаплари болаларнинг «психикасини» бузармиш...

Аллома уйда ёлғиз қолди. Кимдир унинг ўғлига насиҳат қилишга тушди: «Кампирдан ажраб, шундоқ ҳам ёлғиз одамни ташлаб кетиб, тўғри иш қилмадингиз-да, ўғлим. Битта хотинни кўндиролмасангиз, сизга ҳам қойил қолмадим».

Ўғилдан нажот ёки садо чиқмагач, маҳалладошлар Алломани уйлантириш тадорикига тушишди. Аммо улар топган хотинлар Алломага ўтиришмади. Бирини у деди, бирини бу – хулласи марҳума рафиқасига ўхшатолмади. Кейинчалик бу ишлар ҳам ҳолва чиқиб қолди.

Аллома бир нарсага ҳеч кўника олмайди, мурсо қилолмайди. Ким бўлмасин, унинг эркига тажовуз қилса, ориятига тегиб кетса, ундан яхшилик кутмай қўяверсин. Унинг энг нозик жойи шу.

«Инсон ҳамиша озодликка интилади, унга доимо ташна. Эрк йўлида бор-будидан айрилади, ҳатто жонини тикади. Аммо унинг қисматига ҳамиша кимгадир, нимагадир, не учундир қарам бўлиш, қуллуқ қилиш, бўйин эгиш ёзиб қўйилгандай эркининг висолига етолмай азоб чекади.

Аллома бир умр таъқиб ва жаҳолат исканжасидан ҳалос бўлиш учун курашиб ўтди. Маҳалладошларининг кўпи билан юз кўрмас бўлиб кетишига ҳам ўзининг кўпчилилик белгилаб қўйган тартиб-қоидаларни назарга илмгани сабабчи эмасмикин, деб ўйлаб ҳам қолади. Авваллари у маҳалладаги маърака-маросимларга араллашиб турарди. Кейинчалик оралатиб чиқадиган бўлди. Бировникига қатнашса, бошқасиникига баҳона топади. Бошда ҳеч ким эътибор қилмаган экан. Аллома ўзига тўқроқ хонадонлардан оёғини тортаётганини кейинчалик сезиб қолишди. Маҳалланинг оғзи полвонларидан дўкандор Нодир каллак бир куни уни қийин-қистовга олиб қолди:

- Ҳа, менинг овқатимдан ҳазар қиялсанми, дастурхонимдан ижирғанялсанми? Нима, мен ҳаромдан пул топялманми? Ҳой, маҳалла, нимага индамайси? Қачондан буён бу кишим покдомон бўлиб, биз ҳаромхўр бўлиб қолдик? Айбимиз шу халққа хизмат қилайлик, деб четдан мол опкелиб сотганимизми?

Аллома «ҳар ким суйган овқатини ичади», дедию балога қолди. Ҳар томондан чўқилаб, маломат қилиб, таъна тошларини отиб кўз очирмай қўйишди. Ноилож аламини ичга ютди. Нафратини яширди. Бу жоҳил кўпчиликка, ўз фикридан воз кечишга орияти йўл қўймайдиган нодонлар гуруҳига дилингдагини айтсанг, эътиқодингни очсанг баттар хуружга киради. Сенинг улардан бошқача фикрлаётганинг, уларнинг йўлидан юрмаётганинг, энг даҳшатлиси уларнинг гапини нотўғрига чиқараётганинг кўпчиликка асло ёқмайди. Аллома буни яхши тушунади. Шунинг учун ҳамиша сукут қилади. Виждони қийналса ҳам, ўзи билан ўзи олишавериб руҳи қақшаса ҳам индамасликини афзал кўради. Чунки жаҳолат билан якка олишув ҳам жоҳиллик, деб тушунади.

Унинг Нодир каллак билан даҳанаки жангини лоқайдгина кузатиб, ҳатто дўкандорнинг ёнини олиб турган маҳалладошлари бир нарсани тушунишмасди ёки буни исташмасди. Аллома уларга ўхшамасди. Улар каби тарбия топмаганди. Отаси ўзгалар хонадониди иложи борица таомланмас, уйдан олган бир бурда нонини энг ичида майдалаб, еб ўтирарди. Бу унинг инжиқлиги, ёки бошқаларнинг дастурхонидан ҳазар қилгани эмасди. Унинг тақвоси, ҳаром аралашган ёки ҳаром йўл билан топилган нарсани еб қўйиб, болаларимнинг ҳалқумини булғаб қўймайин, деган ҳадик, кўркуви эди. Фақат унинг отасигина шундай эмасди. Дадасининг, устозларининг ҳикоясича, бу миллатнинг мутлоқ кўпчилиги ана шундай ҳаромдан ҳазар қиларди. Аллоҳдан кўрққани учун ўзганинг молига кўз олайтирмасди. Халқумини, таомини поклаб юрарди. Эгасидан сўрамай, тиш кавлаш учун дарахтидан чўп синдириб олмасди. Эгасини рози қилмай ариқдан оқиб келган биттагина олмани

ейишдан тийиларди. Кўчадан бирор нарсани кўтариб келган боласини воқеанинг тагига етмагунча тинч қўймасди. Бу миллат ана шундай эди...

Аллома энди одамларнинг ҳеч нарсадан парҳез қилмаётганини, ҳаромдан ҳазарни унутиб қўйганини, нопок йўл билан бойиб кетган бир давлатманднинг дастурхонини камбағал қосибникидан афзал кўриб, кекириб-мақтаб чиқаётган маҳалладошларининг таъна-маломатларини ўйларкан, ичидан нимадир узилиб кетгандай бўларди. Аммо одамларга ўйлаб турган, ичида ғалаён кўтараётган ҳис-туйғуларини тушунтиришга, уларни ҳалолликка даъват қилишга ҳадди сиғмасди. Аввало улар кўпчилилик. Оломон ноҳақ бўлса ҳам, ҳамиша устун. Кейин шундоқ ҳам Алломани ҳамма ёмон кўради. Агар амри маъруф ёки ёмонликдан қайтишга даъват қилиб қўйса, яна ўтган галгидай кўплашиб устидан ёзиб беришдан тойишмайди.

Аллома бошқа кўпгина масалаларда ҳам маҳалладошларининг аксарияти билан чиқиша олмасди. Масалан, тунов куни қайсидир фирмада ишлаб, босар-тусарини биллолмай қолган бир йигитга «Ўғлим, эрталабдан-кечгача нарда ўйнаб, ғанимат умрни совургандан кўра, ибодат қилсангиз бўлмайдимиз, ёшлик ҳам бир лаҳзалик давр, сувдай оқиб кетади», дедию балога қолди. «Бобой, насиҳатингизни уйингизда қилинг, менинг насиҳатгўйларим етарли», деб тўнғиллаб берди. Пиёниста Ғани совуқни танқид қилиб, яна балога қолди. Ичиб келиб, эшигининг тагида ярим соат бақир-чақир қилди: «Ҳой, зўравон, кучинг бўлса, буёққа чиқ! Сен товук сўфининг дастидан бу маҳаллада тинч яшаб бўладими ўзи?! Қачон қарасанг, одамларга осиласан, «Намоз ўқи», деб мажбур қиласан! Қонунда динга мажбурлаш йўқ! Библия кўй бунини, узун чопон! Ичвотган бўлсам, сани пулингга эмас, хотинимни пулига ичялман-ку! Сенга нима оғирлиги тушяпти?!»

Шунақа пайтларда Алломанинг дунёси қоронғу бўлиб кетади. Ўзи янаям кичрайиб, бир ҳовучгина бўлиб қолганга ўхшайди. Одамлар пиёнистанинг ёнини олади. Ўғрига раҳмлари келади. Битта бузуқ аёлнинг гапига ишонишади. Аммо Алломанинг гапи ҳеч кимга ёқмайди. Ҳеч ким унинг тарафини олгиси келмайди. Ҳаммага ҳам унинг гапи оғир ботади, малол келади. Ўзи ҳам баъзида бўғилиб кетади. Нима қилсин, силаб-сийпалаб, авраб-ўргилиб тилёғламалик қилишни билмайди. Тили узун, дасти дароз одамларга лаганбардорликни эплолмайди. Ана шу феъли учун ҳам маҳалладан сурилиб, яккаланиб қолгани тўғри!

Шунда ўзига тасалли беради: «Майли, бунинг ҳам ажри бор. Аллоҳнинг ҳузурида юзим ёруғ бўлади. Унинг амр-фармонларини, тақиқларини одамларга етказялман. Зиммамдаги бурчни адо этиялман. Қабул қилиш ёки қилмаслик уларнинг иши. Менга Аллоҳнинг розилиги бўлса, бас! Маърифат аҳлининг жоҳиллар орасидаги мақоми шундай!» Бир алломанинг ёзганлари эсига тушиб қолди ҳозир: «Аллоҳнинг дўстлари бўлмиш маърифат аҳли доимо бало ва игво тигиға нишон. Аҳли дунё назарида уларнинг итоати – исён, ибодати – куфрон, ихлоси – диндан чиқиш бўлиб кўринади. Шу туфайли улар қувғинда ва маломат остида!»

Бу ҳақ сўздан дили ёришгандай бўлди. Лаблари оҳиста пичирлади: «Эй Буюк Мавлоим – Аллоҳ, ҳар ишда оқибатимни хайрли қилгин! Дунё шармандалигидан ва охират азобидан паноҳ бергин! Дунёдаги ғариблигимда, ўлим пайти вафотимда, қабрдаги яккалигимда, ҳузурингда турганимда менга раҳм қилгин!» Аллома ана шу сўзларни айтиб бўлиши билан руҳи танасини тарк этди...

ЯХШИЛАР КИМЛАРДИР?

Ўзгаларга яхшилик қилиш мўминнинг энг афзал хислатидир, Аллоҳ розилигини топишининг осон йўлидир. Яхшилик Аллоҳнинг бандага раҳматидир. Яхшилик қилганларни Аллоҳ таолонинг ўзи мукофотлайди. Унинг ваъдасига кўра яхшилик қилувчи мўминлар жаннат неъматларидадирлар. Қуръони каримда Аллоҳ таолонинг яхшиларга берадиган мукофотлари башоратини бундай зикр этилади: «Шак-шубҳасиз, яхшилар жаннат неъматларидадирлар» (Инфитор, 13); «Дарҳақиқат, яхшиларнинг номаи аъмоллари шак-шубҳасиз Иллийундадир» (Мутафифин, 18);

Аллоҳ таоло айтади: «Тақволи зотларга: «Раббин-гиз (Ўз Пайғамбарига) нимани нозил қилди?» дейилганида улар: «Яхшиликни», дейишади. Бу дунёда яхшилик қилганлар учун чиройли мукофот бўлур» (Наҳл, 30). Аллоҳ таоло яхшиликни бундай баён этади: «(Яхшилик) бўйинни (қулликдан) озод этиш, ёки очарчилик кунда бирор қардош етимга ё муҳтож бечора-мискинга таом беришдир» (Балад, 13-16).

Кимлар «яхши» деб аталишга муносиб? Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломдан ривоят қилинган ҳадисларда яхшиларнинг бир неча сифатлари баён этилган:

Усмон ибн Аффон (розияллоҳу анҳу) Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилади: «Сизларнинг яхшиларингиз Қуръонни ўрганиб, уни (бошқаларга) ўргатувчиларингиздир» (Имом Бухорий);

Абу Хурайра (розияллоҳу анҳу) ривоят қилади: Мен Абул Қосим соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Сизларнинг яхшиларингиз, агар тушунса, ахлоқи гўзал бўлганингиздир», деганларини эшитганман» (Ибн Ҳиббон «Саҳиҳ»да ривоят қилган);

Ибн Аббос (розияллоҳу анҳу) ривоят қилади: «Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам дедилар: «Сизларнинг яхшиларингиз аҳли-оиласига яхшилик қилувчиларингиздир ва мен сизларнинг ичингизда аҳлига кўпроқ яхшилик қилувчингиздирман» (Имом Термизий, Ибн Можа);

Пайғамбар алайҳиссаломдан ривоят қилинган ҳадисларда яхшилар яна бундай сифатланишади: «Сизларнинг яхшиларингиз умри узун, амалда чиройли бўлганингиздир» (Имом Аҳмад, Ибн Ҳиббон, Байҳақий); «Сизларнинг яхшиларингиз яхшилигидан умид қилинувчи ва ёмонлигидан омон бўлинувчиларингиздир» (Имом Термизий ва Ибн Ҳиббон).

Яхшиликнинг катта-кичиги, ози-кўпи бўлмайди. Одамларга озор етказмаслик ҳам – яхшилик, етим-мискинларни тўйдириш ҳам – яхшилик, бировга чиройли муомала қилиш ҳам – яхшилик, йўлдаги халал берувчи нарсани олиб ташлаш ҳам – яхшилик. Қуръони каримда яхшиларнинг бир неча сифатлари зикри келган: «Ана энди ким (ўз мolidан закот ва садақотларни) ато этса ва (Аллоҳдан) кўрқса ҳамда гўзал оқибатни (жаннатни)

тасдиқ этса, Биз уни осон йўлга муяссар этурмиз» (Вал-лайл, 5-7). «Албатта иймон келтирган ва яхши амаллар қилган зотлар – ана ўшалар яралмиш жон-зотларнинг энг яхшисидирлар. Уларнинг Парвардигорлари ҳузуридаги мукофоти – остидан анҳорлар оқиб турувчи мангу жаннатлардир, улар ўша ерда абадий қолишади» (Баййина, 7-8).

Абу Зарр Ғифорийдан ривоят қилинади: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга: «Яхшиликлардан бирортасини паст санамагин, агар у биродарингга очиқ юз билан қараш бўлса ҳам», деганлар (Имом Муслим). Фахри коинот яна бундай марҳамат қилганлар: «Эй муслималар, бир аёл бошқасига қўйнинг туёғини беришдаги яхшиликни ҳам паст санамасин», деганлар (Имом Бухорий ва Муслим). Яна бир ҳадиси шарифда «Ҳар бир яхшилик садақадир», дейилган (Имом Бухорий).

Донишмандлардан бири айтади: «Яхшилик мол ва фарзандларнинг кўплигида эмас, яхшилик кенг феълли, ахлоқли бўлиш, илм олиш ва Аллоҳга ибодатда бошқаларга ўрнак бўлишдир». Муҳаммад Зеҳний айтади: «Одамларнинг яхшироғи ўз қалбида яхшиликка йўл очгани ва ёмонликни, очкўзликни ҳайдаб чиқарганидир».

Яхшилик ва ҳилм дарахтини эккан омонлик ва хотир-жамлик мевасини териб олади. Ёвузлик уруғини сепган пушаймонлик-надомат ҳосилини йиғиб олади. Ҳақиқий комил инсон ёмон хислатлардан, номаъқул ва номарғуб хулқ-атвордан пок бўлади, гўзал сифат ва ахлоқ билан ўзини ораста қилади, ёмонлардан четланади ва ҳеч кимга озор етказмайди. Ким қилган яхшилиги ёки амали билан мақтанса, унинг барча яхшиликлари ёмонликка айланади.

Хусайн Воиз Кошифий айтадики, «Гўзал феъл-атворнинг нишонаси ўнтадир ва буларнинг биринчиси бошқаларга яхшилик қилишдир». Яхшилик қилиш билан ҳеч нарса ютказмайсиз. Саъдий Шерозий айтганидай, «Бир шам бошқа бир шамни ёққани билан нуридан ҳеч нарса камаймайди». Абдуллоҳ ибн Аббос бундай деганлар: «Яхшилик ҳақида ўйлаш ўша яхшиликни қилишга ундайди, ёмонликка надомат эса ўша ёмонликни тарк этишга чақиради».

Ислом дини ҳам, ахлоқимиз ҳам инсонларни фақат яхшилик қилишга, ёмонликлардан четда бўлишга буюради. Яхшилик энг аввало ота-онага, яқинларга, қўни-қўшниларга кўрсатилади. Яхшиликнинг катта-кичиги бўлмайди. Биров моли билан (бу саховатдир), биров қўли билан, яна бошқаси чиройли сўзи билан яхшилик қилади. Ҳатто бошқалар йўлидаги халақит бераётган шохчани олиб ташлаш ҳам яхшиликка киради.

Яхшилик қилишга шошилиш керак, чунки Пайғамбар алайҳиссаломнинг: «Кимга яхшилик қилиш эшиги очилса, фойдаланиб қолсин, зеро, унинг қачон ёпилишини билмайди»; «Ҳар бир яхшилик садақадир, дўстингга очиқ юз билан муомала қилишинг яхшиликдир, унинг челагига ўз челагингдан сув қуйиб беришинг ҳам яхшиликдандир», «деган насиҳатлари бор.

Яхшиликка чақирган киши ҳам уни қилганга тенглаштирилади. «Ўзгаларга озор беришдан сақланиш яхшилик аломатларидандир», дейишган улуғларимиз.

Муҳаммад Зеҳний: «Одамларнинг энг яхшиси қалбида яхшиликка йўл очган, ёмонлик ва очкўзликни қалбидан ҳайдаб чиқарган кишидир», деган. Нақлларда келишича, ким бировнинг ғамини енгиллатса, охиратда унинг ғами енгиллаштирилади, қийинчиликда қолган бир кишига ёрдам қўлини чўзган киши ёрдамсиз қолмайди, ким бировнинг айбини беркитса, унинг айби ҳам беркитилади.

Кўпларимиз яхшилик қиламизу дарров унинг мукофотини, биздан марҳамат кўрганларнинг миннатдорчиликларини кутамиз ёки яхшиликларимиз билан мақтанамиз. Аллома Умар ибн Ҳорис бундай деган: «Қадимда яхшиликларни кўп қилишарди, аммо гапиришмасди. Кейин ҳам қиладиган, ҳам гапирадиганлар келишди, энди эса фақат гапиришяпти». Қандайдир манфаат кутиб қилинган яхшилик фазилат саналмайди.

Ваҳоланки, яхшилик холис Парвардигор учун, беғараз қилиниши керак. Бунга тушунмаганлар яхшилик қилган кишиларидан ёмонлик кўришганига хафа бўлиб юришади. Эмишки, бир одам шогирдини ўғлидан ҳам аъло кўриб, бор ҳунарини ўргатиб одамлар қаторига қўшганида у устози юзига оёқ қўйиб кетибди. Ёки бошқасининг ҳасратига қулоқ солинг: «Жияним акамдан эрта етим қолди. Ўзим боқиб катта қилдим, ўқитдим, ҳунар ўргатдим, уйлаб-жойладим. Хотинчасининг сўзига кириб алоҳида яшайман, деганида рози бўлиб, бошқа ҳовлига чиқардим. Энди ҳамма ерда «дадамдан қолган пулни бермай ўзлаштириб юборди» деб гап тарқатиб юрганмиш. Инсон зоти ўзи яхшиликни билмайдиган ношукр бўлар экан».

«Савобнинг кети мушкулот» деган гап бекорга чиқмаган. Ҳақиқатан бировга яхшилик қиласиз, аммо ундан жавоб қайтмайди, аксинча кўп ҳолларда яхшилигингиз эвазига ҳатто ёмонлик кўрасиз. Бировга раҳм қилиб қарз берасиз, ололмай қийналасиз, ҳатто унга душманга айланасиз. Бировга ёрдам қилиш учун битмаётган ишига елка қўйиб юборасиз, эвазига қуртдаккина «миннатдорчилик» сўзи эшитасиз. Биров билан дўстлашмоқчи бўласиз, аммо у «бир балоси бўлмаса менга нега суйкалади», деб сизни душманига айлантиради. Қийналиб қолган укангизга пул таклиф қилсангиз, орқаваротдан «бойваччалигини бошқаларга қилсин» деган нордонгина гап эшитасиз. Бунга асло ажабланманг, чунки Аллоҳ таоло инсонларни шундай хулқ-атвор билан яратган. Шунинг учун ҳаётда кимга бўлишидан қатъи назар, одамларга яхшилик қилсангиз, мукофотини инсонлардан эмас, Яратганнинг ўзидан кутинг. Одамлар камданкам яхшилигингизга яхшилик билан жавоб қайтаришади, миннатдор бўлишади.

Атоқли олим Ҳасан Басрийдан «Яхши инсон ким?» деб сўрашганида бундай жавоб берган: «Тўрт нарсанинг яхши эканига даолат қилади: тилининг ростгўйлиги, дўстларининг хато-камчиликларини кечирishi, замона аҳлининг таниқли кишисига саховат кўрсатиши, таниш ва қўшниларга озор беришдан тийилиши». Келинлар, ҳар ерда, ҳар кишига, ҳамиша яхшилик қилишга шошилалик. Яхшилик ва эзгулик ёмонликни ёқтирмагани каби ёмонлик ҳам яхшиликдан қочади.

Абдуллоҳ НОДИРОВ.

ҚИММАТГА ТУШГАН ҲУШТАК

«Азиз дўстим, чоршанба ва шанба кунлари йўллаган мактубингизни олдим. Бугун яна чоршанба. Аввалгисига жавоб ёзмаганим учун мактуб олишдан маҳрум бўлдим. Бироқ, гарчи ялқов бўлмасам-да ва мактуб ёзишни унча хуш кўрмасам-да, агар ўзим жавоб ёзсам, бошқа ҳеч қачон Сизнинг дилкаш сўзларингизни ўқий олмаслигим юзасидан пайдо бўлган чексиз хавотир қўлимга қалам тутишга мажбурлади. Шу боис жаноб Б. эртага Сизни йўқлаб бориш ниятида экани тўғрисида илтифот ила маълум қилганида ҳам бу чоршанбани олдингилари каби Сизнинг дилкаш даврангизда эмас, Сиз ҳақингизда хаёл суриб ўтказишга, Сизга мактуб битиш, номаларингизни қайта-қайта ўқиб чиқишга аҳд қилдим.

Сизнинг жаннат ва у ердаги ҳаёт тўғрисидаги таърифингиз мени мафтун этди. Жаннатга бу оламдан имкон қадар ҳамма яхши нарсаларни олиб ўтишимиз кераклиги ҳақидаги мулоҳазангизни бағоят маъқуллашман.

Фикримча, агар ҳуштаклар учун ҳаддан ортиқ ҳақ тўламаганимизда эди, ҳозиргидан кўра кўпроқ нарсаларга эга бўлишимиз, ёвузликлардан камроқ азоб чекишимиз мумкин бўлур эди. Чунки биз учратадиган бахтсиз одамлар, менимча, ана шу эҳтиётсизликлар туфайли саодатларини бой беришган.

Бу одам нимани назарда тутяпти, деб сўрасиз? Билишимча, сиз ҳикояларни ёқтирасиз. Шунинг учун ўзим ҳақимдаги бир ҳикояни сизга сўзлаб берай ва бунинг учун мени маъзур тутайсиз.

Ўшанда ёшим еттида эди. Байрамларнинг бирида ўртоқларим менга бир ҳовуч чақа ҳадя қилишди. Мен ўша заҳоти ўйинчоқлар сотадиган дўконга равона бўлдим. Йўлда кетаётганимда бир боланинг қўлидаги ҳуштак овози эс-хушимни ўғирлади ва дўконга кириб бор пулимга ҳуштак сотиб олдим. Кейин уйга қайтиб, севинчим ичимга сиғмай, қулоқни қоматга келтириб ҳуштак чала бошладим.

Бундан уйдагиларнинг роса аччиғи чиқди, аммо мен хурсандчиликдан сармаст эдим. Акаларим, опаларим, амаки-ваччаларим ҳуштакнинг нарҳини суриштириб билишгач, уни ўз баҳосидан тўрт баравар қимматга сотиб олганимни, агар пулни тежаганимда қолган пулга қанақанги яхши нарсалар сотиб олишим мумкинлигини айтиб, устимдан роса кулишди. Хўрлигим келиб йиғлаб юбордим. Ҳуштак туфайли чеккан бу изтиробларим у келтирган лаззат ва қувончлардан кўра ортиқроқ эди.

Хотиримга муҳрланиб қолган бу воқеа кейинчалик менга кўп асқотди. Бирор нокерак буюмни сотиб олиш васвасасига учраганимда ўзимга: «Ҳуштак учун ҳаддан зиёд ортиқча пул тўлама!» дейману маблағимни тежаб қоламан.

Вояга етиб, атрофимдаги одамларнинг ҳатти-ҳаракатларини кузата бошладим ва шунда ҳуштаги ниҳоятда қимматга тушаётган жуда кўп кишилар борлигини кўрдим. Ўзининг қимматли вақтини, фароғати ва эркини, марҳамати ва эҳтимол ёр-дўстларини қирол саройидаги қабул маросимида иштирок

(Америкалик файласуф ва дипломат
Бенжамин Франклиннинг Бритон хонимга
мактуби. 1779 йил 10 ноябр)

этиш шарафига ноил бўлиш йўлида қурбон қилиб юбораётган ўта иззатталаб одамни кўрганимда ўзимга ўзим: «Бунинг ҳуштаги жуда қимматга тушди-да», деб кўярдим.

Шон-шухратга ортиқ даражада муккасидан кетган, доимий равишда сиёсий югур-югурлар билан овора бўлган, эътибор-сизлиги оқибатида касб-корини ўлда-жўлда қолдирган кимсани кўрганимда эса: «Чиндан ҳам унинг ҳуштаги роса қимматга тушди», деб кўяр эдим.

Ҳар қандай ҳузур-ҳаловатдан, ўзгаларга яхшилик қилишдан, ҳамсоя ҳурмат-иззати, эътиборидан ва чин дўстлик қувончларидан воз кечиб, пул тўплашни ихтиёр қилган ўтакетган хасис одамни кўрганимда: «Эй бахтиқаро, сенинг ҳуштагинг нақадар қимматга тушди-я», дер эдим.

Ҳиссий лаззат, кайфу сафо йўлида ақлини қурбон қилган ва саломталигига ўнглаб бўлмас путур етказган шахватпарастни учратганимда: «Сен адашяпсан, наздинда лаззатдай туюлаётган нарса аслида бир дарддир. Ҳуштагинг роса қимматга тушди-да», дердим.

Ўзига оро бериб, гўзал либосларга, чиройли уйлару шоҳона жиҳозларга, қўш отли фойтунларга меҳр қўйган, аммо қўли калталиқ қилиши оқибатида қарзга ботган ва азиз умрини турмада ниҳоялаганларни кўриб: «У ҳуштак учун ниҳоятда катта тўлов тўлади», деб кўярдим.

Хулласи калом, мен инсон бошига ёғилувчи кулфатларнинг кўп қисми одамлар нарсаларнинг қимматини тўғри баҳолай олмасликларидан келиб чиқади ва уларнинг ҳуштаги жуда қимматга тушади. деб ҳисоблайман.

Аммо ҳар ҳолда бундай бахтиқароларга шафқатли бўлишимиз лозим. Ҳолбуки, бундай ўйлаб қарасам, ғурурланишга арзигули ақл-фаросатим борлигига қарамай, мен учун ҳам қирол Жоннинг олмалари каби йўлдан оздирувчи нарсалар бор. Хайриятки, уларни сотиб олиб бўлмайди. Бордию улар кимошди савдосига қўйилганида ҳам мен бир лаҳзада бор-будимдан айрилишим ва яна бир бор ҳуштак учун ҳаддан ортиқ пул тўлаб юборганимни пайқамай қолишим мумкин бўлур эди.

Кўришгунча хайр, менинг азиз дўстим. Камоли эҳтиром билан содиқ қулингиздан деб билурсиз».

ЖИНЛАР БОР НАРСАМИ?

САВОЛ: Муҳтарам «Ҳилол» электрон журнали ижодкорлари! Мени анчадан буён бир савол қийнайди. Болалигимизда бобо-момоларимиз бизларни «бемаҳалда ёлғиз юрма, жин чалиб кетади», деб қўрқитишарди. Улғайгач, одамларнинг «фалончига жин кириб олибди, ҳеч қандай муолажанинг фойдаси бўлмаётган эмиш» деган гапларини эшитиб қоляпмиз. Ўзи жин бор нарсамми, унинг одам ичига кириб олиши, унга зарар етказиши ҳақиқатми? Жин кириб қолган одамлардан жинни чиқаришга қандай қараш керак? Ҳурмат билан, мухлисингиз Азамат. Тошкент шаҳри, Бектемир тумани».

ЖАВОБ: «Жин» сўзи луғатда «тўсилган», яъни одамлар кўзидан тўсилган, яширилган маъносида. Халқда «ажина» ҳам дейилади. Жинлар инсонлар кўзига кўринмайдиган, аслида мавжуд ғайбий махлуқлардир. Жинларнинг мавжудлигига Қуръони каримдаги Жин сураси ва бир неча оятлар далилдир. Аллоҳ таоло ва Унинг пайғамбари хабар берган, аммо бизга кўринмайдиган нарсалар ғайбий саналиб, уларга иймон келтириш исломий ақиданинг асоси ҳисобланади. Ҳар бир мусулмон бунга иймон келтириши лозим. Қуръон оятларида кўпинча инсон (инс) ва жинга барабар мурожаат қилинган. Ҳадиси шарифда Пайғамбар алайҳиссаломнинг жинларга Қуръон ўқиб берганлари хабари келган. Қуръон ва ҳадис жинларнинг оловдан, кўринмас қилиб яратилганига қатъий далолат қилади. Жинларнинг инсонларга озор бериши, душманлик қилиши инкор этилмайди. Улар инсонлар кўзига туя, сигир, қўй, хачир, от, ит, илон, чаён, қушлар сифатида, ҳатто одам қиёфасида кўриниши мумкин.

Жинлар ҳам инсонлар каби кофир ёки мўмин, турли дин ва ақидада бўлади, еб-ичади, эркак-хотини бор, шаръий тақлифларга мукаллаф бўлади. Жинларнинг кофирлари шайтон-иблислардир. Жинлардан паноҳ тилаш, ёрдам сўраш, уларга атаб жонлиқ сўйиш шаръан ҳаром ҳисобланади. Уламоларимиз баъзи бир ёмон жинларнинг одамларга таъсири бўлиши мумкин, дейишган. Масалан, Аллоҳ таолодан паноҳ сўрамай ҳожатхонага кирган одамга шайтонлар зарар етказишлари мумкин. Пайғамбаримиз (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) жинлардан сақланиш учун Фалақ ва Нас сураларини ўқиб

дам солиб юришни тавсия қилганлар. Нас сурасининг ўзида жинларнинг ёмонлигидан паноҳ сўраш очиқ-ойдин айтилган.

Фақиҳларимиз, ким жинлар билан гаплашишни даъво қилса, Қуръони каримга асосланиб, унинг гувоҳлиги қабул қилинмайди, деган ҳукми чиқаришган. Агар банда Аллоҳ таолонинг айтганини қилиб юрса, жинлар унга қарши ҳеч нарса қила олишмайди, шайтонга эргашса, унинг малайи бўлиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас. Мабодо шайтон васваса қиладиган бўлса, дарҳол Аллоҳдан паноҳ сўраш лозим. Шайтон нима қилса ҳам, васвасадан нарига ўта олмайди. Ҳар бир инсон учун шайтоннинг васвасасидан қутулишнинг осон йўли — мўмин-мусулмон, тақводор бўлиш. Аллоҳни ҳар доим эслаб юриш шайтонга қарши энг ишончли ва кучли қуролдир.

Қуръони каримнинг Жин сурасида жинларнинг ҳам кофир ва мусулмонлари борлиги зикр этилган: «(Эй Муҳаммад), айтинг: «Менга аён бўлишича, жинлардан бир гуруҳи тинглаб кетгач айтишди: «Ажиб бир Қуръон эшитдик» (1-оят). Ояти каримадаги «истамаъа» сўзи Пайғамбар алайҳиссалом жинларни кўрмаганларига далолат қилади. Жинлар ҳақидаги хабарлар у зотга ваҳий орқали билдирилган. Қуръони каримда жинлар қиссасини келтириш орқали Аллоҳ таоло инсонлардан ташқари Ўзининг амр-фармонларига мукаллаф (масъул) махлуқлар, яъни жинлар борлигини, Қурайш мушриклари ва кофирлари каби уларнинг ҳам яхши-ёмонлари, имонлиларию куфр келтирганлари мавжудлигини, бандалар Аллоҳ таолонинг ғайбини билишдан ожиз эканларини баён этади. Аллоҳ таоло айтади: «(Эй Муҳаммад), Биз олдингиз-

га бир гуруҳ жинларни Қуръон тинглашсин, деб юборган эдик» (Ахқоф, 29)

Ғайба (яширин оламга) имон келтириш исломий ақида асосларидан биридир. «Ғайб» Аллоҳ азза ва жалла ҳамда Унинг охириги Пайғамбари хабар берган, лекин бизга кўринмаган нарсалардир. Жинлар ҳам ғайбий нарсалардан бўлиб, уларга имон келтиришимиз лозим. Чунки жинларнинг борлигига Қуръони карим ва ҳадиси шарифларда далиллар жуда кўп.

Аллоҳ таолонинг буйруғи билан Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом инсонларга жин ҳақида бундай маълумот бермоқдалар: «Менга ваҳий орқали аён бўлишча, жинларнинг бир гуруҳи (етти нафари) Қуръон ўқиётганимда тинглаб ўтиришди ва кейин шерикларининг олдига бориб: «Бизларни Ҳақ сўзга ҳидоят қиладиган ажойиб бир Қуръонни эшитдик ва дарҳол унга имон келтирдик», дейишди». **Бу ҳодисанинг баёни Абдуллоҳ ибн Масъуддан (розийаллоху анху) ривоят қилинган ушбу ҳадисда келган:** «Бир кечаси Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам) билан бирга эдик. Кейин у кишини йўқотиб қўйдик. Аллоҳнинг элчисини водий ва даралардан изладик. Ўзимизча: ё олиб қочиб кетишган ёки у зотга суиқасд бўлган, деб ўйладик. Шу тун бизга энг ёмон кеча бўлди. Тонг отганида у зотнинг Ҳиро томондан келаётганларини кўрдик. Биз: «Эй Расулуллоҳ, сизни йўқотиб қўйиб, изладик. Лекин топа олмадик ва жуда ёмон тунни ўтказдик», дедик. Шунда Расулуллоҳ: «Менга жинларнинг даъватчиси келди, у билан жинлар олдига бордим. Мен уларга Қуръон ўқидим», дедилар. Ибн Масъуд айтадилар: «Расулуллоҳ биз билан бориб, уларнинг изларини ва ёққан оловларининг асарини кўрсатдилар. Жинлар ўз емишлари ҳақида сўрашганида, Расулуллоҳ (соллаллоху алайҳи ва саллам): «Аллоҳнинг исми зикр қилинган ҳар бир суяк сизларнинг қўлингизга тўлиқ гўштли бўлиб тушади, ҳар бир тезак эса уловингизга ем-хашак бўлади», дедилар. Кейин бизга: «Бу икки нарса билан истинжо қилманг, чунки улар биродарларингизнинг емишидир», дедилар» (*Имом Муслим ривояти*).

Абдуллоҳ ибн Масъуддан (розийаллоху анху) ривоят қилинади: «Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам Маккадалик пайтларида саҳобаларга: «Ким жинлар билан учрашишни хоҳласа, келсин», деган эдилар. Мендан бошқа ҳеч ким келмади. Набий алайҳиссалом билан бирга Макканинг юқорисига етиб борганимизда оёқлари билан ерга бир чизиқ чизиб, кейин ўша ерда қимирламай ўтиришимни буюрдилар. Сўнгра ўринларидан туриб Қуръон ўқидилар. Кўпгина қора нарсалар ўраб, мен билан у зот ўрталарини тўсиб қўйди. Ҳатто овозларини ҳам эшитолмай қолдим. Қора нарсалар булут парчалари каби тўзғиб кетиб боришарди. Уларнинг бир қисми ортда қолди. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам бомдод вақтидагина кўриндилар. Кейин олдимга келиб: «Анави бир жамоа жинлар нима қилди?» деган эдилар, мен: «Улар жинлармиди, эй Аллоҳнинг Расули?» дедим». Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи ва саллам жинларга озуқа қилиб суяк ва тезакни бердилар. Кейин бизларга тозаланиш мақсадида тезак ёки суякдан фойдаланишини ман қилдилар» (*Ибн Касир тафсири*).

Аллоҳ таоло хабар берадики, махлуқотлари орасида жин ҳам мавжуд, у оловдан яратилган, Иблис ҳам жинлардан. Жинлар одамларни кўради, овозини эшитиб-тушунади, инсонлар эса уларни кўра ё эшита олишмайди. Улардан инсонлар каби имонли ва кофирлари, яхши-ёмонлари бор. Жинлар залолатга кетган инсонларни йўлдан оздириб, фикрига таъсир кўрсатиши мумкин.

Моддий оламнигина тан олиб, ғайбий (яширин) руҳий олам борлигидан беҳабар ёки бунга ишонмайдиган айрим нодон кимсалар жинларнинг ҳам мавжудлигига ишонишмайди.

ди. Улар жинларни кўрмаганлари учун унга ишонишмайди. Ваҳоланки, атрофимизда инсон кўзига кўринмайдиган, аммо мавжудлиги ҳақиқат бўлган қанча-қанча нарсалар бор. Масалан, электр токини кўролмаймиз, лекин унинг симда юришини, чироқни ёндиришини ҳамма билади. Нафас олаётганда ҳавони кўрмаймиз, бироқ унинг борлигини, усиз бир дақиқадан ортиқ яшаб бўлмаслигини ёш бола ҳам англайди. Агар кўзларга кўринмайдиган руҳ танани тарк этса, у жонсиз гўшт-суяк йиғиндисига айланиб, одам ҳаёти тугагини билмаган киши топилмаса керак. Шу каби кўзга кўринмас жинларнинг борлигига мўминлар иймон келтиришади. «Жин» сўзи ҳам «тўсилган, кўзлардан яширин» маъносини англатади.

Аммо қадимда ҳам, ҳозир ҳам жин ҳақида турли хурофий ва бидъат тушунчалар, ирим-сиримлар шу қадар кўпайиб кетганки, одамлар жинлар борлигига ишонмаганлари туфайли ана шу ёлғон эътиқодга бўйсунушяпти ёки дунёдаги ҳамма нарсани жинлар бошқармоқда, деган ботил тасаввурга бориб қолишган. Жин ва сеҳр масаласи баҳслар, изланиш ва далиллар билан аниқ жавоб бериш керак бўлган муҳим мавзулардандир. Чунки у жамият воқеълигида ўзини бутун бўйбаста билан намоён этмоқда. Муттаҳам фолбинлар заиф, содда кимсаларни алдаб ундирадиган сариқ чақалар эвазига кечаю кундуз фасод ва бузғунчилик қилиб, жинларни ҳамма нарсага кучи етадиган қудратли махлуқлар ёки инсонлар тақдирига таъсир ўтказа оладиган ёвуз кучлар сифатида кўрсатишга уринмоқда. Бугунги кунда уламоларимиз бундай бузғунчиликларнинг хатари ва зарарини одамларга баён этиб, тушунтириб беришлари вожиб бўлиб қолди. Бундан ҳам муҳимроғи, уламолар кишиларни ўз муаммоларини ҳал этиш, турли хасталикларига даво излаш учун «жинлар ҳамласидан қутқара оладиган» фолбинларга мурожаат қилишдан қайтариб, бунинг ўрнига сеҳр ва касалликка қарши шаръий муолажани тақдим этишлари керак.

Жинлар ҳам инсонлар каби Ислом шариати буюрган барча кўрсатмаларни бажаришга мукаллаф (масъул) диллар. Ибн Абдул Барр (раҳмаҳуллох): «Аллоҳ таолонинг оятларини (Анъом, 130; Раҳмон, кўплаб оятлар) далил қилиб, кўпчилик олимлар жинларни мукаллаф, дейишади», деган. Фахриддин Розий ва Қози Абдулжаббор (раҳимаҳуллох) фикрига кўра, аҳли фикр ва уламолар ўртасида жинларнинг ҳаммаси мукаллаф эканига ихтилоф бўлмаган. Имом Субкий «Фатово»сида бундай ёзган: «Албатта уларга намоз, шартлари билан нисобга етса – закот, рамазон рўзаси ва бошқа амаллар фарздир. Шариатдаги барча ҳаром нарсалар уларга ҳам ҳаромдир».

Жинлар ҳам ақида ва диёнатда инсонлар кабидир. Уларнинг ҳам мусулмон, кофир, мушрик, мунофиқлари бор. Жинларнинг мусулмонлари ҳам инсонларники каби аҳли суннат, аҳли бидъат ва бошқаларга бўлинади. Уларнинг ичида ҳам итоаткори, осийи, тақводори ва фожири бор. Жинлар орасидаги аҳмоқлар, яъни иблислари ва ботил йўлдагилари инсонларнинг шундай тоифаси каби Аллоҳ шаънига турли тўхмат-бўхтонларни нисбат беради. Аллоҳнинг хотини ёки фарзандлари бор, деб Уни инсонларга ўхшатмоқчи бўлади.

Жинлар Аллоҳ таолонинг буюклигини, Унинг қудрати ва азаматини, ҳар ишга қодирлигини инсонларга қараганда яхшироқ билишади. Шунинг учун инсонлару жинлар Аллоҳга нисбатан ёлғон ишлатишга ҳаддилари сизмайди, деган тушунчада бўлишган. Қуръони каримни эшитишгандан кейин бу тушунчаларининг хато эканини сезиб қолишди. Инсонлар ҳам, жинлар ҳам Парвардигор амрига зид ҳолда ёлғон гапиришар экан.

Ислом келмасидан олдин баъзи одамлар жинлардан кўрқиб, улардан паноҳ сўраб юришар эди. Қадимда (ҳозир ҳам) баъзи одамлар сафарга чиққанида бирор хилватроқ ерда тўхтаб ўтмоқчи бўлса, ўша ернинг «эгалари» бўлган жинларнинг улуғларидан паноҳ сўрашарди. Буни билган жин-

ларнинг муттаҳамлиги янада ортиб, «мана энди биз фақат жинларга эмас, ҳатто инсонларга ҳам ҳўжайинмиз», деб ғурурланишар эди. Қуръони карим бундай тушунча, фикр-ўйнинг ботил эканини баён этиб, жинлар ҳам худди инсонлар каби Аллоҳ махлуқи ва бандаси эканини, Парвардигорнинг изни-иродасисиз ҳеч кимга фойда ё зарар етказа олмаслигини билдиради. Қатода айтадилар: «Агар одамлар Аллоҳни қўйиб, жинлардан паноҳ тилашса, жинлар ана ўшанда уларни озор бериш билан қўрқитади». Икримадан (розийаллоху анху) ривоят қилинишича, жинлар инсонлардан худди улар жинлардан қўрққанидек, балки ундан-да қаттиқроқ қўрқишади. Агар одамлар бирор жойга келиб тушишса, у ердан жинлар қочиб кетади. Агар одамларнинг улуғи: «Бу жой аҳлининг улуғидан паноҳ тилаймиз», деса, жинлар: «Биз улардан қўрққанимиздек, улар ҳам биздан қўрқишяпти», дейишади-да, одамларга яқинлашиб, шарпа, кўланка, васваса билан қўрқитишади» (Ибн Абу Ҳотим ривояти).

Инсон жиндан улуғ ва қадридир. Шайх Абу Бакр Жазоирӣ айтади: «Жинларнинг ҳатто солиҳлари ҳам қадр, каромат ва шарафда инсондан паст даражада. Зеро, Қодиру Зулжалол инсоннинг мукаррам эканини билдириб, **«Биз Одам болаларини...Ўзимиз яратган жуда кўп жонзотлардан афзал-устун қилдик»** (Исро, 70), дейди. Бу ҳолга яна жинларнинг инсон олдида нуқсонли ва заиф эканини ўзлари ҳис этишлари ҳам далолат қилади» (Ваҳид Абдуссалом Болий. «Жин ва шайтон ҳақида», 1999 йил, 30-бет).

Жинлардан паноҳ тилаш ширқдир. Имом Қуртубӣ: «Аллоҳдан паноҳ тилаш ўрнига жинлардан паноҳ тилаш ширқ ва куфрдир», деган. Бунинг ўрнига динимиз бошқа бир шаръий амални тавсия этади. **Ҳавла бинти Ҳакимдан (розийаллоху анху) ривоят қилинади:** «Мен Расулulloҳнинг (соллаллоху алайҳи ва саллам) бундай деганларини эшитганман: «Ким бир жойга кўнганда: «Аъзу бикалиматиллаҳит-томмати мин шарри ма холақ» (Аллоҳимнинг бор калималари билан У яратган махлуқлар ёмонлигидан паноҳ тилайман) деса, ўша жойдан кетгунича унга ҳеч нарса зарар бера олмайди» (Имом Муслим ривояти). Жобир ибн Абдуллоҳдан (розийаллоху анху) ривоят қилинган ҳадисда Фаҳри коинот (алайҳиссалом): «Агар сизларга жин ё шайтон бирор суратда кўринса, азон айтинлар», деганлар (Ибн Сунний ривояти).

Юқорида айтилганидек, жинлар орасида инсонлар каби яхшиларию ёмонлари ҳам, мўминларию кофирлари ҳам, тақвоиларию фожирлари ҳам бор. Ибн Аббос (розийаллоху анхумо) «турли йўлларда эдик» иборасини «Бизлардан мўмин ҳам, кофир ҳам бор эди», деб тафсирқилганлар. Бошқа бир муфассир бундай дейди: «Улар (жинлар) мусулмонлар, кофирлар, аҳли суннат, аҳли бидкат каби турли тоифаларга бўлинишган».

Қуръони карим хабарига кўра, жинларнинг даъватчиси тан олиб айтадики, биз ҳам Аллоҳ таоло Ер юзида жорий қилган низоми ва қонунларга қарши боролмаймиз. Инсонларнинг ҳаёт тарзи ва қисматига таъсир ўтказа олмаймиз. Агар улардан бирортаси жамоамиз аъзоларига зарар етказса, шундагина биз ҳам унга бирор ёмонлик қилишимиз мумкин. Аллоҳ таоло инсонларнинг итоатсизлиги, осийлиги, ҳаддан ошгани учун қандай жазо жорий қилса, бу бизларга ҳам тааллуқдир. Биз ҳам инсонлар каби Яратганнинг жазосидан ҳеч қаёққа қочиб қутула олмаймиз. Ҳақиқатан, сеҳргар ва қоҳинлар ёрдам сўрайдиган жинларнинг ғайбни билишга кучлари етмайди. Қуръонда жинларнинг Сулаймон алайҳиссалом ўлимида бе-хабар қолганлари зикр этилади: **«Унинг ўлимига ҳассасини кемираётган куртгина далолат қилди. У қўлаб тушган, жинлар аниқ билишдики, агар уларнинг ғайбдан хабари бўлганида бу хорловчи машаққатда қолмаган бўлишар эди»** (Сабъ, 14).

Муҳаммад алайҳиссаломга пайғамбарлик келишидан олдин жинлар ҳам инсонлар каби турли динларда бўлишган, уларнинг динсиз мажусийлари ҳам бор эди. Жинлар ичида мусулмон бўлганлари ҳам, ҳақ йўлдан адашиб, ширқ ва куфр йўлини тутганлари ҳам бор. Бу икки тоифадан Исломга кирганлари тўғри йўлдадир. Мусулмон жинлар бошқаларини Муҳаммадга (соллаллоху алайҳи ва саллам) имон келтиришга даъват қилишарди. Бу эса ҳазрати Расулulloҳнинг инсонлару жинларга юборилган ҳақ Пайғамбар эканларига далолатдир. Ҳасан Басрий (раҳматуллоҳи алайҳ): «Аллоҳ таоло ҳаргиз жинлардан, саҳройилардан, аёллардан пайғамбар юбормади», деган.

Жинларнинг мўминлари Аллоҳ таолонинг улкан мукофоти – жаннатга мушарраф бўлишади. Бундан ҳам олийи – Парвардигорлари жамолига етишишади. Олдинги ва кейинги уламолар кофир жинларнинг дўзахга кириши ҳақида яқдил фикрда бўлишган. Аммо жинларнинг мўминлари жаннатга кирадими ё йўқми, бу борада ихтилоф қилишган. Ҳофиз айтадилар: «Бу тўғрида тўрт хил фикр бор: биричисида, жаннатга киришади, дейилган, бу кўпчиликнинг фикри; иккинчисида, улар жаннат атрофида бўлишади, дейилган, бу фикр Имом Молик ва бир тоифа уламолардан нақл қилинган; учинчисида, уларни Аъроф эгалари, дейишган (Аъроф – жаннат ва дўзах ўртасини ажратиб турувчи девор бўлиб, учинчи тоифага мансублар унинг устида Аллоҳ ўзларини жаннатга ё дўзахга ҳукм қилишини кутиб туришади); тўртинчисида, бу тўғридаги жавобдан тийилиш лозим».

Ибн Касир айтадилар: «Ҳақиқат шуки, уларнинг мўминлари инсонларнинг иймонлилари каби жаннатга киради. Шундай ўйлаш солиҳ аждодлардан бир жамоанинг мазҳабидир. Баъзилари бунга Аллоҳ таолонинг ушбу оятини далил қилиб келтиришади: **«Уларга илгари на бир инс ва на бир жин тегингандир»** (Раҳмон, 56). Бу далилда айрим мулоҳазалар бор. Яхшиси, Аллоҳ азза ва жалланинг мана бу оятини далил қилиш афзалроқдир: **«Парвардигори ҳузурдаги ҳисоб-китобдан қўрққан кишига икки жаннат бордир. Парвардигорингизнинг қайси неъматларини ёлғон дея оласизлар?!»** (Раҳмон, 46).

Инсон насли каби жинларнинг ҳам йўлдан озганлари, ҳидоятдан чекинганлари, Аллоҳ таоло ва Унинг Пайғамбарига итоатсизлик қилганлари қаттиқ жазога гирифтор бўлади. Абдий қийноқ жойи бўлмиш дўзахга ўтин бўлади. Муфассирлардан бири: «Жинларнинг кофирлари уламолар иттифоқида кўра, охиратда азобланади. Аммо мўминлари кўпчилик олимлар фикрига кўра жаннатда бўлади». **Абу Дардодан (розийаллоху анху) ривоят қилинади:** «Расулulloҳ (соллаллоху алайҳи васаллам) бундай деганлар: «Аллоҳ таоло жинларни уч тур қилиб яратди: бир тури илонлар, чаёнлар ва ер ҳашаротлари каби қилиб; иккинчи тури ҳаводаги шамолга ўхшаш қилиб; учинчи тури ҳисобга тортилади ва жазоланади» (Имом Термизий ривояти, «Наводирул-усул»).

Уламолар жинларга атаб жонлиқ сўйишнинг ҳаромлигига иттифоқ қилишган. Аллоҳдан бошқага атаб жонлиқ сўйиш ширқдир. Аллоҳдан бошқага атаб сўйилган нарсадан тановул этиш мусулмонга ҳаромдир. Фолбин ва азайимхонлар сеҳрни ечдириш, жин чалган кишини муолажа қилдириш ва шунга ўхшаш ишларни истаб келган жоҳил кишилардан муайян сифатли ҳайвонни келтиришни талаб қиладилар. Сўнг уни сўйиб, қонини касалга суришни буюрадилар. Жонлиқ сўювчи гарчи жиннинг номини талаффуз этмаса-да, лекин амаллари ниятга қараб бўлади.

Аллоҳдан бошқага атаб жонлиқ сўювчи малъундир. Имом Муслим «Саҳиҳ»ларида Али ибн Абу Толиб розийаллоху анхудан ушбу ҳадиси шарифни келтиради: «Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам: «Аллоҳдан бошқага атаб сўйган кишига Аллоҳнинг лаънати бўлсин», дедилар».

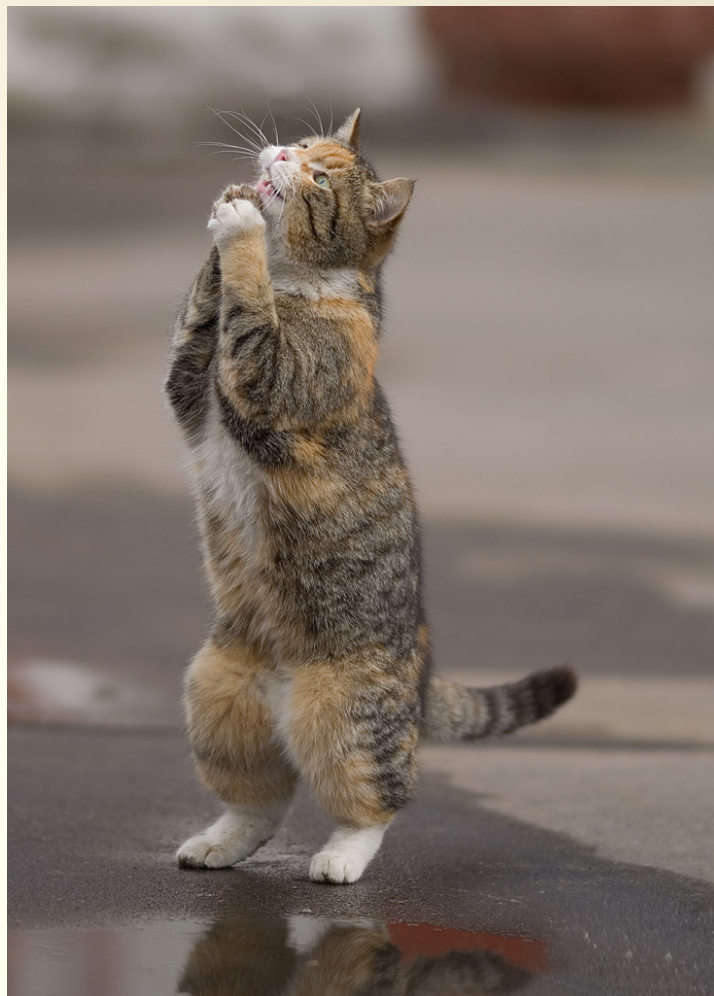
ТЕКИНГА МУШУК ОФТОБГА ЧИҚАРМИКИН?

Мусулмонлар орасида динга алоқадор таълим, турли маросим ва байрамлар текинга бўлиши керак, деган қандайдир қолиплар тобора урчиюпти. Ҳатто кўпчилик одамлар «диний адабиётлар ҳам текин бўлиши керак» деган фикрда юради, аммо бу фикрлар ўн йил олдинги ҳолатга қараганда бирмунча камайганга ҳам ўхшайди. Гапириш қанчалик оғир бўлмасин аммо бу оддий ногирон нафақахўрлар мантиқидир. Мусулмонларнинг эҳтиёжларини кимдир четдан келиб қондирадигандай, ҳаммасини лаганга солиб, едириб кетадиганидек бир нарсани кутиб ўтиришлару қандайдир боқимонда кайфият кўринишларидан ҳали ҳам халос бўла олмаёпмиз. Шу ўринда чуқурроқ бир ўйлаб кўрайлик: дунёда ўзи нима нарса текинга берилади? Инсонлар қаерда керакли нарсаларини пул тўламай харид қилишяпти? Истаймизми ёки йўқми, эҳтиёжимизга яраша ҳамма жойда, ҳамма нарса учун пул сарфлашимизга тўғри келади.

Лекин негадир кўпчилик ҳамон боқимандалик кайфиятидан қутула олмаёпти. Бир мусулмонга китоб тақлиф этсангиз, «нега сотасизлар, ахир текинга бермайсизларми?» дея бўғилади. Янги диск сотмоқчи ёки бошқа бир хизматни бажармоқчи бўлсангиз, буларнинг пулли бўлганидан кимларнидир хуноби ошади. Улар наздида фақат Ислоҳ (аниқроғи Ислоҳ инфратузилмаларининг маҳсулотлари) негадир текин бўлиши керак. Аммо, одатда текин бўлган нарсаларнинг сифати ҳам... текинбоп бўлади-да. Агар биз кимнидир қизиқтира оладиган ва бирон нарсага таъсир қила оладиган сифатли ва рақобатбардош маҳсулотларни истар эканмиз, унинг нархи ҳам шунга яраша бўлиши кераклигига тайёр бўлишимиз керак.

Бу дунёдаги ҳар қандай фаолият, маҳсулот, ресурс ўз қийматига эга. Аллоҳ таоло шундай яратган ва буни тан олиш айб эмас. Боз устига мусулмонларнинг динларида бизнес одоблари, меҳнат, жамғариш, истеъмол қилиш ва соғлом капитализм ҳақида батафсил баён қилинган-ку. Иккиюзламачилик қилишимиз етар энди. Пулга муносабат соғлом, исломий, яъни суннатга мувофиқ бўлиши керак. Саҳобалар ҳаётига назар солинг – улар Аллоҳ йўли учун пул сарф қилишда ўта саҳий эдилар. Аммо шу билан бирга улар пулнинг қадри ва кучини жуда яхши билишган, режали ва ишбилармон бўлишган. Уларнинг ҳеч қайсиси Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан динга бўлган қизиқишлари учун пул талаб қилишмаган.

Ҳар қандай маҳсулот – китоблар, нашидлар концерти, таълим учун барибир кимдир пул сарф қилиши керак. Концерт заллари, наشريётлар, ўқитувчилар хизмати учун ҳақ тўланиши керак. Бундай ишларга зарур бўлган электр, сув, ёнилғининг ҳам ўзига яраша баҳоси бор. Ҳатто Аллоҳнинг Қуръони ҳам

барча учун раҳмат ўлароқ нозил бўлган, бироқ тайёр китоблар шаклида эмас, балки оғзаки (сўзлар) шаклида нозил қилинган.

Уни ҳали нашр этиш керак. Бунга эса пулсиз амалга ошириб бўлмайди. Агар булардан фойдаланаётган мусулмонлар китоб учун пул сарфлашдан бош тортисса, қандайдир бой ҳомий, хорижий жамғармалар ёки давлат бу харажатларни бўйнига олиши керак бўлади. Ва биз буларни рисоладаги ҳолат деб ҳисоблаймиз. Четдан келаётган ёрдам ва қурбонликлар ҳам ким тарафидан бўлмасин, буларнинг эвазига ўзимизни уларга қандайдир маънода қарам қилиб қўйишимизни ҳам ҳисобга олиб қўйишимиз керак. Бизлар, тўрт мучаси соғ эркаклар оёқ қўли йўқ ногиронлар каби кимгадир қарам бўлиб ўтиришимиз уят эмасми? Ногиронларнинг узрлари бор ахир, бизнинг эса ҳеч қандай узримиз йўқ.

Қуръони карим оятлари ёзилган китобларни савдо расталарида сотилиши шаккоклик, Аллоҳнинг каломи билан даромад кўриш мумкин эмас, деб айюҳаннос соламиз, Саудия қиролининг пулига чоп қилинган ва бепул тарқатилаётган китобларга эса индамай қўл чўзамиз. Шунга ўхшаш сўзларни яқингача бошқа диний адабиётлар ҳақида ҳам гапириб юргандик. Ислоҳ орқали пул топиш мумкин эмас, китобларни текин тарқатиш керак, дердик. Ажойиб мантиқ-а. Ҳайрон қоласан киши.

Китоб нашр қилиш – кўп сарф харажат талаб қиладиган қийин ишдир. Муҳаррир, мусахҳих, таржимон, муаллифларни топиш керак, сўнг уни тарқатиш учун транспорт, тарқатиш-савдо шаҳобчалари, у ерда ишлайдиган хизматчилар иш ҳақи ва ҳоказо харажатларни ўзингиз ҳисоблайверинг. Агар китоб нашр қилувчи китобларини текин тарқатса, кейин унинг на-

шриёти қандай қилиб фаолиятини давом этиради? Китоблар қайси маблағ эвазига чиқарилади? Шундай оддий нарсаларни ҳам тушунтириб ўтиришнинг ўзи ажиб ҳолат эмасми?

Агар биз нашидлар концерти, болалар байрами, маросимлар, масжид, мадрасаларни хоҳласак, қандайдир «диндор ҳомий» келиб ҳамма харажатларни бўйнига олишини, сўнг уларни ташкил қилиб ва бизларга таклифномалар юборишини кутиб ўтиришимиз керакми? Булар учун ўзимиз пул сарф қилишимиз кераклигини билишимиз, бунга ўрганишимиз керак. Масалан, Ғарб ва мусулмон мамлакатлари пойтахтларида бўлгани каби бизда ҳам Сами Юсуф концерт беришини хоҳлаймиз. Ундай бўлса, биз чипталарни «текин»га, «таниш-билиш» бўлганимиз учун ёки «намоз ўқиганимиз» учун қўлга киритиш йўллари йўламай, балки чипталарни ўзимиз сотиб олишга тайёр бўлишимиз керак. Бу пулларга зал ижарага олинади, керакли хизматлар учун ҳақ тўланади, ташкилотчи ва бошқа хизматдаги одамларга маош берилади. Фойдага қолган маблағ эса янги концертлар ўтказиш имкони беради. Шу тарзда, мусулмон агентлиги ёки продюсер марказлари ишлаб кетади. Исломиё ҳордиқ ва дам олиш саноати ҳам шаклланади. Шунга ўхшаш оддий тадбиркорлик асосларида бутун инфратузилмалар ташкил қилиниши мумкин.

Талаб бор экан – унга яраша таклиф ҳам бўлиши керакда. Ҳаммаси оддий нарса. Фақат шу ҳолатдагина у ҳаётий, муваффақиятли ва профессионал бўлиши мумкин. Агар биз динимиз Исломга бўлган қизиқишимиз учун, исломий инфратузилмалар, маросим ва маҳсулотларга маблағ сарф қилишга тайёр бўлмас эканмиз, ўзимизга савол берайлик – бизга ўзи Ислом керакми? Ахир бу иймонимизнинг аниқ кўрсаткичидир. Исломга бўлган муҳаббатимиз ҳақида қанча кўп гапирганимиз ҳеч нарса эмас, фақат Аллоҳ йўлида, Ислом учун қанча вақт, куч ва пул сарф қилдик, шуниси муҳимдир.

Текинхўрлик ва боқимандалик кайфиятидан тезда озод бўлишимиз керак. Пул билан ҳам Исломи қўллаб-қувватлаш мумкинлигини ўрганишимиз керак. Бу ҳамма қила олиши мумкин бўлган иш, иймонимизнинг бир кўриниши, исломий фаоллигимиздир. Албатта, истисно ҳолатлар ҳам бор. Муҳтож одамларга ёрдам қилиб туришимиз керак. Улар учун бепул дастурлар ташкил қилиниши ҳам кўзда тутилган бўлиши лозим. Аммо булар истисно ҳолатларидир. Шунда ҳам хориждаги бой биродарлар ёрдамини кутмай, уларга ўзимиз тезда амалий ёрдам бера олишимиз керак-ку ахир. Мана шу ҳолат ҳам ўта муҳимдир. Қачонки одамлар ўзларининг шахсий пулларини ўз ихтиёрлари билан сарф қила бошласалар, бу уларнинг қўлга киритган нарсаларига кўпроқ эътиборли бўлишларига, буларнинг қадрига етиши ва масъулиятни ҳис қилишларига сабаб бўлади. Агар нимадир текин қўлга киритилган бўлса, уларга муносабат ҳам шунга яраша бўлади-да. Текин нарса кам қадрланади.

Дунёда муҳтожлар жуда кўплаб топилади, Сомали, Афғонистон Бангладеш каби мамлакатларда одамлар уйсиз, очликдан ўлиш ҳолатига келишган. Ўзимизни ўзимиз молиялаштиришга ўтгандагина Ислом оёққа туради, қувватли бўлади. Ҳалол, диний хизмат ва маҳсулотларга маблағ сарф қилишининг ўзиёқ мақбул ва кифоя бўлган амалдир. Шулар билан бирга сиз Исломининг ривож ва унинг қувватига ҳисса қўшаётганингизни асло унутманг. Яъни, сиз Исломининг ёйилишида иштирок этмоқдасиз.

Хизмат ва маҳсулотлар мукаммал сифатга эга бўлмаса ҳам барибир уларга сарф қилишдан чўчимаслигимиз керак. Чунки, шу билан сиз уларнинг ривожига улкан ҳисса қўшаётган бўласиз. Акс ҳолда, яъни бегоналарнинг номи чиққан «бренд» маҳсулотлари ёки бошқа сифатли нарсаларни танласангиз, ўзимизнинг инфратузилмаларимиз яхшиланмайди, ҳатто уларга етарли даражада талаб бўлмагани боис улар йўқ бўлиб кетишлари ҳам мумкин. Албатта, ҳеч нарсага парво

қилмай Ислом, Шариат ва Ҳалол тамғалари бор барча нарсалар учун пулларингизни сарф қилиб ташланг, демоқчи эмасмиз. Албатта, танлаш керак. Агар бирон нарса ёқмаса, яхшироғини излаш керак, аммо шу ўринда дўстларимиз тақлиф қилаётган нарсалар чегарасидан чиқмаслик имкониятини ҳам қилишимиз керак. Бундай ёндашишлар тадбиркорларимизни рағбатлантиради. Шундай қилиб, сифатсиз рақобатга дош бера олмайдиган хизмат ва маҳсулотлар ўз-ўзидан йўқ бўлади, талабга эга нарсаларнинг бозори эса ҳаммиша чаққон бўлади. Фақат ҳақиқий талабга эга бўлган нарсаларгина қолади, яъни сиз пул сарф қилишга тайёр бўлган нарсалар. Сўнгги вақтларда нега муслима аёллар либоси сотиладиган дўконлар кўпайиб бормоқда? Чунки муслималар ўз либослари учун пулларини сарф қилишмоқда. Талаб бор экан – саноат ҳам ривожланади.

Ҳа, бизларда кўпчилик масжид олдида турадиган эҳсон қутиларига ишонмай қўйишди ва намозларидан сўнг хайр-эҳсон қилишга ҳамма ҳам тайёр эмас. Балки муаммо бироз бўрттирилгандир, аммо баъзиларга шубҳали муносабатда бўлишга асос бор. Мамлакатнинг (Россиянинг) катта масжид имомларидан бири таътилга чиққанида садақа тушуми кўпайгани, таътидан қайтгач эса садақа пуллари ҳисоби яна камайгани ҳолатлари қайд этилган...

Яна мақсадни аниқ қилиб сарф этса ҳам бўлади. Тўғридан-тўғри ўқитувчиларнинг ўзига сарф қилинг. Агар улар ҳисоб рақамига пул ўтказишдан чўчисангиз, масжид учун қурилиш молларини олиб беринг; ҳеч бўлмаса таҳоратхона учун ўнта совун олиб беринг; алмаштиринг, жума намозидан кейин масжидни тозалашга ёрдамлашинг. Яъни, жамоат ҳаётида пул, вақт ва кучингиз билан иштирок этинг. Кимдир келиб сизнинг ишингизни бажариб қўйишини кутиб ўтирманг. Келинглр, ўзимиздан ўзимиз сўрайлик: агар мен шу ишларни қилмасам, унда ким уларни қилади?

Ким нима деса ҳам аксар масжидлар садақа пулларимиз ҳисобига фаолият юритади. Ҳар қандай шаклда бўлса ҳам улар учун пул сарф қилишимиз натижаси ўзимиз фойдамиз учун бўлади. Бизларнинг хайр-эҳсонларимиз иситиш тизими, жойнамозлар, сув ва тоза ҳожатхоналар бўлиб ўзимизга қайтиб келади. Наполеон айтмоқчи, қайси бир миллат ўз армиясига эга бўлмаса, бошқаларнинг армиясини боқишга мажбур бўлади. Мавзуга қайтсак, агар ўз динимиз инфратузилмаларини қўллаб-қувватламасак, бошқа динлар учун сарф қилишга мажбур бўлиб қолишимиз ҳеч гап эмас. Масжидлар учун маблағлар бўлмаса, уларнинг ёпилишини наҳотки билмаймиз!? Улар ёпилиб ва ўрни бўш туради, деб хом хаёлга борманг. Бу бўшлиқ узоққа бормади: улар ўрнига церковлар, протестант марказлари, кришначиларнинг ибодатхоналари очилади. Улар атрофдаги одамлар билан ишлайди ва уларнинг сафига қўшилаётганлар топилади. Қўшилганлар орасида ўзининг хайр-эҳсонларини уларга олиб бориб берадиганлари ҳам албатта чиқади.

Агар шахрингизда яхши ҳалол ресторанлар бўлишини истасангиз, уларга ташриф қилиб турунг. У ерда қизиқарли тадбирлар ўтказилишини хоҳласангиз, у ерга бориб бирон нарса сотиб олишни қанда қилманг. Нашидлар концерти ва болалар байрамини истасангиз, чипталарга пул сарфлаб турунг. Мусулмонлар учун фитнес, такси ва ҳаммомлар керак бўлса, улардан пулларингизни қизғанманг. Исломиё сайтлар ва китоблар ўқиш сизга ёқадими, уларни сотиб олишга шошилинг. Болаларингиз диний оромгоҳларда дам олишини истасангиз йўлланмалардан харид қилинг. Бошқа йўл йўқ, текин пишлоқ қопқонда бўлади. Ҳамма нарса учун кимдир пул тўлайди, ахир. Келинг, яхшиси ўзимиз учун сарфлашни ўрганайлик.

«Ансар. Ру» сайтидан
Абу Муслим эркин таржима қилган.

Аҳмад МУҲАММАД

ИЙМОН ҲАЛОВАТИ

Бувим вафотларининг қирқинчи куни яқинлашгани сайин дадамни ваҳима боса бошлади. Қариндош-уруғларимиз ўша куни каттароқ эҳсон ўтказилишини исташарди. «Онажонимиз раҳматли бу дунёга келиб нима роҳат кўрдилар, энди ҳеч бўлмаса ўтганларидан кейинги маъракаларини тўқисроқ қилайлик-да», деб маслаҳат бергувчилар кўпайди. Дадам эса «диний маросим қилсак, менга гап тегиб қолмасмикин», деган хавотирда эдилар. Маъракага ўн кун қолганида бир бахтли тасодиф дадамнинг жонларига ора кириб қолди. У кишини катта савдо-саноат компанияси раҳбарлигига тайинлашди. Энди оналарининг қирқини ана шу янги вазифани «ювиб» бериш баҳонасида ими-жимидида ўтказиб юборишга қарор қилдилар. Амални нишонлаш маросимига тайёргарлик қизғин бошланиб кетди.

(Давомли асарнинг боши 4,5,6,7-сонларда)

Аввалига ийгирма-ўттиз чоғли одамга мўлжалланган эҳсон ўша кун яқинлашгани сайин тобора дабдабали, ҳашамли тус олиб борар эди. Таклиф қилинажак кишиларнинг адади беш юз кишидан ортганидан сўнг уни икки босқичда ўтказиш режаси пайдо бўлди. Наҳорга маҳалла-қўй, қавму қариндошлар ошга таклиф қилинадиган бўлди. Оқшомги дастурхонга эса дадамнинг янги ва эски ҳамкасблари, ошна-оғайнилари келишади. Анвар акам бозордан думбаси ерга тегай деб турган қўчқорни машинага босиб келди. Аллақайдан пайдо бўлган нотаниш амакиларнинг бири бозорга чопди, бошқаси стол-стул, идиш-товоқ топиб келди. Шопмўйлов семиз амаки дошқозонни қаерга ўрнатишни белгилаб, зиёфатга қандай масаллиқлар харид қилиш рўйхатини тузиб берди. Хизмат қилувчилар ихчамгина ҳовлимизга сиғмай кетишди. «Қиш уйи – тор» деганларидай, ҳамма бир-бирига ҳалақат берар, туртинар, ғижинар, хизмати билан янги раҳбарга ёқиб қолишга уринаётган амакиларнинг бундан хуноби ошар, ғазаби тошар эди.

Эрталабки ош кўнгилдагидай ўтди. Гуруҳ-гуруҳ одамлар сиполик билан кириб келишар, муздай елим стулларга хавотир ичида ўтириб қайноққина ошни шоша-пиша туширишар, кейин озгина Қуръон ўқиб, марҳума бувимнинг руҳларига бағишлаб чиқиб кетишар эди. Аммо кечқурунги зиёфат ҳаммани ҳолдан тойдириб-қийнабгина қолмай, қариндошларимизни хуноб қилиб юборди. Менинг ҳам роса жаҳлим чиқди.

Кун ботишига яқин меҳмонлар турнақатор келишаверди. Кўчамизга машина тўлиб кетди. Таклиф этилганлар хоналарга сиғмай, бир қанча одам ташқарида қолди. Тўкин дастурхон атрофида базм бошланди. Ранг-баранг шишалар очилиб, даврада қадаҳлар айлана бошлади. Негадир ҳеч ким марҳума бувимни эслаб ҳам қўймас, нуқул дадамни янги амал билан қутлашар, «шаҳарнинг фахри, садоқатли дўст, моҳир ва ташкилотчи раҳбар» бўлган дадамнинг фазилатларини санаб тугата олишмасди. Базм қизигандан-қизиб борар, хушомадга тўла алёрларнинг кети узилмасди. Дадамга ҳам зўрлаб ичиришган шекилли, одатда камгап, ҳўмрайган одамнинг лабидан кулки, чеҳрасидан табассум аримай қолди. Бир-икки ошналарининг кайфи ошиб қолиб, «сен мени ҳурмат қиласанми, ўзи?» деб бир-бирларига зуғум бошлаб юборишди. Бу «маймун ўйини»ни кўриб жаҳли чиққанидан носини ҳовлининг ҳар ер-ҳар ерига чарс-чурс туфлаётган амаким охири чидай олмай уйларига жўнавордилар. Кетиш олдида оғимларга «Агар укамнинг бунақа бемаъни иш қилишини билганимда эҳсонни уйда ўтказардим», деб тўнгилладилар. Оғим жавоб ўрнига «менинг қўлимдан нима ҳам келарди, таомил шунақа бўлса», деб елка қисиб қўяқолдилар.

Баҳор охирлаб борар эди. Бир куни оилавий «мажлис»имизда дадам: «Ҳовлига бир қараб қўйиш керак бўп қопти, энди мен ҳам одамлар назаридаги кишиман, кимсан – шаҳардаги энг йирик ком-

пания раҳбари бўлсаму ошхона-ҳаммомлар тулаб-нураб, деворлар ҳам таъмирталаб бўлиб ётса», деб қолдилар. Ҳақиқатан бундан ўн йилча муқаддам қурилган участкамиз хийла эскириб, файзи кетиб қолган эди. Бирор ҳафталар ичида уста келадиغان бўлди. Фақат унинг чой-нонини қилиб, ул-бул топиштириб бериб турадиган одам масаласи кўндаланг чиқиб қолди. Дадам билан оғимнинг ишдан қолишлари ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди. Синглим турмушга чиқиб кетган, уйдагилар рухсат бериб бўпти! Маслаҳат билан мен ишимдан таътилга чиқадиغان, устага қарашиб турадиган бўлдим.

Уста деганлари элликлар атрофида бўлса ҳам бироз қаримсиқ кўринадиган, ўрта бўй, қотма, кўсаларники каби яккам-дуккам соқолли хушрўйгина киши ўн беш ёшлардаги ўғлини бошлаб эрта тонгдаёқ кириб келди. Мен ҳали уйқудан турмаган эдим. Шоша-пиша юзимни ювиб, уларга нонушта тайёрлай бошладим. Бу орада дадам ҳам хоналаридан чиқиб келдилар. Уста икковлари қилинажак ишларни аниқлаб олишди, ҳақини келишишди. Уста гап орасида икки маҳал намозга кетадиган вақт ҳисобидан охирида бир-икки кун ишлаб беришини ҳам қистириб ўтди. Дадам унинг гапини эшитгилари ҳам келмади шекилли, бепарво қўл силтадилар. Кейин «Мана, Умиджон қарашиб туради, нима зарур бўлиб қолса топиб беради», деб тайинладилар-да ишларига кетдилар.

Устанинг ўғли ёшига номуносиб жиддий боқувчи, камгап, новчагина бола эди. Боя хизмат пулини келишаётганда дадамнинг «ўғлингизга қанчадан бераман?» деган саволларига уста «бунга ҳақ белгиланмайди, ҳунар ўргансин деб ёнимда олиб юрибман, еган овқатига рози бўлсангиз, бас», деб жавоб берган эди. Аммо дадам бунга рози бўлмай «майли, иш тугагач ўзим уни хурсанд қиламан», деб эътироз билдирдилар.

Ота-бола «нонушта қилганимиз», деб дастурхонга келишмади. Кийимларини алмаштириб ишни бошлаб юборишди. Устанинг илтимосига кўра белкурак, челақ, теша, болта каби асбобларни топиб бердим. Оғим кеча кечқурун тайинланганларидай усталар чанқаб қолишса деб, катта тунука чойнакка чой дамлаб қўйдим. Кейин бошқа ишим қолмагани учун устанинг тулаган деворларни кириб-қиртишлашини бир пас томоша қилиб ўтирдим. Уста ишдан кўзини узмаган, қўли тўхтамаган ҳолда менга ора-сира саволлар бериб турар эди. Унинг «Неччига кирдингиз?», «Ака-укалар нечта?», «Ўқийсизми, ишлайсизми?» каби сўроқларига қисқа-қисқа жавоб қилиб турдим.

Оғимлар тонгда ишга кетиш олдида қовуриб кетган овқатни тушга яқин қайнатиб, гурунч ташладим. Ота-болага ва ўзимга сузиб, дастурхонга келтирдим. Индамай овқатландик. Кейин идишларни йиғиштириб, ювиб қўйдим. Уста бу орада иш кийимларини алмаштириб, таҳорат олди. Ўғли билан намоз ўқишга киришишди. Уларга ҳалақат бермаслик учун қўлимга китоб олиб, сўриток тагидаги осма ўриндиқда ўқишга тутиндим...

(Давоми бор)

ҚУДДУС АМАКИНИНГ САБОҚЛАРИ

YETTINCHI SABOQ

UCHTA ENG MUHIM NARSA

Assalomu alaykum, mening hamma narsadan aziz bolajonlarim! Bugun sizlarga haqiqiy musulmon bo'lishingiz uchun zarur bo'lgan yana uch narsani ma'lum qilib qo'ymoqchiman. Shuning uchun diqqat bilan quioq soling. Ha, aytganday, darsga kelishdan oldin tahorat qilib poklanib oldingizmi?

Yaxshi, ko'p yashang!

Ota-onalaringiz ko'pincha «bu dunyoda», «u dunyoda», «oxiratda» degan so'zlarni ishlatishadi. Ular nimani anglatishini bilmasangiz kerak, to'g'rimi? Mana, siz necha yoshga kirdingiz? Beshgami, yettigami? Demak, bu dunyoda siz shuncha yil yashabsiz. Chunki chaqaloq tug'ilishi bilan uning bu dunyodagi umri, hayoti boshlanadi. Keyin maktabda o'qiyasiz, uni bitirib institutgami, madrasagami yoki hunar maktabiga kirib bilim olasiz yoki kasb-hunarli bo'lasiz. To'y bo'ladi, Alloh nasib etsa farzandlaringiz tug'iladi. Ana shu yashashni bu dunyo hayoti deyiladi. Bu dunyoda ovqatlanasiz, ishlaysiz, uylar qurasiz, dam olasiz. Allohga yoqadigan yaxshi ishlarni, ibodatlarini qilasiz. Goho bilibmi yoki bilmaymi gunoh ishlarni ham qilib qo'yasiz. Shu ahvolda bir kuni 70-80 yil yoki undan ham ko'proq yashab qariysiz va vafot etasiz. Endi sizning ana shu hamma ishlaringizni o'g'il-qizlaringiz davom ettirishadi. Ular, keksayib bir kuni vafot etishgach, bu ishlar endi nevara-chevaralaringizga qoladi. Shunaqa qilib, bu dunyodagi hayot davom etaveradi. Bu qiyomat kunigacha davom etadi («Qiyomat» degani yer yuzidagi hayot tugab, hamma o'ladigan va qayta tirilib Allohga qilgan ishlari to'g'risida imtihon topshirishni boshlaydigan kun).

Inson o'lgandan keyin uning jasadi qabrga qo'yiladi. U Alloh taolo qiyomatda qayta tiriltirguncha o'sha yerda kutib yotadi. Keyin qiyomatda hammaga yana jon kiritiladi. Qiyomatdan keyingi hayot «u dunyo hayoti», «oxirat hayoti» deyiladi. Hamma odam Alloh taoloning oldida hisob beradi. Bu dunyoda yaxshi, savobli ishlarni qilganlar, Allohga bo'ysunib yashaganlar u dunyoda, «Jannat» degan juda chiroyli soya-salqin bog'larda xilma-xil shirin meva va ovqatlarni yeb mazza qilib yurishadi. Bu dunyoda yomon, gunoh ishni qilganlar, Alloh taoloning g'azabiga uchraganlar «Do'zax» degan

yomon joyga tashlanib, rosa issiq olovda kuydiriladi. Ularni ilon-chayonlar tinmay chaqib turadi. Chanqab suv so'rashsa zaharli daraxtning suvi ichiriladi. Doim shunaqa azoblar ostida qiynalaverishadi.

Ana shu qiyomat kuniga, o'lgandan keyin tirilishga, oxirat dunyosida odamlarning yaxshi va yomon ishlariga, savob va gunohlariga qarab jannat yoki do'zaxga tushishiga ishonish musulmonlar bilishi va amal qilishi zarur bo'lgan ikki muhim vazifadir.

Endi uchinchi «taqdir» degan narsani tushuntirib beray. Taqdir («qadar» ham deyishadi) – dunyodagi hamma yaxshiyu yomon voqea-hodisalar Allohning buyrug'i bilan, Uning xohishiga ko'ra bo'ladi degani. Masalan, bizning tug'ilishimizdan to o'lishimizgacha, hayotda qanday yashashimizdan to qanday kasal bo'lishimizgacha, daraxtning meva tugishidan tortib daryoning to tashib ketishigacha, qushlarning uchishidan yer qimirlashigacha – hammasi Alloh oldindan belgilab qo'yganidek bo'ladi. Inson nimani xohlasa, Alloh uni qilishga ijozat beradi. Biror ishni bajaradigan bo'lsak, Allohning o'ziga tavakkal qilamiz. Alloh hammasini oldindan belgilab qo'ygan ekan-ku, deb barcha ishlarni o'z holiga tashlab qo'yish yoki gunoh ishlarni qilish musulmon odamga to'g'ri kelmaydi. Demak, oxirat dunyosiga, o'lgandan keyin qayta tirilishga, hamma yaxshi-yomon ishlar Allohning taqdiriga bog'liq ekanligiga ishonishimiz kerak. Shunda haqiqiy musulmon bo'lamiz. Bu gaplar xiyla murakkabroq. Agar biror narsani tushunolmay qolgan bo'lsangiz, kattalardan so'rab, aniqlab oling, bo'ptimi?

ИСЛОМ КОНФЕРЕНСИЯСИ ТАШКИЛОТИ

Ислом Конференсияси Ташкилоти (ИКТ) – ҳукуматлараро халқаро Ислом ташкилоти ҳисобланади. Унга 1969 йили Ислом мамлакатлари давлат ва ҳукумат бошлиқларининг Работ (Марокаш) шаҳрида бўлган биринчи учрашувида асос солинган. Ислом мамлакатлари ташқи ишлар вазирларининг 1972 йили Жидда (Саудия Арабистони) шаҳридаги учинчи анжуманида таҳсис этилган ва Низоми қабул қилинган. Ҳозирги пайтда ИКТ 57 та мусулмон мамлакатни, шу жумладан Фаластинни бирлаштирган. Ўзбекистон Республикаси ҳам 1996 йилдан ИКТга аъзо. Ташкилот 1975 йилдан Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳузурида кузатувчи мақомига эга. ИКТнинг раъбарий органлари – ҳар уч йилда бир марта чақириладиган давлат ва ҳукумат бошлиқлари конференсияси, ҳар йили ёки зарур ҳолларда фавқулодда чақириладиган ташқи ишлар вазирлари конференсияси ҳамда Бош котиб раъбарлигида фаолият олиб борадиган Котибиятдир. ИКТнинг фаолияти мусулмон мамлакатларига иқтисодий ва ижтимоий тараққиётда, илмий-техникавий ишларда ёрдам кўрсатишга йўналтирилган. Ташкилот котибияти таркибда ижтимоий-иқтисодий, фан-техника, халқаро муносабатлар, ахборот, инсон ҳуқуқлари ва бошқа бўлимлар ишлаб турибди. Шунингдек, у Ислом динини тарғиб қилиш, масжидлар қуриш, мактаб ва шифохоналарга ёрдам кўрсатиш каби хайрия ишлари билан ҳам шуғулланади. Унинг қошида таълим, Фан ва маданият масалалари бўйича ташкилот АЙСЕКСКО ҳам фаолият олиб боради.

ISESCO (АЙСЕКСКО) ТАШКИЛОТИ

ISESCO атамаси инглизча Islamic Scientific educational and cultural organization бирикмасининг бош ҳарфларидан ясалган бўлиб, таълим, фан ва маданият масалалари бўйича Ислом ташкилоти маъносини билдиради. АЙСЕКСКО жаҳонда катта нуфузга эга бўлган Ислом Конференсияси Ташкилотининг ана шу соҳаларга ихтисослашган шўъбасидир. У 1979 йил май ойида Ислом Конференсияси Ташкилоти томонидан ташкил этилган. АЙСЕКСКО қароргоҳи Марокашнинг Работ шаҳрида. Абдулазиз Тувайжирий 1991 йилдан буён унинг Бош директоридир. Ислом Конференсияси Ташкилотига аъзо 57 мамлакатдан 50 таси АЙСЕКСКО ҳам аъзосидир.

Ташкилотнинг олий органи Бош Конференсия, у одатда ҳар уч йилда бир марта чақирилади. Ижро кенгаши эса аъзо мамлакатлардан биттадан танлаб олинган вакиллардан тузилади ва таълим, фан ва маданият соҳасида фаолият юритади. Бош Бошқарувни Ижро кенгаши таклиф этган ва Бош Конференсия сайлаган Бош директор бошқаради. Бош директор маъмурий тизимнинг асосий раҳбари саналади, у Бош Конференсия ва Ижро кенгашига ҳисобот беради.

Ташкилотнинг таълим соҳаси Ислом таълими, араб тили ва мусулмон мамлакатлари тили, мусулмон ўлкаларда саводхонлик ва таълим, тадқиқотлар ва таълим технологиясини режалаш каби масалаларни қамраган. Фан соҳаси эса фан, техника, янги технология, илмий ва технологик таълим, экология ва табиий ресурслар, ижтимоий фанлар, илмий тадқиқотларга қўмаклашув каби ишлар билан шуғулланади. Маданият соҳаси эса Ислом маданияти ва мероси, аъзо мамлакатлар тамаддуни каби ишларга мутаассаддик қилади. Бундан ташқари, ташкилотда ақлий мулк ва муаллифлик ҳуқуқи, аёллар ва болалар, ахборот ва алоқа бўлимлари ҳам бор.

АЙСЕКСКО ташкилоти 2007 йили мамлакатимиз пойтахти Тошкент шаҳрини Ислом маданияти пойтахти деб эълон қилди.

Дилафрўз САЛОҲИДДИН қизи тайёрлади

НЕГА? КИМГА? ҚАЧОН?

ИСЛОМ ДИНИ НЕГА ЖОРИЙ ҚИЛИНГАН? ЧУНКИ:

1. Ислом дини пайғамбарлар динидир, Аллоҳ таоло бутун инсониятнинг дини Ислом бўлишини ирода этди.
2. Ислом Одамдан (алайҳиссалом) тортиб Муҳаммадгача (соллаллоҳу алайҳи васаллам) бўлган барча пайғамбарлар динидир.
3. Ислом самовий динларнинг охиргисидир.
4. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳ элчиларининг охиргисидирлар.
5. Исломнинг асоси бўлмиш Қуръони карим нозил этилган китобларнинг охиргисидир.
6. Аллоҳ таоло айтади: «Аллоҳнинг (ҳақ) динидан ўзга динни хоҳлайдиларми? Ахир, хоҳласаю хоҳламаса осмонлару Ердаги барча жонзотлар Аллоҳга бўйинсуниб турибди-ку!!! Ҳамда Унинг ҳузурига қайтарилишади-ку!!!» (Оли-Имрон, 83).

ИСЛОМ ТАЪЛИМОТЛАРИ КИМГА ҚАРАТИЛГАН?

7. Аллоҳ таоло ҳаёт ва ақл ато этган ҳар бир кишига;
8. Аллоҳ таоло неъматларини кўзи билан кўриб турган ҳар бир кишига;
9. Аллоҳ таоло каломини қулоғи билан эшитиб турган ҳар бир кишига;
10. Аллоҳ таоло ваҳийларини ақли билан англаб турган ҳар бир кишига;
11. Қалбида муҳаббат, шукр ва англаш ҳисси бўлган ҳар бир кишига;
12. Сенга, менга ва Аллоҳ таоло қалбини иймон учун очиб қўйган ҳар бир кишига.
13. Аллоҳ таоло айтади: «Осмонлар ва Ернинг яратилишида, кеча ва кундуз алмашинувида, денгизда одамларга керакли нарсалар билан сузаётган кемаларда, Аллоҳ осмондан туширган сув билан ўлик ерни тирилтирганида ва унда турли жониворларни тарқатганида, осмон ва замин оралиғидаги ҳавонинг ўзгаришию булутлар итоатида ақлли одамлар учун ишоратлар бор» (Бақара, 164).

ҚАЧОНДАН КИРИШИШ КЕРАК?

14. Ҳозир...Эртага эмас, айнан шу бугун.
15. Иймон чақириғига бўйсун!
16. Бу ҳаётдаги асл ва ягона имкониятинг!
17. Балки қалбингга бошқа эшик қоқмайдиган олтин имкониятдир!
18. Аллоҳ таоло амрига қулоқ сол, У сенга мурожаат қилаётир: «Ҳар бир умматга, уларга чорва ҳайвонларини ризқ қилиб берган Аллоҳ номини зикр қилишлари учун қурбонлик қилишни жорий этганмиз. Бас, илоҳингиз ягона илоҳдир, Унгагина бўйсунингиз! (Эй Муҳаммад), итоатли ва тавозеълиларга хушхабар беринг» (Ҳаж, 34).